

**”Sinun kouluhommasi loppu tähän! Riittää että puolitoista talvea hyvää
työntekoaikaa kulu turhassa istumisessa”**

Koulutus-, sivistys- ja harrastusdiskurssit Kalle Pääntalon Iijoki-sarjassa ja näiden
asioiden merkitys ja arvostus 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla

Pro gradu -tutkielma

Aksu Mustaniemi

Kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustiede

Lapin yliopisto

Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Sinun kouluhommasi loppu tähän! Riittää että puolitoista talvea hyvää työntekoaikaa kulu turhassa istumisessa”: Koulutus-, sivistys- ja harrastusdiskurssit Kalle Päätalon Iijoki-sarjassa ja näiden asioiden merkitys ja arvostus 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla

Tekijä: Aksu Mustaniemi

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma x Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä: 93

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Tässä tutkielmassa tavoitteeni on diskurssianalyttisin menetelmin tutkia sitä, millä tavoin Kalle Päätalon Iijoki-sarjassa on puhuttu koulutuksesta, sivistyksestä ja harrastustoiminnasta, ja sitä, millä tavoin nämä puhettavat kuvastavat kyseisten asioiden arvostusta ja merkitystä 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla.

Vuonna 1921 säädetty oppivelvollisuuslaki ja maaseutunäkökulma määrittävät tutkimuksen historiallisen viitekehyksen. Tämän lisäksi ylisukupolvisuuden käsite ja eritoten ylisukupolvisesti välittyneet ja omaksutut suhtautumismallit määrittävät tutkimuksen teoreettista viitekehystä, sekä perustelevat tutkimuksen relevanssia. Myös diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä itsessään toimii tutkimuksessa tärkeänä teoreettisena viitekehyksenä, sillä diskurssianalyysissä huomio merkittävässä määrin kiinnittyy siihen, millä tavoin kielenkäyttö ja puhettavat rakentavat sosiaalista todellisuutta.

Tutkimuksen aineistona toimii Iijoki-sarjan kuusi ensimmäistä osaa (Huonemiehen poika, Tammettu virta, Kunnan jauhot, Täysi tuntiraha, Nuoruuden savotat ja Loimujen aikaan). Käytännön tasolla aineistosta etsittiin lähilukua hyödyntämällä diskursseja, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin vastaamisen osalta olennaisiin asiakokonaisuuksiin. Tämän jälkeen diskurssit jaettiin sisältöjen perusteella systemaattisesti kuuteen eri diskurssiryhmään. Lopulta diskursseista tehtiin tulkintoja, ja niitä keskustelutettiin teoreettisen viitekehyksen kannalta oleellisen kirjallisuuden kanssa.

Tutkimustulokseni osoittavat, että Iijoki-sarjasta löytyy toisistaan poikkeavia tapoja puhua tutkimuskysymyksissä mainituista asioista, mutta fyysisen työn merkitystä yli kaiken korostavat diskurssit ovat selkeästi hegemonisoituneet. Näin ollen myös kaikki muut aineistossa esiintyvät tutkimukseni kannalta olennaiset puhettavat tavalla tai toisella rakentuvat suhteessa kyseiseen hegemoniadiskurssiin. Fyysisen työn tekemien on siis nähty ikään kuin elämän ensisijaisena tarkoituksena, ja kaikki muut asiat tulevat sen jälkeen.

Iijoki-sarjasta tekemäni diskurssianalyysin perusteella voidaan havainnoida, että koulunkäyntiin, harrastamiseen ja itsensä sivistämiseen on suhtauduttu 1920- ja 1930-lukujen maaseudulla hyvin kielteisesti, ja näitä asioita on yleisesti ottaen pidetty toisarvoisina ja jopa turhina.

Sisällys

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1 Kalle Päätaalo ja Iijoki-sarja	9
2.2 Maaseutunäkökulma ja oppivelvollisuuslaki	11
2.3 Sivistyksen käsite	14
2.4 Harrastustoiminta	16
2.5 Teoriat, käsitteet ja tutkimuskirjallisuus	18
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	23
3.2 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	23
3.3 Aineisto	27
3.4 Aineiston käytännön analysointi	30
3.5 Diskurssiryhmät	31
4 DISKURSSIT	34
4.1 Fyysinen työ yli kaiken -diskurssi	34
4.2 Kielteinen suhtautuminen kaikkea harrastustoimintaa kohtaan -diskurssi	42
4.3 Kielteinen suhtautuminen formaalia koulutusta kohtaan -diskurssi	55
4.4 Koulunkäyntiin, harrastamiseen ja itsensä sivistämiseen kannustaminen -diskurssi	60
4.5 Sivistyksen palo -diskurssi	67
4.6 Alemmuusdiskurssi	72
4.7 Yhteenveto diskurssiryhmistä ja niiden välisestä hierarkiasta	78
5 YHTEENVETO	80
5.1 Johtopäätökset	80
5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuseettiset pohdinnat	84
5.3 Jatkotutkimusideat ja pohdintaa	86
LÄHTEET	88

Kalle ei tullut enää kouluun. Selkonen oli jälleen kerran pimittänyt erään niistä neroista, joita sinne aina joskus syntyi ja jotka olivat siihen asti sen pimentoon armotta hautautuneet. Kalle Loukusa joutui jättämään koulun neljäntoista vuoden ikäisenä. Hänen työpanoksensa merkitsi hyvinvoivalle talolliselle enemmän kuin pojan haave päästä jatkamaan kansakoulua vielä kolme lukukautta, jolloin olisi saanut päästötodistuksen, paperin joka olisi antanut hänelle myöhemmin, isän mielivallasta vapauduttuaan, mahdollisuuden jatkaa opiskelua pitemmälle.
(TV, 266-267)

1 JOHDANTO

Yle uutisoi 15.2.2025 Tampereen ja Helsingin yliopistojen valtakunnallisen arviointitutkimuksen tuloksista, joiden mukaan yhdeksäsluokkalaisten suhtautuminen kouluun on muuttunut huomattavan paljon aiempaa kielteisemmäksi, ja että monet oppilaat eivät koe koulunkäyntiä ja koulussa opittavia asioita yhtä tärkeiksi kuin aiemmin. Tämän lisäksi artikkelissa todetaan, että kyseiset asennemuutokset osaltaan selittävät myös oppimistulosten laskua. (Matson-Mäkelä 2025.) Koulunkäynti ei siis uutisen ja sen taustalla toimivan tutkimuksen pohjalta pääteltynä nauti ihmisten, tässä tapauksessa itse oppilaiden, varauksetonta suosiota ja arvostusta. Tilanne ei kuitenkaan ole historiallisesti tarkasteltuna uusi tai ainutlaatuinen. Oppilaiden, sekä eritoten vanhempien ja aikuisten ihmisten suhtautuminen koulunkäyntiin on ollut tutkimukseni kannalta olennaiseen aikaan eli 1920- ja 1930-luvulla hyvin kielteistä. Ajattelutavat, joiden mukaan koulunkäynti on ei-toivottua ja turhaa, ovat olleet tuolloin hyvin yleisiä. Sata vuotta ei ole kovinkaan pitkä aika, ja näin ollen ylisukupolisesti välittyneiden ajattelumallien merkitystä ei ole syytä tässä yhteydessä väheksyä.

Ei luonnollisesti voida suoraan sanoa, että oppilaat tänä päivänä suhtautuvat koulunkäyntiin kielteisesti siitä syystä, että 1920- ja 1930- lukujen ajattelumallit ovat ylisukupolisesti siirtyneet tämän päivän nuorille. Tästä huolimatta on tämän päivän kannalta relevanttia pohtia ja analysoida sitä, mistä koulukielteisyys oppivelvollisuuslain säätämisen ajan maaseutus Suomessa on johtunut, sillä historiallinen perspektiivi antaa lisätyökaluja tämän päivän suhtautumismallien ymmärtämiseen. Historian ja tämän päivän välinen vertailu siis saattaa osaltaan kertoa esimerkiksi siitä, millaiset yhteiskunnalliset vaateet tai ilmapiirit altistavat sille, että koulunkäyntiin aletaan suhtautua kielteisesti. Mielenkiintoisella tavalla näyttää siltä, että koulusuhtautumisen osalta on sadan vuoden aikana kierretty täysi ympyrä.

Tavoitteenani on tutkia sitä, millä tavoin Kalle Päätalon omaelämäkerrallisessa Iijoki-sarjassa puhutaan koulutuksesta, sivistyksestä ja harrastustoiminnasta. Tämän lisäksi tavoitteena on näiden diskurssien pohjalta arvioida sitä, millainen on ollut näiden asioiden merkitys ja arvostuksen taso 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla, eli pian sen jälkeen, kun oppivelvollisuuslaki säädettiin Suomessa vuonna 1921. Tutkimus toteutetaan diskurssianalyysin keinoin.

Tutkimus on laajemmin ajateltuna relevantti, sillä se, miten 1920- ja 1930-luvuilla koulutukseen ja sivistykseen on suhtauduttu, on väistämättä yhteydessä siihen, miten kyseisiin asioihin suhtaudutaan tänä päivänä, joko yksittäisten ihmisten toimesta tai laajemmin esimerkiksi koulutusjärjestelmän näkökulmasta. Konkreettisenä esimerkkinä tämän päivän nuorten isovanhemmat ovat saattaneet muodostaa omia käsityksiään liittyen koulutuksen ja sivistyksen merkitykseen edellä mainittuna aikana ja nämä käsitykset ja asenteet taas ovat siirtyneet eteenpäin tämän päivän nuorten vanhemmille ja sitä kautta nuorille itselleen. Tietynlaiset ylisukupolviset asennoitumismallit siis saattavat yhä edelleen määrittää sitä, kuinka paljon koulutusta tai sivistystä esimerkiksi arvostetaan tai muutoin sitä, miten näihin asioihin suhtaudutaan. Karvosen, Heinosen, Tainion, Routarinteen ja Ahlholmin (2018, 5-6) koulumuistoja käsittelevässä tutkimuksessa todetaankin, että koulumuistoista ilmenee se, että omakohtaiset koulukokemukset ja niiden pohjalta muodostetut käsitykset, uskomukset ja mielikuvat ohjaavat ihmisten suhtautumista tämän päivän kouluun ja kouluja koskevaan keskusteluun. Ihmisillä on siis taipumus peilata ja tarkastella tämän päivän koulutukseen liittyviä kysymyksiä omien kokemustensa pohjalta, ja tämä on omiaan ruokkimaan ylisukupolvisten kehityskulkujen muodostumista ja käsitysten sekä suhtautumismallien siirtymistä sukupolvelta toiselle.

Bernelius ja Huilla (2021, 63) ovat tutkineet koulutuksellista tasa-arvoa, alueellista ja sosiaalista eriytymistä, ja myönteistä erityiskohtelua. Tutkimuksessa nostetaan esiin se, että kattavien ja koko väestöön yleistettävissä olevien tilastollisten aineistojen pohjalta on osoitettu, että koulutus, tulot, luokka- ja ammattiasema, terveys, kuolleisuus ja perheenmuodostus ovat yhteydessä henkilön sosioekonomiseen tai sosiaaliseen perhetaustaan (Bernelius & Huilla 2021, 63). Näin ollen on selvää, että sillä, missä määrin perheessä esimerkiksi arvostetaan koulutusta ja kuinka tärkeäksi se koetaan, on merkittäviä vaikutuksia ihmisten elämäntietojen osalta laajemminkin. Ylisukupolvisuus asennoitumisen ja ajattelumallien osalta on siis relevantti kysymys eilen, tänään ja huomenna, sillä se saattaa muodostaa ja saada aikaan satoja vuosia kestäviä linjoja ja kehityskulkuja. Tämänkaltaisten mekanismien tutkiminen ja sitä kautta ymmärtäminen on siis yhteiskunnallisesti tärkeää.

Laajemminkin ajateltuna historian ja näin ollen myös kasvatus- ja koulutushistorian tutkiminen ja tunteminen on tärkeää. Tämänhetkisen koulutusjärjestelmän asettaminen laajempaan historialliseen kontekstiin tarjoaa parempaa ymmärrystä siitä, mistä instituutiot ovat peräisin, miten ne ovat kehittyneet ja siitä, miten niitä voidaan yhä kehittää. Tämän lisäksi on tärkeää, että tunnemme, minkä tyyppistä tukea ja vastustusta esimerkiksi koulutuspoliittiset ratkaisut

menneisyydessä ovat saaneet, sillä tämä voi auttaa meitä ennakoimaan ja välttämään mahdollisia ongelmia. (Vinovskis 2015, 39.) Näidenkin asioiden valossa Iijoki-sarjan diskurssien tutkiminen on tärkeää. Iijoki-sarja saattaa auttaa ymmärtämään esimerkiksi edellä mainitun ”vastustuksen” ulottuvuuksia hieman uudenvuodelaisista näkökulmista käsin. Esimerkiksi puoluepoliittisten koulutuspolitiikkaan liittyvien erimielisyyksien analysoiminen eroaa siitä, miten Iijoki-sarjastakin tuttu ”tavan kansa” on kyseisiin asioihin suhtautunut, eritoten silloin, kun oppivelvollisuus on ollut asiana uusi.

Vinovskis (2015, 30) toteaa tutkimusartikkelinsa johdannossa, että minkä tahansa yhteiskunnan yksi tärkeistä tehtävistä on niiden historian ja kulttuurin välittäminen lapsille, ja että tästä syystä historia on nähty tärkeänä oppiaineena kouluissa. Tämä toteamus osaltaan perustelee hyvin sitä, minkä takia koulutuksellisen ja sivistyksellisen historian ja tässä tapauksessa Iijoki-sarjan tutkiminen on tärkeää. Iijoki-sarjan lukeminen ja sen tutkiminen mitä merkittävimmissä määrin toimii suomalaisen yhteiskunnan historian ja suomalaisen kulttuurin välittämisen välineenä. Leiviskän (2022, 23) artikkelissa todetaankin, että aikalaisilleen Päätalon tuotanto tarjoaa keinon palata lapsuus- ja nuoruusvuosiinsa, kun taas nuoremmille sukupolville kirjat antavat mahdollisuuden tarkastella isien ja isoisien maailmaa. Tutkimuksen relevanssia siis osaltaan korostaa myös se, että historian tutkiminen ja ymmärtäminen toivon mukaan antaa varttuneemmille ihmisille työkaluja reflektoida omia koulutus- ja sivistyskäsitteitään, ja tämän päivän nuorille taas eväitä ymmärtää esimerkiksi vanhempiensa tai isovanhempiensa suhtautumismalleja ja sitä, mistä ne saattavat olla lähtöisin.

Anna Veijola (2016, 15) toteaa historian opetussuunnitelmia käsittelevässä tutkimusartikkelissaan, että ”heikko historian lukutaito altistaa yrityksille vääristää menneisyyttä nykyhetken tarpeisiin”. Iijoki-sarja ei luonnollisesti kuvaa yhtä ainoaa objektiivista todellisuutta, mutta siihen perehtyminen, joko lukijan tai tutkijan roolissa, antaa ihmisille yhden historiallisen näkökulman lisää ja näin ollen ehkäisee liian mustavalkoisten käsitysten syntymistä. Esimerkiksi käsitykset siitä, että ennen on ollut vaikeaa ja nykyisin helppoa tai toisinpäin asettuvat todellisuutta paremmin vastaavaan perspektiiviin, jos asioita tarkastellaan ja kyetään ymmärtämään esimerkiksi historiallisen muistitietoaineiston avulla. Jyrki Pöysä (2021) nostaa esiin sen, että muistitietotutkimuksen avulla on mahdollista kattaa tietynasteinen tutkimuksellinen katvealue, sillä muistitietotutkimukseen usein osallistuvat sellaiset ihmiset, jotka eivät muutoin ole osallistuneet varsinaiseen historiankirjoitukseen. Vaikka tutkimukseni menetelmällisesti keskittyykin diskurssianalyysiin, on aineiston

luonteesta johtuen myös tutkimuksen historiallinen ulottuvuus tärkeä, ainakin tutkimuksen olemassaolon perusteltavuuden näkökulmasta.

Tutkimukseni täyttää tietyn tutkimusaukon myös Päätalotutkimuksen kontekstissa, sillä Päätalon tuotantoa ei ole aiemmin tutkittu tarkkarajaisesti koulutuksen, harrastustoiminnan ja sivistyksen ulottuvuuksien näkökulmista. Päätalon tuotantoa kyllä muutoin on tutkittu myös akateemisesti, aina väitöskirjatasolle asti. Esimerkiksi Sari Keskimaa (2018) on tutkinut Iijoki-sarjaa väitöskirjassaan kielellisestä näkökulmasta. Ritva Ylönen (2013) taas tutkii väitöskirjassaan Iijoki-sarjan vastaanottoa ja vaikutusta reseptitutkimuksellisesta viitekehystä käsin. Päätalon tuotannosta on myös tehty lukuisia pro gradu -tutkielmia, jotka painottuvat nimenomaan kielen tutkimiseen ja fennistiikkaan (Keskimaa 2018, 29-31).

Huomionarvoista siis on, että Päätalon tuotantoa on tutkittu kohtuullisen paljon puhtaasti kielen näkökulmasta, mutta vähemmän siten, että Päätalon tuotantoa hyödynnetään ikään kuin historiallisena aineistona, jota tutkitaan esimerkiksi diskurssianalyttisestä näkökulmasta. Tästä näkökulmasta mainitsemisen arvoinen on kuitenkin Sanja Laanisen (2021, 1) pro gradu-tutkielma, jossa hän tutkii työdiskursseja Toivo Pekkasen Tehtaan varjossa ja Kalle Päätalon Nuoruuden savotat teoksissa. Tutkimus kuitenkin eroaa selkeästi omastani aineiston, tutkimuskysymysten, käytännön toteutuksen sekä historiallisyhteiskunnallisen kontekstin osalta.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Kalle Päätalo ja Iijoki-sarja

Kirjailija Kaarlo ”Kalle” Alvar Päätalo (11.11.1919 - 20.11.2000) on ilmiö. Taivalkoskella syntynyt ja sittemmin Tampereelle muuttanut Päätalo on Suomen yksi kaikkien aikojen luetuimpia kirjailijoita, ja voidaankin katsoa, että hän on Finlandia-palkintoa lukuun ottamatta saavuttanut lähes kaiken, mitä kirjailija Suomessa voi saavuttaa. (Saviniemi & Mantila 2022, 7.) 26-osaista Iijoki-sarjaa (virallisesti Juuret Iijoen törmässä) voidaan pitää Päätalon ”magnum opuksena”. Romaanisarjan tärkeä teema on yksilön sosiaalinen nousu, jossa päähenkilö nousee karuista ja köyhistä lähtökohdista ensin tukkijätkästä rakennusmestariksi ja lopulta suosituksi kirjailijaksi (Keskimaa 2018, 17). Tämän lisäksi kirjailijakutsumus, eli Kallen sinnikäs pyrkimys kirjailijaksi on yksi sarjan keskeisistä teemoista (Ylönen 2013, 285). Kallen pyrkimys kirjailijaksi on myös oman tutkimukseni kannalta tärkeä ulottuvuus, sillä kyseinen pyrkimys tuo merkittävässä määrin esiin muun muassa erilaisia ristiriitoja liittyen esimerkiksi kirjallisen harrastuneisuuden ja fyysisen työn tekemisen väliseen suhteeseen, ja näiden asioiden arvottamiseen. Yksityiskohtaisemmin ajateltuna Iijoki-sarja siis pitää sisällään ja siinä käsitellään lähes kaikki kuviteltavissa olevat arkielämän osa-alueet, mukaan lukien oman tutkimukseni kannalta olennaiset asiat: koulutus, harrastustoiminta ja sivistys.

Edellä mainittu köyhyys on tärkeä asia tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta ja näin ollen tutkimuksessa tullaan hyödyntämään köyhyyteen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Stark (2002) käsittelee tutkimuksessaan 1900-luvun agraariköyhyyden kokemusta, Naeem ym. (2011) lapsityön ja köyhyyden suhdetta, Niemelä ym. (2007) suomalaisen sosiaaliturvan historiaa, Salonen ja Joutsenvirta (2018) sivistyskäsitystä köyhyydestä vapautumisen jälkeen, ja Melin (2019) artikkelissaan Suomea luokkayhteiskuntana. Köyhyys ja huoli toimeentulosta on ollut sata vuotta sitten hyvin konkreettinen ja vakavasti otettava huolenaihe ja tämä näkyy Iijoki-sarjan puhetapoja analysoitaessa.

Päätalon kirjallisuudelle elinolojen ja työn kuvaajana annettiin jo varhaisessa vaiheessa arvoa niin historiallisesta, sosiologisesta, kansantieteellisestä kuin kielitieteellisestäkin näkökulmasta. Päätalo itse Kotimaa-lehden haastattelussa vuonna 1995 tunnusti, että oli tähän pyrkinytkin todeten, että *”pyrin siihen, että saisin kuvaukseen sisältymään sen, millaisissa arkisissa oloissa elämää on eletty ja että sarja kertoisi myös sen, millaiset vaiheet Suomi sinä*

aikana kävi läpi”. (Leiviskä 2022, 25; Ylönen 2013, 285-286.) Nämä intentiot osin perustelevatkin sitä, mistä syystä Pääatalon tuotanto on tieteellisestä näkökulmasta mielenkiintoista. Pääatalo kuvaa Suomen historiaa ja arkea tavallisten ihmisten näkökulmasta ja näin ollen Pääatalon tuotanto tarkastelee asioita hieman erilaisesta perspektiivistä kuin esimerkiksi virallisemmat historialliset asiakirjat. Marja-Leena Raunio tiivistääkin tähän asiakokonaisuuteen liittyvät pohdinnat mielenkiintoisella tavalla arvostellessaan Pääatalon ”Muuttunut selkonen”-romaania Kalevassa vuonna 1991:

”Sillä välin kun historioitsijat kahlaavat pölyisissä arkistoissa läpi kellastuneita asiakirjoja rakentaakseen tutkimuksillaan kokonaiskuvan kansakunnan lähimenneisyydestä, kerran asettamalleen päämäärälle uskollisena Kalle Pääatalo rakentaa vuodesta toiseen pala palalta mosaiikkia nimeltä Suomen kansan lähihistoria selkosen pojan silmin nähtynä. Niinpä juuri: kun tutkijoita kiinnostaa kokonaiskuva ja siitä vedettävät mahdolliset johtopäätökset, on Pääatalon pyrkimyksenä antaa yksityiskohtainen kuva kustakin eletystä vuodesta maan historiassa. Lieneekö sitten sattuma vai tarkoin harkittu teko, että tuo pikkuseikkoja myöten dokumentoitu lähihistoria projisoituu Pääatalon romaanisarjassa taivalkoskelaisen Kalle Pääatalon sekä kullakin aikavälillä hänen ympärillään vaikuttavien reaalisten henkilöiden pyrkimysten ja tekojen kautta. Joka tapauksessa nuo kirjat, joita on vaikea sanoa kaunokirjallisuudeksi sanan varsinaisessa mielessä, ovat mitä tarkinta ja kiihkottominta kansan historian kirjaamista.” (Raunio 1991)

Kalle Pääatalon Iijoki-sarjan tutkimuksellinen ja yhteiskunnallinen potentiaali on merkittävä, sillä sarjassa kuvataan käytännössä katsoen koko itsenäisen Suomen historia tavallisten ihmisten näkökulmista hyvinkin tarkasti. Iijoki-sarja on laajuudeltaan noin 17 000 sivua ja siinä käsitellään vuodet 1919-1998. Osa ihmisistä varmasti assosioi Kalle Pääatalon kirjallisuuden tylsyyteen, pitkävetisyyteen ja loputtoman tuntuiseen pikkutarkkaan asioiden kuvailemiseen. Asioiden tarkka kuvaaminen ja verkkainen eteneminen kuitenkin saa merkittävässä määrin aikaan sen, että Pääatalon kirjallisuus ja eritoten Iijoki-sarja kykenee kuvaamaan Suomen historiaa sekä suomalaista elämänmenoa, yhteiskuntaa ja sielunmaisemaa äärimmäisen todistusvoimaisesti, tarkasti, samaistuttavasti ja ymmärrettävästi. Vesa Karonen (1990) toteaaakin ytimekkäästi Helsingin Sanomissa Iijoki-sarjaa arvostellessaan, että sarja muodostaa sellaisen ajankuvan, että sarjaan perehtymätön voi omata vain vajavaisen käsityksen suomalaisesta todellisuudesta.

Päätalon kirjojen painosmäärä oli hänen kuollessaan 3,6 miljoonaa kappaletta ja näin ollen Päätalo on yksi Suomen kaikkien aikojen luetuimpia kirjailijoita ja hänen tuotantonsa kattaa valtavan määrän eri elämäntilanteiden tietoa (Saviniemi & Mantila 2022, 7-8; Ylönen 2013, 29). Muun muassa näistä syistä johtuen ei ole lainkaan yllättävää, että myös tutkijat ovat olleet kiinnostuneita Kalle Päätalosta ja hänen kirjallisuudestaan. Saviniemi ja Mantila (2022, 10) tiivistävätkin, että ”Päätaloa kannattaa tutkia ja analysoida siksi, että hän ei ole pelkästään kirjailija, vaan yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö.”

Päätalon kirjallisuuden yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtäminen onkin yksi keskeisiä syitä tämänkin tutkimuksen taustalla. Kuten edellä sivuttiinkin, kattaa Kalle Päätalon tuotanto leijonanosan inhimillisen elämän erilaisista ulottuvuuksista, ja sitä kautta yhteiskunnasta ja sen instituutioista. Koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyvät asiat eivät tee tästä poikkeusta. Kalle Päätalo itse kävi kansakoulun vuosina 1928-1933, ja tämä asettuikin tutkimukseni aiheen osalta ajallisesti hyvin mielenkiintoiseen muutoskohtaan, jolloin kansakoulun oppimäärän suorittaminen oli hieman aiemmin määrätty pakolliseksi. Eritoten Iijoki-sarjan alkupään kirjoissa puhutaan koulutuksesta, harrastamisesta ja sivistyksestä hyvin mielenkiintoisesti ja esimerkiksi diskurssit liittyen koulutuksen arvostukseen suhteessa fyysisen ja ”oikean” työn tekemiseen ovat diskurssianalyysin toteuttamisen näkökulmasta herkullisia.

2.2 Maaseutunäkökulma ja oppivelvollisuuslaki

Vuonna 1921 säädettiin oppivelvollisuuslaki antamaan 7-12-vuotiaille lapsille asuinalueesta ja perhetaustasta riippumaton oikeus opetukseen ja velvollisuus nauttia siitä. Sisällissodan jälkitunnelmissa vuonna 1920 yhteisen ja yhtäläisen koulutuksen suotavuutta epäiltiin poliittisen spektrin molemmilla laidoilla, kun oikeistokonservatiivinen siipi pelkäsi liiallisen opin johtavan yhteiskunnallisesti ajateltuna vaarallisten aatteiden omaksumiseen, kun taas äärivasemmisto pelkäsi kansakouluopetuksen yksipuolista kristillis-isänmaallista arvopohjaa. (Ahonen 2021, 10.) Sisällissodan synnyttämä kuva rahvaasta herätti myös kysymyksen siitä, oliko rahvas edes kehityskelpoista, ja kasvatustutkijat etsivätkin keinoja määritellä sitä, ketkä olivat yhdessä koulutettavia ja normaaleja, ja ketkä taas lahjattomuuttaan vain auttavasti koulutettavia (Ahonen 2021, 18). Tämän valossa on selvää, että oppivelvollisuuslaki on jakanut myös kansan mielipiteitä. Iijoki-sarjan diskursseissa onkin havaittavissa sellaista

asentoitumista, jonka mukaan ”rahvaan” ei ole tarkoitus sivistyä tai kouluttautua, vaan sen sijaan heidän elämänsä on pyhitetty fyysisen työn tekemiseen ja askeettiseen ”eloonjäämiskamppailun” käymiseen. Tietyt Iijoki-sarjan henkilöhahmot ja ihmisryhmät siis pitävät itsestään selvänä sitä, ettei koulutus ja sivistys ole heitä varten samanaikaisesti ajatellen, että koulutus muutoinkin vain ”pilaisi” hyvät työmiehenalut. Nämä asiat myös osin huomioitiin koulutuksessa, sillä oppivelvollisuuslain säätämisen aikoihin lapsille ei asetettu tiedollisesti kovia tavoitteita esimerkiksi siitä syystä, että lapset tulivat kouluihin hyvin erilaisista lähtökohdista. Opettajien myös täytyi pyrkiä voittamaan lasten huoltajien hyväksyntä koulunkäynnille erityisesti maaseudulla, jossa lasten työn tekeminen nähtiin välttämättömänä ja koulunkäynti taas toissijaisena. (Rantala 2021, 439.)

Koulujen arkityö, käytänteet ja tavoitteet siis ovat näiltäkin osin eronneet tämän päivän koulutuksesta. Tietynasteinen koulutuksen ja työn välinen vastakkainasettelu on kuitenkin tänä päivänäkin joissain tapauksissa realismia, ja esimerkiksi nuoren toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäämistä saattaa selittää vanhempien arvot, asenteet ja sosiaalisesti välittynyt itseluottamuksen puute, joka kannustaa siirtymään nopeasti työelämään opiskelun sijasta (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017, 503). Se, missä määrin tämä on seurausta historiallisesta agraariyhteiskunnasta ja siihen liittyvästä työn välttämättömyyden ajatuksesta, on mielenkiintoinen kysymys.

Myöskään lukujen valossa ei ole lainkaan yllättävää, että koulutukseen on oppivelvollisuuslain säätämisen aikoihin suhtauduttu osittain skeptisesti. Ennen oppivelvollisuutta noin viidennes lapsista ei käynyt lainkaan koulua, ja myös alueellisia eroja oli havaittavissa, sillä maaseudulla kansakoulua kävi harvempi kuin joka kolmas kouluikäinen (Rantala 2021, 439). Muutos eritoten maaseudulla on siis ollut kotitalouksien arjen kannalta merkittävä, ja tämä on varmasti herättänyt erilaisia reaktioita ja muovannut asennoitumismalleja suhteessa koulutukseen. On kuitenkin tärkeää huomata, että oppivelvollisuuslain säätäminen ei lyhyellä aikajänteellä ollut niin dramaattinen toimenpide kuin se olisi voinut olla, sillä oppivelvollisuuslain käytännön toteuttaminen sujui hitaasti kuntien hakiessa lykkäystä lain toteuttamiseen. Tämän lisäksi lasten poissaoloihin ei maaseudulla suhtauduttu kovinkaan tiukasti, ja esimerkiksi sadonkorjuun aikaiset poissaolot katsottiin usein välttämättömiksi. (Rantala 2021, 440.) Onkin mielenkiintoista pohtia myös sitä, missä määrin tämänkaltaisen ”jousto” liittyen oikeiden töiden ja koulunkäynnin väliseen suhteeseen on myöhemminkin määrittänyt koulutuksen arvostusta, juuri esimerkiksi ylisukupolvisuuden kautta.

Sana ”kansakoulu” esiintyy tutkimuksessani useaan otteeseen. Kansakoulu käytännössä vastasi tämän päivän peruskoulua. Kansakoulu oli kestoaltaan kuusi vuotta, joista kaksi viimeistä tunnettiin kansakoulun jatkokurssina, joka oli mahdollista suorittaa vapaamuotoisempaa opiskeluna. Kansakouluasetus säädettiin vuonna 1866, ja se velvoitti kuntia koulujen perustamiseen. Tässä vaiheessa kansakoulut eivät kuitenkaan missään määrin tavoittaneet koko kansaa, ja kyse oli enemmänkin 9-12 vuotiaille lapsille suunnatusta avoimesta sivistyslaitoksesta. Kaiken kaikkiaan asetuksen toimeenpano oli hidasta ja vasta vuonna 1898 koulupiiriasetuksen jälkeen voitiin puhua varsinaisesta velvollisuudesta perustaa kouluja. (Ahonen 2021, 13.) Tämänkin jälkeen asiat etenivät käytännön tasolla kohtuullisen verkkaisesti, ja varsinainen velvoittava oppivelvollisuuslaki säädettiin vuonna 1921.

Oppivelvollisuuslaki sopii ajallisesti hyvin yhteen Iijoki-sarjan ja henkilöahmon nimeltä Kalle Päätalo koulutaipaleen kannalta tuoden tutkimukseen tietynlaisen lisämausteen. On siis mielenkiintoista ja tärkeää analysoida sitä, millä tavoin pakolliseen kouluttautumiseen on suhtauduttu silloin, kun asia on ollut uusi. Myös maaseutunäkökulma aiheeseen on tärkeä, sillä tutkimuksen aineistona toimivat Iijoki-sarjan kuusi ensimmäistä osaa sijoittuvat käytännössä katsoen täysin 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulle, tarkemmin Taivalkoskelle. Maaseutunäkökulma implisiittisesti ohjaa ja kiinnittää huomiota maaseudun ja kaupunkien välisen suhteen analysoimiseen, sillä maaseudun ja kaupunkien välistä vastakkainasettelua on ollut havaittavissa myös tutkimuksen kannalta merkitykselliseen aikaan. Esimerkiksi 1910-luvulla maaseutukulttuuria kannattaneessa Maaseudun Tulevaisuus-lehdessä julkaistiin kirjoituksia, joissa muun muassa kuvattiin kaupunkielämää hyvin kielteiseen sävyyn ja annettiin ymmärtää, että kaupunkielämä johtaa moraaliseen ja henkiseen rappioon. Tämän lisäksi samaisen lehden sivuilla samoihin aikoihin julkaistiin kirjoituksia, joiden mukaan kaupunkien antama koulusivistys pilaa ihmiset. (Jumppanen 2021, 75.)

Kaupunkien ja maaseudun välinen suhde tässä mielessä muistuttaa aiemmin käsiteltyä sivistyskelpoisten ihmisten ja lahjattoman ”rahvaan” välistä suhdetta. Oletettavaa myös näin ollen on, että koulutuksen ja sivistyksen arvostus on ollut eri tasolla kaupungeissa ja maaseudulla. Tutkimukseni siis käsittelee asioita pääosin maaseudun näkökulmasta ja näin ollen Iijoki-sarjan diskurssit eivät välttämättä kuvaa sitä, millä tavoin samoista aihepiireistä on puhuttu kaupungeissa. Maaseutunäkökulma on kuitenkin yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä vuonna 1920 suomalaisista noin 543 000 asui kaupungeissa ja 2,8 miljoonaa maaseudulla. Kaupunkiväestön osuus suomalaisista tuolloin on ollut siis noin 16 prosenttia. (STV 1930, 9.) Maaseudun painoarvo on siis ollut hyvin merkittävä ja näin ollen myös ylisukupolvisesti

ajateltuna sillä, miten maaseuduilla on suhtauduttu asioihin, on merkitystä sen kannalta, millä tavoin ihmiset tänä päivänä asioista ajattelevat.

Iijoki-sarjan teokset sijoittuvat siis myös kaupungistumiskehityksen näkökulmasta mielenkiintoiseen aikaan. Kaupungistuminen alkoi voimistua 1920-luvulla ja kasvu kiihtyi 1980-luvulle saakka (Saartenoja 2004, 36). Tietynlainen yhteiskuntarakenteellinen muutos on siis varmasti herättänyt ihmisissä erilaisia ajatuksia, ja näin ollen myös tämän kehityskulun vaikutuksia on havaittavissa Iijoki-sarjan tekstissä. Pääatalo ei kuvaa pelkästään agraari-Suomea, vaan Iijoki-sarjan loppupäässä kuvataan myös urbanisoituvan kaupunki-Suomen rakentumista. Pääatalo kuvaa oman elämänsä kautta sitä muutosta, joka käynnistyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, jolloin maaseudun nuoret joutuivat jättämään kotiseutunsa ja muuttamaan kaupunkiin talouden rakennemuutoksen myötä. (Leiviskä 2022, 27.) Vaikka Iijoki-sarjan kaupunkiin sijoittuvat osat eivät suoranaisesti toimi tutkimukseni aineistona, on asia siitä huolimatta tärkeää nostaa esiin, sillä laajemmat kehityskulut, joita Iijoki-sarjassa kuvataan, muodostavat tutkimuksen aineiston kokonaiskontekstin.

2.3 Sivistyksen käsite

Sivistys on käsitteenä hyvin laaja, moniulotteinen ja jopa abstrakti. Sana ”sivistys” nykyisessä merkityksessään ilmaantui suomen kieleen 1800-luvun alkupuolella, johdettuna sanoista ”siveä” tai ”siviä”. Ajateltiin, että siveä ihminen on siisti ja siivo, sekä arka, nöyrä ja hiljainen. (Mäki-Kulmala 1999, 336.) Analysoitaessa suomen kielen sanan ”sivistys” etymologiaa, voidaan huomata, että esimerkiksi sanat ”siisti” ja ”siivo” tänä päivänäkin varmasti liitetään ihmisiin, joiden ajatellaan olevan sivistyneitä.

Sivistys pitää sisällään kuitenkin paljon muutakin kuin ihmisen siisteyden tai siivouden, ja tästä syystä käsite on hyvin keskeinen tutkimukseni kannalta. Mäki-Kulmala (1999, 336) nostaa esiin sivistystä käsittelevässä tekstissään vertauskuvallisesti, että sivistys ja kulttuuri on historiassa nähty ikään kuin spontaanin, villin ja raa’an luonnonvoiman kesyttäjänä ja kaaoksen organisoijana. Esimerkiksi sivistykseen assosioitava lukeneisuus varmasti osaltaan voi yksilötasolla selkeyttää ihmisten ajatuksia liittyen vaikkapa yhteiskunnallisiin asioihin ja niiden ymmärtämiseen. Näin ollen edellä mainittu vertauskuva on kohtuullisen osuva.

Tieteen termipankki (2025) määrittelee sivistyksen seuraavasti: ”kasvatuksen kautta omaksuttu viisaus, avarakatseisuus ja henkinen kehittyneisyys”. Moilanen, Kaartinen ja Taneli (2021, 28) toteavat sivistystä ja demokratiaa käsittelevässä tutkimusartikkelissaan, että sivistys on monitulkintainen käsite, johon on kuitenkin yleisesti liitetty positiivinen arvolutaus, ja että sivistyksessä on kyse ihmiseksi tulemisesta, sekä tradition ja tulevaisuuden jännitteestä, jota ihmiset elämässään kohtaavat muokatessaan ja kehittäessään omia kykyjään. Kuten voidaan havaita, edellä esiin nostetut määritelmät ovat kohtuullisen abstrakteja ja epäkonkreettisia. Tämä osaltaan alleviivaa sitä, kuinka moniulotteisesta ja monitulkintaisesta asiasta on kyse. Ehkä juuri abstraktiutensa takia sivistys käsitteenä on valikoitunut tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Käsite ”sivistys” siis tavoittaa sellaisia asioita ja ulottuu sellaisille elämän osa-alueille, joihin muut käsitteet eivät samalla tavoin pääse käsiksi.

Edellä käsitellyistä asioista huolimatta sivistyksen käsite on syytä määritellä konkreettisemmin ja tärkeää on myös avata sitä, mitä käsitteellä tarkoitetaan tämän tutkimuksen kontekstissa. Reijo Miettisen tutkimusartikkelin (2016, 59) mukaan sivistyksen käsitteen monikerroksisuudesta huolimatta voidaan 2000-luvun alun suomalaisen kasvatustieteen sivistystulkintoista löytää johdonmukaisuutta ja toistuvia määreitä. Ensimmäinen näistä on järjellisyys ja kyky itsenäiseen kriittiseen ajatteluun, toinen määre on valistuksen ajan tasa-arvon periaate, jonka mukaan sivistys on demokratian ja kansalaisuuden edellytys, sekä kaikkien oikeus. Sosiokulttuurisuuden periaate on kolmas määre, ja sen mukaan sivistys toteutuu minän ja sosiokulttuurisen ympäristön kehityksen jännitteisessä vuorovaikutuksessa. Neljäs määre perustuu romantiikan edustajien ajatteluun, ja sen mukaan sivistykseen kuuluu persoonallisuuden monipuolinen kehitys, johon lukeutuu mukaan tunne, esteettisyys ja elämys. Universaalius on viides sivistyksen määre, johon kuuluu yleisinhimillinen sivistys, sekä ihmiskunnan korkeimpien asioiden harrastaminen ja niiden edistäminen. Universaalisuuteen liittyy myös osallistuminen ihmiskunnan haasteisiin ja tehtäviin. (Miettinen 2016, 59.)

Edellä esitellyt viisi määrettä eivät myöskään ole kovinkaan konkreettisia, mutta ne antavat hyvä kuvan siitä, mitä sivistys pitää sisällään. Sivistystä on lähestyttävä tämän tutkimuksen tapauksessa tutkimusaineiston konteksti huomioiden, eli on analysoitava sitä, mitä sivistys pitää sisällään Iijoki-sarjan ja Kalle Pääatalo-nimisen henkilöhahmon ja hänen lähiympäristönsä näkökulmasta. Voidaankin lähteä liikkeelle siitä, että Iijoki-sarjan diskursseista käsitteen ”sivistys” alle menevät diskurssit, jotka liittyvät edellä mainittuihin määreisiin, ja määreiden päämäärien saavuttamiseen. Esimerkiksi siis diskurssit, jotka liittyvät itsenäisen ja kriittisen ajattelun edistämiseen tai minän ja sosiaalisen ympäristön jännitteisyydestä seuraavaan

kehitykseen voidaan kategorisoida sivistyksen käsitteen alle. Iijoki-sarjassa käsiteltävät asiat kuten lukeminen, kirjoittaminen, maailman tapahtumien ja uutisten seuraaminen, urheilun seuraaminen, sekä yleinen tiedonjano ja uteliaisuus yhteiskunnallisia asioita kohtaan kollektiivisesti sijoittuvatkin näin ollen sivistyksen käsitteen alle tämän tutkimuksen asiayhteydessä. Tämän päivän näkökulmasta tarkasteltuna esimerkiksi urheilun tai uutisten seuraamista ei välttämättä assosioida kovinkaan voimakkaasti sivistykseen, mutta on otettava huomioon, että maailma ja suomalainen yhteiskunta näyttivät 1920- ja 1930- luvulla erilaiselta kuin tänä päivänä. Tietoon ei ollut samanlaista jatkuvaa pääsyä kuin nykyisin, ja näin ollen ”sivistyminen” tapahtui eri lähteistä tietoa keräämällä ja sitä muun muassa kirjoittamisen kautta käsittelemällä.

Sivistyksen käsite on kaikesta monitulkintaisuudestaan huolimatta tärkeää nostaa koulutuksen ja harrastustoiminnan rinnalle, sillä jos edellä mainitut sivistyksen alle lukeutuvat asiat jätettäisiin huomiotta, jäisi käsittelyn ulkopuolelle valtava määrä tärkeitä asioita. Sivistyksen käsitettä hyödyntämällä päästään siis paremmin käsiksi siihen, mikä on tutkimuksen kannalta olennaista, eli kysymykseen siitä, millä tavoin kyseisenä aikakautena on suhtauduttu oppimiseen, itsensä kehittämiseen ja kouluttautumiseen, sekä siihen, millä tavoin nämä asiat vertautuvat suhteessa hyvin korkealle arvostettuun fyysiseen työhön.

2.4 Harrastustoiminta

Kolmas selkeä kiintopiste koulutuksen ja sivistyksen käsitteiden lisäksi on harrastustoiminta ja siihen liittyvät ulottuvuudet. Harrastustoiminta on tärkeä osa kokonaisuutta, sillä harrastustoimintaan kohdistuvia suhtautumismalleja analysoimalla kyetään paremmin ymmärtämään yhteisössä vallitsevaa yleisilmapiiriä. Esimerkiksi ihmisten suhtautuminen nuorten urheiluharrastuksiin kuvastaa erinomaisella tavalla sitä, kuinka syvälle kielteisyys kaikkea uutta ja ei-välttämätöntä kohtaan on juurtunut. Harrastustoiminta siis on tärkeä käsite, sillä ilman sen mukanaoloa käsittelyn ulkopuolelle jäisi suuri määrä tutkimuksellisen kokonaisuuden kannalta keskeisiä diskursseja. Kaikkia harrastustoimintaan liittyviä diskursseja ei voida myöskään luontevasti sisällyttää koulutuksen tai sivistyksenkään käsitteiden alle.

Harrastustoiminta osin perustelee paikkansa tutkimuksen keskeisessä käsitteistössä siitä syystä, että harrastaminen on nuorten keskuudessa äärimmäisen yleistä ja näin ollen tärkeä ja merkityksellinen asia. Esimerkiksi vuoden 2022 vapaa-aikatutkimuksen mukaan noin yhdeksän

kymmenestä nuoresta harrastaa jotain (Tarvainen, Manner, Myllyniemi & Salasuo 2023, 24). Tämän päivän harrastamisen merkitystä korostavan narratiivin osalta siis on tärkeää ymmärtää sitä, millainen Suomen harrastuksellinen todellisuus ja ilmapiiri on ollut vielä noin sata vuotta sitten.

1800-luvun lopulta asti harrastuksia on ”markkinoitu” lapsille ja aikuisille hyväksyttävänä vapaa-ajanviettopapoina, jotka kaiken lisäksi kehittävät ihmistä. Tämän lisäksi on ajateltu, että ”kunnollinen” harrastustoiminta täyttää ajan, joka muutoin saattaisi kulua epätuottavaan tai moraalittomaan tekemiseen. (Daily 2018, 4.) Tämänkaltaisen määrittelyn pohjalta harrastustoiminta käsitteenä siis lähtökohtaisesti assosioituu positiivisten mielikuvien kautta.

Harrastustoiminta tässä tutkimuksessa kattaakin sellaiset asiat, kuten urheileminen, lukeminen ja kirjoittaminen. Laajemmin ajateltuna harrastustoiminta tämän tutkimuksen kontekstissa voi kuitenkin kattaa oikeastaan kaiken ei-välttämättömän toiminnan, eli toisin sanoen kaiken paitsi työnteon, joko ansaintamielessä tai esimerkiksi kotitalouden hoidon ja ylläpitämisen näkökulmasta. Edellä esiin nostetun määritelmän pohjalta suoranainen joutenolo tai ”laiskottelu” on kuitenkin syytä lukea käsitteen harrastustoiminta alle kuulumattomaksi. Tämän pohjalta myöskään esimerkiksi Iijoki-sarjassa aika-ajoin esiintyvä ja siihen aikaan hyvin paheksuttu kortinpelaaminen ei kyseisen määritelmän mukaan ole harrastustoimintaa, ainakaan toivotunlaista sellaista. Todettakoon kuitenkin jo tässä vaiheessa, että Iijoki-sarjan ympäristössä muunkaanlaista harrastustoimintaa ei suinkaan aina hyväksytty, vaikka harrastuksilla lähtökohtaisesti ajateltuna olisikin ollut hyödyllisiä ja ihmistä kehittäviä ulottuvuuksia.

Edeltävässä alaluvussa käsiteltiin sivistystä ja todettiin, että sivistyksen käsitteen alle kuuluu lukeminen ja kirjoittaminen. Toisaalta tässä alaluvussa edellä todettiin, että lukeminen ja kirjoittaminen sijoittuvat harrastustoiminta-käsitteen alle, sillä niitä ei voida suoraan sijoittaa sivistyksen käsitteen alle. Tässä näennäisessä ristiriitaisuudessa on kyse siitä, että sivistyksen tähtäävän lukemisen ja kirjoittamisen taustalla on ikään kuin ylevämpi, abstraktimpi ja jopa hengellisempi motiivi. Sen sijaan harrastustoiminnan alle sijoittuva lukeminen ja kirjoittaminen voidaan nähdä enemmän käytännönläheisenä ajanvietteenä ja esimerkiksi itsensä viihdyttämisenä mukaansatempaavien tarinoiden avulla. Luonnollisestikaan viihdyttämiseen tarkoitettua lukemista ja laajempaan sivistykseen tähtäävää lukemista ei voida täysin irrottaa toisistaan, mutta tämänkaltaisen erottelu nähdäkseni palvelee tutkimuksen onnistunutta toteuttamista.

Tutkimuksessa tullaan hyödyntämään erilaista harrastamiseen ja vapaa-aikaan liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Timonen, Niemelä, Hakko, Alakokkare ja Räsänen (2013) tutkivat tutkimuksessaan vapaa-ajan aktiviteettien ja mielenterveyden välistä suhdetta. Lammi-Taskula ja Bardy (2009) sivuavat vanhemmuutta käsittelevässä artikkelissaan lasten vapaa-ajanviettotapoja ja niistä aiheutuvia riitoja. Tarvainen ym. (2023) käsittelevät lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa lasten ja nuorten vapaa-ajankäyttöä ja harrastuksia. Berg ja Salasuo (2017) käsittelevät tutkimuksessaan liikunnan harrastamista ja sitä, millä tavoin ”kunnan kansalaisuus” rakentuu liikunnallisten harrastusten kautta. Puronaho (2014) käsittelee tutkimuksessaan lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksia, kun taas La Rosa (2023) käsittelee tutkimuksessaan nuorten lukuharrastusta. Nevala-Nurmi (2006) käsittelee artikkelissaan nuorten maanpuolustusharrastusta 1930- ja 1940-luvuilla. Mäkisen (2018) tutkimus keskittyy lukuhalun käsitteeseen ja siihen, millä tavoin ihmisten lukemismotivaatiosta on puhuttu toisen maailmansodan jälkeen. Kuten kirjallinen viitekehyskin osoittaa, tullaan harrastustoimintaa käsittelemään ja analysoimaan monista eri näkökulmista käsin.

2.5 Teoriat, käsitteet ja tutkimuskirjallisuus

Diskurssianalyyssissä ja sitä kautta tässä tutkimuksessa olennaista on tutkia sitä, millä tavoin kieli ja puhutavat rakentavat sosiaalista todellisuutta. Näin ollen seuraavassa luvussa tarkemmin käsiteltävä diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä toimii myös samanaikaisesti tutkimuksen keskeisimpänä teoreettisena kehikkona.

Tutkimukseni näin ollen osallistuu sosiaalisesta konstruktionismista käytävään keskusteluun. Tiivistetysti sosiaalinen konstruktionismi on tutkimuksellinen viitekehys, joka perustuu ajatukseen siitä, että sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisen ja kielellisen vuorovaikutuksen kautta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tämän lisäksi aineiston analyysivaiheessa tullaan hyödyntämään runsain mitoin erilaista ja erilaisiin teorioihin nojaavaa tutkimuskirjallisuutta. Esimerkiksi kasvatukselliseen ja koulutukselliseen historiaan, Suomen yhteiskuntarakenteeseen, asenneilmapiiriin, sekä Suomen poliittiseen historiaan liittyvä tutkimuskirjallisuus on analysointivaiheessa tärkeässä osassa. Toisaalta taas esimerkiksi tämän päivän koulutukselliseen tasa-arvoon, harrastamiseen ja työelämäeetokseen liittyvää kirjallisuutta tullaan hyödyntämään. Keskeistä siis on, että

katkelmia keskustelutetaan sellaisen kirjallisuuden ja sellaisten teorioiden kanssa, joita katkelmat vaativat.

Tässä vaiheessa on hyvä nostaa esiin se, että Iijoki-sarja on minulle jo etukäteen tuttu ja näin ollen tutkimuksellisesta näkökulmasta minulla on hermeneuttinen esiymmärrys aineistoon liittyen. Gadamer (1997) korostaa kontekstuaaliseen hermeneutiikkaan liittyvässä ajattelussaan esiymmärryksen merkitystä tulkintoja tehtäessä. Tämän tutkimuksen osalta voidaan ajatella, että aiempi perehtymiseni Iijoki-sarjaan lukijan roolissa ei voi olla vaikuttamatta, hyvässä tai pahassa, siihen, että tulkitseen aineistoa tietyllä tavalla, ja että tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen liittyvät valinnat ja rajaukset osin perustuvat aineistoa koskevaan esiymmärrykseeni. Implisiittinen ja syvällisempi aineistollinen ymmärrys siis näiltä osin ohjaa tutkimuksen rakentumista.

Koulutukseen ja koulutusjärjestelmään liittyvät asiat ja sitä kautta tähän asiakokonaisuuteen liittyvä tutkimuskirjallisuus on tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen kannalta keskeisessä roolissa. Seuraavat kirjallisuuslähteet liittyvät kyseiseen asiakokonaisuuteen: Vainikaisen ym. (2025) raportissa esitetään vuoden 2024 oppimaan oppimisen arvioinnin päätulokset. Ensitulosraportti keskittyy pääosin yhdeksäsluokkalaisten osaamisen tason ja motivaation mittaamiseen, sekä koulutukselliseen tasa-arvoon, ja näin ollen kyseinen raportti sopii teemoiltaan hyvin yhteen tutkimukseni aihepiirin kanssa. Kuusiston ym. (2024) artikkeli käsittelee kyläkoulun käsitettä ja sen muuttuvia merkityksiä. Lehtonen (2021) puolestaan käsittelee tutkimuksessaan kyläkoulujen sulkemisia ja siitä seuraavaa ympäröivän yhteisön väkiluvun muutosta. Kuikka (2010) käsittelee Suomen koulutushistoriallisen seuran vuosikirjassa opettajankoulutuksen historiaa ja käsitystä ihanneopettajasta historiassa. Nurmen (2009) väitöstutkimus käsittelee opintojen hidastumista nuorten syrjäytymisen taustalla, sekä opettajan roolia kouluhyvinvoinnin edistämisen kannalta. Huhtala ja Tähtinen (2014) tutkivat tutkimuksessaan eteläpohjalaisten nuorten naisten jatkokoulutukseen liittyviä haaveita, niiden toteutumaa, sekä merkityksiä 1920-1940-luvuilla.

Työhön liittyvä tutkimuskirjallisuus on tutkimukseni kannalta tärkeää, sillä työnteon merkitys ja painoarvo Iijoki-sarjan teoksissa on valtava. Tutkimuksessa hyödynnetään Vaattovaaran (2015) Lapin maaseudun nuorten elämänkulkua käsittelevää väitöskirjaa, jossa työelämään liittyvät kysymykset ovat merkittävässä roolissa. Tämän lisäksi Levyn (2005) ”downshiftaamista” käsittelevä tutkimus auttaa oivallisella tavalla vertaamaan Iijoki-sarjan työeetosta suhteessa tämän päivän työelämään liittyviin kysymyksiin.

Katkelmien yhteydessä nostetaan tarvittaessa esiin myös tieteellisiä tilastoja. Tällaisia ovat tilastokeskuksen itsenäisen Suomen historian alkuvaiheille sekä tähän päivään sijoittuvat koulutustasoon liittyvät tilastot (Tilastokeskus 2007; Tilastokeskus 2025). Tämän lisäksi tutkimuksessa viitataan oppivelvollisuuslakiin (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020, 9 §). Myös Opetushallituksen koulun käymättömyyttä käsittelevää raporttia, sekä vuoden 2000 suomalaisten nuorten asenteita selvittänyttä nuorisobarometriä hyödynnetään tutkimuksessa (Opetushallitus 2020; Saarela 2000).

Seuraavaksi esittelen tutkimuksessa hyödynnettävät yksittäiset teoriat ja käsitteet, joiden valintaperusteet ovat juontuneet aineistoon liittyvän esiyymmärryksen kautta. Seuraavat teoriat ja käsitteet siis kiinteästi liittyvät Iijoki-sarjan diskursseihin, ja ne ilmenevät käytännön tasolla Iijoki-sarjan puhetavoissa ja ajattelussa.

Abraham Maslow'n tarvehierarkiassa on kyse siitä, että ihmisen on tyydytettävä ensin perustarpeensa kuten ravinnon- ja juomantarve, ennen kuin hän voi alkaa etsiä tyydytystä korkeammille tarpeilleen, kuten esimerkiksi tarpeelle ilmaista itseään (Maslow 1943). Teorian hyödynnettävyysarvo on tutkimukseni kannalta merkittävä, sillä elämä Iijoki-sarjan ympäristössä on ollut taloudellisesti ja elintasollisesti kohtuullisen vaatimatonta, ja tämä on luonnollisesti määrittänyt sitä, millaisten asioiden tekeminen ja toteuttaminen on ollut prioriteettilistalla korkeimmalla.

Jo useampaan otteeseen mainittu **ylisukupolvisuuden käsite** on tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kannalta hyvin keskeinen. Ylisukupolvisuuden käsitteessä kyse on siitä, että esimerkiksi vanhempien arvot, asenteet, toimintamallit, koulutustaso, sosioekonominen asema, sekä terveys välittyvät lapsille (Bernelius & Huilla 2021; Min, Silverstein & Lendon 2012). Ylisukupolvisuuden käsite siis perustelee tutkimuksen relevanssia ja ajankohtaisuutta, ja toisaalta auttaa ymmärtämään laajempia kokonaisuuksia käsiteltävien diskurssien taustalla.

Sosialisaation käsite, joka osin liittyy ja nivoutuu ylisukupolvisuuden käsitteen kanssa, tullaan myös nostamaan diskurssien käsittelyn ohessa esiin. Sosialisaatiossa on kyse prosessista, jossa ihminen kasvaa osaksi yhteisöään omaksumalla kyseiselle yhteisölle ominaiset yhdistävät kulttuuriset ja sosiaaliset sääntöihin, rooleihin ja normeihin liittyvät asiat (Neitola 2011). Sosialisaation käsite keskusteleekin erinomaisella tavalla käsiteltävien diskurssien kanssa, sillä Iijoki-sarjan ympäristössä sosialisaatio sanan varsinaisessa merkityksessä oli vahvaa, muun muassa siitä syystä, että formaalin koulunkäynnin rooli oli pienempi kuin nykyisin. Tämän lisäksi myös median kuluttaminen oli merkittävässä määrin

vähäisempää kuin tänä päivänä. Näin ollen Iijoki-sarjan alkupään teosten tiiviin sosiaalisen kyläyhteisön sosiaalistava vaikutus oli merkittävä. Mikko Salasuon (2021) toimittama ”*Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020*” on socialisaation osalta tärkeä tutkimuskirjallinen lähde, sillä kyseisessä tutkimuksessa käsitellään nuorten socialisaatioon liittyviä kysymyksiä myös historiallisesta perspektiivistä.

Myös **moraalirelativistinen näkökulma** on oivallinen teoreettinen apuväline tämän tutkimuksen tematiikan osalta. Moraalirelativistisessa näkökulmassa keskeistä on ajatus siitä, ettei voida yleispätevästi sanoa, että jokin tietty asia on moraalisesti toivottu ja jokin toinen ei, sillä moraalikäsitys on sidoksissa vallitsevaan ympäristöön (Tieteen termipankki 2025). Näin ollen myös moraaliihanteet liittyen siihen, millainen ihminen on ”hyvä”, määrittyvät ympäristön mukaan. Iijoki-sarjan kontekstissa moraalirelativismiin ulottuvuudet näkyvät konkreettisesti muun muassa siten, että kovasti töitä tekevä ihminen nähdään hyvänä ihmisenä, kun taas vastaavasti koulussa ”laiskottelua” pidetään jopa moraalittomana. Moraalirelativistinen näkökulma siis auttaa näin ollen tämän tutkimuksen asiayhteydessä ymmärtämään sitä, miksi tiettyjä asioita arvostetaan ja toisia taas ei.

Esiin on nostettava myös tulosluvussa muutoin moraalikysymyksiin kantaa ottavat teoriat ja pohdinnat. Tulosluvussa nostetaan esiin **Friedrich Nietzschen ajatus, jonka mukaan kärsimys on kehityksen edellytys, ja että onnettomuus vahvistaa sielun voimaa** (Shaver 2024, 293). Tämä hyvin filosofinen ajatus on tärkeä, sillä Iijoki-sarjan yleiseetoksesta on havaittavissa, että kärsimistä pidetään korkean moraalin toimintana. Helppo ja vaivaton elämä on siis nähty moraalittomana. Myös tämä osaltaan selittää ja auttaa ymmärtämään esiin nostettavia diskursseja ja sitä, miten ne ilmentävät ja rakentavat sosiaalista todellisuutta.

Kutsumuksen käsite on syytä nostaa tässä yhteydessä esiin, sillä se on hyvin keskeinen Kalle Päätalo-nimisen henkilöihahmon koko olemuksen ja elämäntuntun kannalta. Kutsumus voidaan tiivistää siten, että siinä on kyse uhrautumisesta yhteisen hyvän eteen vailla odotuksia korvauksesta, ainakaan aineellisesta sellaisesta (Kronqvist 2016). Uhrautuminen Kalle Päätalon näkökulmasta ilmeneekin merkittävässä määrin palavasta halusta kehittyä kirjailijaksi vailla taloudellisia ambitiesiä. Kutsumuksen käsite on tärkeä, sillä se on osin jopa räikeässä ristiriidassa työn ja taloudellisen aseman kohentamisen merkitystä korostavan eetoksen kanssa.

Viimeisenä yksittäisenä käsitteenä nostan esiin **alemmuuden ja/tai alemmuuskompleksin käsitteen**. Alemmuuden käsitteessä kyse on huonommuudentunteesta suhteessa muihin. Huonommuudentunteet ovat usein moniulotteisia tunteita, jotka perustuvat ihmisen käsitykseen

omasta heikkoudestaan ja avuttomuudestaan (Liu ym. 2022). Tämän tutkimuksen tapauksessa alemmuus konkretisoituu merkittävässä määrin siten, että maaseudun ihmiset kokevat olevansa huonompia tai ainakin huonommassa asemassa kuin kaupungeissa asuvat ihmiset. **Alemmuuskompleksissa** kyse on siitä, että ihmiset ikään kuin tiedostamattaan ovat asettaneet itsensä ala-arvoiseen asemaan suhteessa muihin, vailla suoranaisia järkiperusteita. Näin ollen alemmuuskompleksin taustalla ovat usein hyvin syvälle juurtuneet ja ylisukupolviset kehityskulut ja käsitykset. Alemmuuskompleksille on tunnusomaista se, että se saattaa ilmetä arkuuden ja itseluottamuksen puutteen sijasta aggressiona tai vastakkainasettelua korostavina toimintatapoina (Saminathan 2018). Myös itsetunnon käsite liittyy tähän asiakokonaisuuteen, ja itsetunnon merkitystä elämänkulun kannalta käsitelläänkin tulosluvussa Olli Kiviriusun (2017) itsetunnon kehitystä käsittelevän väitöskirjan avulla.

Yhteenvedona voidaan siis todeta, että diskurssianalyysin kannalta olennainen sosiaalinen konstruktionismi toimii ikään kuin tutkimuksen kattoteorian, mutta lähemmässä ja yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa tullaan hyödyntämään laajamittaisesti erilaista ja toisistaan poikkeavaa kirjallisuutta ja erilaisia tieteellisiä viitekehyksiä.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tavoitteenani on tutkia sitä, millä tavoin Kalle Päätalon Iijoki-sarjassa puhutaan koulutuksesta, harrastustoiminnasta ja sivistyksestä, ja tämän pohjalta sitä, millä tavoin puhutavat kuvastavat näiden asioiden arvostusta ja merkitystä laajemmin.

Tutkimuskysymykset on muotoiltu seuraavasti:

1. Millaisia koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyviä diskursseja Kalle Päätalon Iijoki-sarjasta löytyy?
2. Millä tavalla löydetty diskurssit kuvastavat koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyvien asioiden arvostusta ja merkitystä 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla?

Analyysi ja siitä tehtävät johtopäätökset keskittyvät näihin asioihin kaunokirjallisen Iijoki-sarjan kontekstissa, mutta tutkimukselliset havainnot voivat kuvata laajemminkin sitä, millä tavoin edellä mainittuihin asioihin on suhtauduttu 1920- ja 1930-lukujen Suomessa.

3.2 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tutkimus toteutetaan diskurssianalyttisin menetelmin. Jokinen ym. (2016, 14) lähestyvät teoksessaan diskurssianalyysia konstruktivistisesta näkökulmasta ja määrittelevät diskurssianalyysin ”sellaiseksi kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.”. Diskurssianalyysissä keskeistä siis on analysoida sitä, millä tavoin puhe, tavat puhua ja kieli rakentavat ja muovaavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä kieltä ei siis nähdä pelkästään asioiden kuvaamiseen tai ihmisten väliseen viestintään tarkoitettuna työkaluna.

Oma tutkimukseni kohdistuu nimenomaan diskursseihin. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tutkimuksen tarkoituksena ole *suoraan* tehdä laajempia yhteiskunnallisia yleistyksiä ja vetää johtopäätöksiä kaunokirjallisen aineiston pohjalta. Onkin selvää, että kaunokirjallinen aineisto on pääosin siinä määrin subjektiivista ja väritynyttä, ettei tämänkaltaisia aineistoja voida

suoraan pitää soveltuvina tieteeseen ainakaan siinä mielessä, että niistä olisi mielekästä tehdä suoria yhteiskunnallisia johtopäätöksiä. Sen sijaan näkisin, että kielenkäyttö on aina yhtä ”todellista”, käytettiin sitä sitten kaunokirjallisten teosten sivuilla, todellisessa arkipuheessa, tai viranomaisasiakirjoissa. Näin ollen kieltä ja puhetapoja voidaan analysoida tieteellisin menetelmin riippumatta siitä, missä kieltä käytetään.

Keskustelut liittyen diskurssianalyysin tieteellisyyteen liittyvät edellä mainittuihin asioihin ja onkin pohdittu sitä, missä määrin diskurssianalyysiä voidaan pitää tieteellisenä. Jokinen ym. (2016, 360) toteavat, että diskurssianalyysin tulkinnoille ei tavoitellakaan universaalien faktan statusta, mutta siitä huolimatta tutkijan on esitettävä todistusaineistoa tutkimustuloksilleen. Diskurssianalyysi siis ei pitäydy pelkästään spekulatioissa, vaan tarkoituksena on tehdä tulkintoja kielenkäytöstä aineistojen tarkan analysoimisen pohjalta (Jokinen ym. 2016, 360).

Diskursseja tieteellisenä aineistona siis ei ole syytä väheksyä, sillä niiden analysoiminen voi tuottaa valtavasti sellaista tietoa esimerkiksi historiasta, yhteisöistä, yhteiskunnallisista ihanteista ja muusta tällaisesta, mitkä jäisivät huomioitta toisenlaisia aineistoja ja tutkimusmenetelmiä käyttämällä.

Kielellisestä näkökulmasta Iijoki-sarja tarjoaa tutkijoille miltei ehtymättömän aineiston, ja Iijoki-sarjan kieltä onkin tutkittu niin sosiolingvivistisistä kuin murteentutkimuksellisistakin näkökulmista (Keskimaa 2022). Iijoki-sarja on yksilön kehityskertomuksen lisäksi kuvaus kielestä, ja Pääatalo onkin kuvannut sarjassa suomen murteita, murrekäsityksiä- ja asenteita, sekä kieli-ideologisia asetelmia (Keskimaa 2018, 17). Kielellisesti äärimmäisen rikas Iijoki-sarja siis suorastaan kutsuu analysoimaan sarjaa diskurssianalyttisestä näkökulmasta.

Kaunokirjallinen aineisto ei suinkaan ole tavaton, kun puhutaan diskurssianalyysistä. Jokinen ym. (2016, 206) toteavatkin, että diskurssianalyysissä aineistojen ei tarvitse syntyä tutkijan aktiivisen toiminnan kautta, toisin kuin esimerkiksi haastatteluaineistojen kohdalla. Tämän sijaan diskurssianalyysissä suositaan usein sellaisia aineistoja, jotka ovat jo olemassa tutkijasta riippumatta. Tällaisia aineistoja voivat olla esimerkiksi lehdet, erilaiset dokumentit ja asiakirjat, sekä kaunokirjallisuus. (Jokinen ym. 2016, 206.)

Jokinen ym. (2016, 217) jäsentävät diskurssianalyysin sisäisiä metodisia painotuksia neljän janana hahmotettavan ulottuvuusparin kautta. Ulottuvuusparit ovat tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde, merkitysten ja merkitysten tuottamisen tapojen välinen suhde, retorisuuden ja responsiivisuuden välinen suhde, sekä kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin välinen suhde. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa parien molempien

päiden ulottuvuuksia on yleensä läsnä, mutta toisaalta tutkimuksen painopiste voi asettua joko jompaankumpaan laitaan tai niiden välille. (Jokinen ym. 217.) Edellä mainittuja ulottuvuuspareja hyödyntämällä voidaan tarkentaa sitä, millaisesta diskurssianalyysistä on kyse tämän tutkimuksen kohdalla.

Tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välisen suhteen osalta tutkimukseni asemoituu janan välimaastoon, painottuen kuitenkin enemmän kulttuurisen jatkumon suuntaan, sillä tutkimuksessani on läsnä laajempi yhteiskunnallinen ulottuvuus, joka käsittelee ylisukupolvisuutta ja suomalaisen yhteiskunnan koulutuksellista ja sivistyksellistä historiaa. Yksinkertaistetusti voisi ajatella, että jos tutkimukseni pääpaino olisi tilanteisuudessa, käsiteltäisiin diskursseja ikään kuin irrallaan laajemmista, esimerkiksi yhteiskunnallisista konteksteista. (Jokinen ym. 2016, 218-225.) Näin ei kuitenkaan ole, ja siitä syystä tutkimukseni asemoituu tällä janalla edellä mainitulla tavalla.

Merkitysten ja merkitysten tuottamisen tapojen välisen suhteen osalta tutkimukseni asemoituu merkityksiä korostavaan suuntaan, eli pääpaino on sisällössä, ja siinä, millaisia merkityksiä ihmiset tuottavat puheissaan ja kirjoituksissaan. Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa päädytään usein kysymään mitä-muotoisia kysymyksiä. Sen sijaan merkitysten tuottamisen tapoja painottamalla päädyttäisiin kysymään miten-kysymyksiä, ja pohtimaan sitä, millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä merkityksiä tuotetaan. (Jokinen ym. 2016, 225-233.)

Retorisuuden ja responsiivisuuden välisen suhteen osalta tutkimukseni painopiste on enemmän responsiivisuuden suunnassa. Responsiivisuudessa analysoidaan nimensä mukaan sitä, millä tavoin keskustelujen osapuolet reagoivat toistensa käyttämiin puheenvuoroihin ja sitä kautta yhdessä rakentavat sosiaalista todellisuutta. Retorisessä lähestymistavassa keskityttäisiin analysoimaan sitä, millä tavoin keskustelujen osapuolet pyrkivät vakuuttelemaan, suostuttelemaan tai esimerkiksi puolustamaan jotain sosiaalisen todellisuuden versiota. (Jokinen ym. 2016, 233-241.) Tämänkin ulottuvuuden osalta janan molempien päiden painotuksia tullaan kuitenkin jossain määrin hyödyntämään omassa tutkimuksessani.

Kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin välisen suhteen osalta tutkimukseni asemoituu analyttisen diskurssianalyysin suuntaan. Keskeistä analyttisessä diskurssianalyysissä on aineistolähtöisyys ja avoimuus aineistoa ja sieltä löytyviä asioita kohtaan. Olennaista siis on, että etukäteen ei tehdä oletuksia liittyen esimerkiksi erilaisiin alistussuhteisiin. Kriittisessä diskurssianalyysissä jo lähtökohtana saattaa olla oletus esimerkiksi jonkin alistussuhteen olemassaolosta ja tällöin myös analyysi kohdistuu näiden suhteiden ylläpitämisen ja

oikeuttamisen ulottuvuuksiin. Kriittinen diskurssianalyysi sopiikin välineellisessä mielessä esimerkiksi joidenkin poliittisten päämäärien ajamiseen. (Jokinen ym. 2016, 241-247.)

Edellä mainitut ulottuvuusparit ja tämän tutkimuksen asemoiminen janoille siis auttaa ymmärtämään tutkimuksen painopisteitä ja sitä, millaisten linssien läpi aineistoa tutkimusmenetelmällisesti tarkastellaan. Tästä huolimatta, kuten on käynyt ilmi, edellä käsitellyt ulottuvuuspareihin liittyvät painotukset eivät sido tutkijan käsiä ja aineistoa onkin tärkeää analysoida avoimesti ja erilaisista näkökulmista käsin. Pietikäinen ja Mäntynen (2019, 127) toteavatkin teoksessaan, että diskurssintutkimus on luonteeltaan hermeneuttista ja näin ollen tutkimuksen näkökulma ja aihe saattavat tarkentua tai muovautua tutkimusprosessin aikana. Tästä huolimatta tutkimuksella on oltava selkeä fokus ja raamit, joiden puitteissa toimitaan. Analyysin ei siis tarvitse eikä sen pidä olla kaiken kattavaa, eikä tarkoituksena ole analysoida aineistoa kaikista mahdollisista näkökulmista käsin. Tärkeää on siis koko ajan pitää mielessä se, mitä ollaan tutkimassa ja mitä on tarkoitus selvittää. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 162.)

Kuten laadullisen tutkimuksen ylipäätään, myös diskurssianalyysiin kohdalla tutkijan positio on huomionarvoinen asia. Aiheen valinta ja esimerkiksi se, mitä aineistolta kysytään, on tutkijan itsensä päätettävissä, ja tämä luonnollisesti osaltaan vaikuttaa siihen, millaisia tuloksia aineiston pohjalta saadaan. Tästä huolimatta tärkeää on, että tutkimusta voidaan tiedeyhteisössä arvioida vastaavuuden, uskottavuuden, siirrettävyyden ja pysyvyyden näkökulmista (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 148).

Jokinen ym. (2016, 333) ovat luokitelleet kolme erilaista tutkijapositiona diskurssianalyttikolle, joita ovat analyttikko, asianajaja ja tulkitsija. Jo positionien nimet antavat osviittaa siitä, mistä erilaisissa positioissa on kyse. **Analyttikko**-positiossa tutkijan osallisuus suhteessa analysoitavaan aineistoon koetaan pitää mahdollisimman pienenä, ja keskeistä on, ettei aineistoa tarkastella ulkopuolisen intressin ohjaamana. **Asianajaja**-positiossa tutkija pyrkii edistämään tai ajamaan jotain asiaa tutkimuksellaan. Esimerkiksi emansipatoriset tiedonintressit siis saattavat usein olla asianajajaposition kautta toteutettavien tutkimusten taustalla. **Tulkitsija**-positiossa keskeistä on nimensä mukaan tutkijan ja aineiston välinen vuorovaikutussuhde, ja tutkijan omat tulkinnat aineistosta. Konkreettisimmillaan tulkitsijaposition on silloin, kun aineistona toimii tutkijan itsensä toteuttama haastatteluaineisto. Myös esimerkiksi tutkijan omat kokemukset ja elämänhistoria saattavat määrittää sitä, millä tavoin erilaisia aineistoja tutkitaan ja mitä niiltä kysytään (Jokinen ym. 2016, 332-347.)

Oma tutkimukseni asemoituu edellä esitellyistä positioista voimakkaimmin analyytikkoposition alle. Toisaalta myös tulkitsijaposition piirteet näyttelevät tutkimuksessani roolia, sillä kaikenlaisessa diskurssianalyysissä tutkijan henkilökohtaiset valinnat ja tulkinnat määrittävät voimakkaasti sitä, millaiseksi tutkimus muodostuu.

Tutkimuksessa ei siis pyritä edistämään esimerkiksi poliittisia päämääriä tai rakentamaan todellisuutta uudelleen. Tulkintojen osalta pyrin välttämään sitä, että tutkijan henkilökohtaiset tausta-ajatukset vaikuttavat aineiston analysointiin siten, että tutkimuksen tieteellinen perusteltavuus tai uskottavuus kärsisivät. Kuitenkin, kuten aiemmin sivuttiin, diskurssianalyysiä toteutettaessa tutkijan omat valinnat määrittävät voimakkaasti sitä, mitä aineistolta halutaan kysyä, ja siten sitä, millaisia tuloksia aineiston pohjalta saadaan. Tutkijan täydellinen ulkopuolisuus suhteessa aineistoon ei siis ole samoissa määrin realismia kuin esimerkiksi silloin, kun toteutetaan puhtaasti matemaattista ja määrällistä tutkimusta.

3.3 Aineisto

Tutkimuksen aineistona Iijoki-sarjan osalta toimivat sarjan kuusi ensimmäistä kirjaa. Aineisto on rajattu tällä tavoin, koska kyseiset kirjat sijoittuvat tutkimuksen tavoitteen kannalta soveltuvaan ajanjaksoon eli 1920- ja 1930- luvuille. Tämän lisäksi tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta olennaiset koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyvät diskurssit sijoittuvat merkittävässä määrin näihin teoksiin. Teokset kattavat vuodet 1919-1939, ja näin ollen oppivelvollisuuslaki ja henkilöhahmon Kalle Päätalo kansakoulutaival ajoittuu näiden vuosien väliselle ajalle. Seuraavassa taulukossa on kuvattu kyseisten kirjojen nimet, keskeiset tapahtumat ja vuosiluvut.

Huonemiehen poika (1971)	Kalle syntyy. Kallen perhe muuttaa Kallioniemeen. Kalle aloittaa koulun. Teos kattaa vuodet 1919-1929. (Ylönen 2013.)
Tammettu virta (1972) ja Kunnan jauhot (1973)	Kallen isä sairastuu keuhkokuumeeseen ja sen seurauksena sairastuu myös henkisesti. Isän sairastumisen seurauksena perheen talous romahtaa. Kalle vapautetaan kansakoulun jatkokurssin käymisestä savottatöiden takia. Kalle saa kokea pilkkaa

	ja syrjintää sekä syntymävikojensa, että isänsä sairauden takia. Kalle alkaa lukea kirjoja eskapistisessa tarkoituksessa ja haaveilee kertomusten kirjoittamisesta. Nämä kaksi teosta kattavat vuodet 1929-1933. (Ylönen 2013.)
Täysi tuntiraha (1974)	Kalle kiertelee koulun lopettamisen jälkeen erilaisissa sekatoissa ja savotoissa. Kallesta tulee ikäänsä nähden kova työmies. Teos kattaa vuodet 1933-1936 heinäkuu. (Ylönen 2013.)
Nuoruuden savotat (1975)	Kalle on työmiehenä myös virallisesti miesten kirjoissa ja alkaa saada palkkaa täyden tuntirahan mukaan. Kallen isä palaa kotiin ja alkaa tervehtyä mielisairaudestaan. Samanaikaisesti perheen taloudellinen tilanne paranee. Kalle ostaa enteellisesti Mika Waltarin teoksen <i>Aiotko kirjalliseksi?</i> . Teos kattaa vuodet 1936 heinäkuu-1937 syksy. (Ylönen 2013.)
Loimujen aikaan (1976)	Kalle on savotoiden kovimpia työmiehiä. Kalle tilaa <i>Nuori Voima</i> -lehden ja alkaa lähettää sinne kirjoituksiaan arvosteltavaksi. Kirjan lopussa talvisota on aluillaan. Teos kattaa vuodet 1937 syksy-1939 joulukuu. (Ylönen 2013.)

Kuten taulukosta voidaan havaita, Kalle vapautetaan kansakoulun jatkokurssin käymisestä jo melko varhaisessa vaiheessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tutkimukseni aihepiiriin kannalta keskeisiä asioita käsiteltäisi myös myöhemmässä vaiheessa. Kallen luku- ja kirjoittamishalut eivät tyrehdy samaan aikaan formaalin koulutaipaleen kanssa, ja tämän lisäksi koulunkäynti ja esimerkiksi sen suhteutuminen muuhun elämään ovat ajankohtaisia keskustelun aiheita muissakin talouksissa ja yhteisöissä.

Vaikka Iijoki-sarjan voi hahmottaa yhtenä valtavana, 26-osaisena ja 17 000-sivua kattavana kokonaisuutena, on sarjaa kuitenkin mahdollista ”pilkkoa” pienempiin osiin. Kalle Pääatalon elämään on mahtunut monenlaisia vaihteita, ja jakoa pienempiin osiin voidaan tehdä tämän pohjalta. Ylönen (2013, 419-428) on jakanut Kalle Pääatalon elämänvaiheet ja sitä kautta Iijoki-sarjan kahdeksaan osaan, ja tämä jako on kuvattuna seuraavassa taulukossa.

ELÄMÄNVAIHE	TEOKSET
Lapsuus	Huonemiehen poika, Tammettu virta, Kunnan jauhot
Nuoruus Taivalkoskella metsätyömiehenä	Täysi tuntiraha, Nuoruuden savotat, Loimujen aikaan
Viisi vuotta armeijan leivissä	Ahdistettu maa, Miinoitettu rauha, Ukkosen ääni, Liekkejä laulumaille, Tuulesa ja tuiskussa
Naimisiin, Tampere kotikaupungiksi	Tammerkosken sillalla, Pohjalta ponnistaen, Nuorikkoa näyttämässä, Nouseva maa, Ratkaisujen aika, Pyynikin rinteessä
Työmaamestarina eri rakennustyömailla	Reissutyössä, Oman katon alle, Iijoen kutsu,
Rakennusmestarina Taivalkoskella	Muuttunut selkonen, Epätietoisuuden talvi, Iijoelta etelään
Rakennusmestarina Tampereella	Pato murtuu
Kirjailijaksi	Hyvästi Iijoki, Pölhökanto Iijoen törmässä

Vaikka valtaosa edeltävän taulukon kirjoista ja ajanjaksoista jää tässä tutkimuksessa varsinaisen analyysin ja käsittelyn ulkopuolelle, on taulukko siitä huolimatta hyödyllistä nostaa esiin, sillä se asettaa myös analysoitavat kirjat laajempaan kontekstiin ja auttaa jäsentämään Iijoki-sarjan kokonaisvaltaista luonnetta. Taulukko myös perustelee ja havainnollistaa sitä, minkä takia käsittelyn kohteeksi on valikoitunut juuri sarjan kuusi ensimmäistä osaa.

Huomionarvoinen nosto liittyen Kalle Pääatalon elämänvaiheisiin ja tähän tutkimukseen on se, että Kalle opiskeli itsensä rakennusmestariksi vuosina 1947-1949 teoksessa Pyynikin rinteessä. Tämä luonnollisesti liittyisi kiinteästi koulutukseen ja koulutusdiskursseihin, mutta kyseinen teos on jätetty analyysin ulkopuolelle siitä syystä, ettei se ajallisesti sijoitu tutkimuksen aihepiirin kannalta merkitykselliseen ajanjaksoon, eikä se muutoinkaan samoissa määrin

heijastele esimerkiksi koulutuksen ja maaseudulla olennaisen fyysisen työn välisiä arvostuksellisia ristiriitoja.

3.4 Aineiston käytännön analysointi

Aineiston käytännön analysointityössä on lähdettävä liikkeelle siitä, että aineistosta etsitään ja löydetään diskursseja, joiden avulla kyetään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Käytännön tasolla tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston analyysiä siten, että keskeistä on löytää aineistosta kohdat, joissa puhutaan koulutuksesta, harrastamisesta ja sivistyksestä. Iijoki-sarjassa käydään läpi Kallen koko elämä ja näin ollen myös edellä mainittuja asioita käsitellään kirjasarjassa. Tämä myös ainakin aineiston analysoimisen alkuvaiheessa helpottaa tutkimuksen kannalta olennaisten asioiden paikantamista aineistosta, sillä huomiota ei tarvitse kiinnittää kohtuuttomasti sen miettimiseen, onko jokin tietty osa aineistosta hyödynnettävissä vai ei. Tällä tarkoitan sitä, että jos aineistossa käsiteltäisiin pelkästään koulutusta, harrastustoimintaa ja sivistystä, täytyisi aineistosta alkaa heti rajata pois myös lähtökohtaisesti tutkimuksen kannalta relevantteja asioita.

Tutkimuskysymykset eivät ota kantaa siihen, millaiset tutkimuskysymysten kannalta olennaiset diskurssit soveltuvat aineistoksi ja näin ollen kaikki koulutusta, harrastamista ja sivistyksen ulottuvuuksia käsittelevät puheenvuorot soveltuvat lähtökohtaisesti tarkemman analyysin kohteeksi. Tutkimuskysymykset eivät siis määritä asiaa esimerkiksi siten, että vain diskurssit, joissa koulutukseen suhtaudutaan väheksyvästi, voidaan nähdä hyödynnettävinä.

On kuitenkin niin, että kiinnostus diskurssien keskinäiseen organisoitumiseen ohjaa usein tutkijaa kiinnittämään huomiota dominoiviin sosiaalisen todellisuuden jäsenystapoihin, ja aineistosta etsitään vahvoja ja hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja (Jokinen ym. 2016, 64). Näin ollen myös Iijoki-sarjan hegemoniadiskurssit liittyen esimerkiksi koulutuksen vähäiseen arvostukseen suhteessa työhön osaltaan jäsentävät diskurssianalyttistä kokonaisuutta. Tutkimuskysymyksen asettelulla ja analysoitavan aineiston valinnalla voidaan vaikuttaa siihen, millä tavoin tutkimus painottuu kielenkäytön vaihtelevuusasteeltaan (Jokinen ym. 2016, 173). Oman tutkimukseni tutkimuskysymykset siis lähtökohtaisesti sisällyttävät tutkimuksen kohteeksi hyvin toisistaan vaihtelevia diskursseja.

Oma aiempi perehtymiseni aineistoon, eli toisin sanoen Iijoki-sarjan systemaattinen lukeminen helpottaa tutkimukseen soveltuvien katkelmien löytämisessä. Tämän lisäksi käytännön työkaluna toimii lähiluku. Tieteen termipankki (2025) määrittelee lähiluvun ”*mahdollisimman yksityiskohtaiseksi ja intensiiviseksi aineiston lukemisen menetelmäksi, jonka avulla voidaan etsiä ja löytää temaattisia aineksia ja joka mahdollistaa myös tutkijan omien tulkintojen tarkastelun*”.

Jyrki Pöysä (2015, 30-31) hahmottaa lähiluvun useammassa vaiheessa tapahtuvana lukemisena, jossa ensimmäisellä lukukerralla teksti hahmotetaan yksityiskohdista kokonaisuuteen päin, hakien tekstin kokonaismerkitystä, kun taas uudet lukukerrat syventävät tai jopa kiistävät ensimmäisen lukukerran tuottamia tulkintoja. Ihanteellisessa lähiluvun prosessissa kaikilla kerroilla, kun tekstiin palataan, nousee tekstistä esiin erilaisia huomioita ja huomio ylipäättään kiinnittyy erilaisiin asioihin ja yksityiskohtiin. (Pöysä 2015, 30-31.) Oman tutkimukseni kannalta keskeistä on siis se, etteivät tekemäni tulkinnat tekstistä ole liiaksi sidoksissa Iijoki-sarjan muodostamaan kokonaisuuteen, ja se, että kykenen hahmottamaan tekstiä myös yksityiskohtaisemmin ja laajemmasta kontekstista irrallaan. Voisi siis ajatella, että yksityiskohtia tarkastelemalla itseasiassa kyetään saavuttamaan kokonaisvaltainen ja syvälinen ymmärrys liittyen tekstiin. Keskeistä siis lopulta on kokonaisuuden ja yksityiskohtien muodostama kokonaisuus.

3.5 Diskurssiryhmät

Kun aineistosta on paikannettu tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta olennaiset katkelmat, luokitellaan kyseiset diskurssit ryhmiä. Diskursseja täytyy analysoida systemaattisesti ja sitä kautta sijoittaa ne erilaisten otsikoiden alle. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tietyn tyyppisten diskurssien täytyy esiintyä aineistossa riittävän usein, jotta niitä voidaan pitää riittävän toisteisina ja sitä kautta vakiintuneen aseman saavuttaneina. Pääpaino on siis erilaisten diskurssien yhdessä muodostamissa todellisuuskäsityksissä. Seuraavat diskurssiryhmät ovat tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta riittävän kattavat, ja niiden avulla kyetään saavuttamaan aineistollinen saturaatiopiste. Saturaatio eli kylläntyminen saavutetaan siinä vaiheessa, kun mitään uutta ei enää tule ilmi ja asiat alkavat toistua. Voidaan ajatella, että aineistoa on riittävästi siinä vaiheessa, kun kylläntymispiste saavutetaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 138-139.)

Ensimmäinen diskurssiryhmä on **fyysinen työ yli kaiken -diskurssi**. Kyseisen ryhmän alle kuuluvissa puhetavoissa oleellista on kaikkien fyysisen työn substituuttien vähätteleminen ja ”turhana” pitäminen. Esimerkiksi lukeminen ja opiskelu nähdään tässä diskurssissa kielteisenä, sillä näihin käytetty aika voitaisiin käyttää fyysisen työn tekemiseen tai esimerkiksi lepäämiseen, joka edesauttaa fyysisistä töistä suoriutumista. Fyysinen ja konkreettinen työ nähdään tässä diskurssiryhmässä elämän tärkeimpänä asiana.

Toinen diskurssiryhmä on **kielteinen suhtautuminen kaikkea harrastustoimintaa kohtaan -diskurssi**. Kyseinen diskurssiryhmä eroaa ensimmäisestä ryhmästä siten, että tässä ryhmässä esimerkiksi urheilu, lukeminen ja kirjoittaminen nähdään kielteisinä asioina jo itsessään, eli tässä vaiheessa huomioon ei edes oteta aika- tai energioresurssin ”haaskausta” ja niiden kohdistumista muuhun kuin työhön. Kyseiseen ryhmään liittyvät myös tietynlaiset stereotyyppiset mieskuvat esimerkiksi siten, että ajatellaan, ettei miehisen miehen ole syytä leikkiä tai lukea satukirjoja.

Kolmas diskurssiryhmä on **kielteinen suhtautuminen formaalia koulutusta kohtaan -diskurssi**. Tähän ryhmään kuuluvat puhetavat, joissa suhtaudutaan formaaliin koulutukseen itseisarvoisen kielteisesti. Tässä ryhmässä kielteinen suhtautuminen siis ei rakennu suoraan esimerkiksi siten, että ajatellaan, että koulunkäynti on pois työnteosta ja tästä syystä ei-toivottu asia. Tämä ryhmä eroaa aiemmista siten, että tässä ryhmässä olennaista ovat nimenomaan formaaliin koulutukseen liittyvät pohdinnat ja sitä kautta oppivelvollisuuteen liittyvät kysymykset ja suhtautumismallit.

Neljäs diskurssiryhmä on **koulunkäyntiin, harrastamiseen ja itsensä sivistämiseen kannustaminen -diskurssi**. Tämän ryhmän alle sijoittuvat diskurssit, joissa ihmisiä tavalla tai toisella kannustetaan koulujen käymiseen, tai esimerkiksi edistetään ihmisten lukuharrastusta. Esimerkiksi kirjastotoimintaa tai opettajien oppilaisiin kohdistamaa rohkaisemista käsittelevät puhetavat sijoittuvat tähän ryhmään.

Viides diskurssiryhmä on **sivistyksen palo -diskurssi**. Tämän otsikon alle sijoittuvat diskurssit, joissa käsitellään joidenkin ihmisten suurta halua ja kiinnostusta sivistää ja kouluttaa itseään. Diskurssit, joista esimerkiksi käy ilmi joidenkin henkilöiden palava halu saada haltuunsa kirjoja ja lehtiä, sijoittuvat tähän ryhmään. Kutsumukseen liittyvät asiat sijoittuvat tiiviisti tämän otsikon alle.

Kuudes diskurssiryhmä on **alemmuusdiskurssi**. Tähän ryhmään kuuluvat diskurssit, joista ilmenee alemmuudentunto esimerkiksi siten, että ajatellaan ettei metsätyömiehestä tai syrjäisen

maaseudun ihmisestä ole muuhun kuin yksinkertaisen ja fyysisen työn tekemiseen, ja näin ollen esimerkiksi jatko-opiskeluista ei kannata edes haaveilla.

Edellä mainitut diskurssiryhmät muodostavat kokonaisuuden, joiden alle sijoittuvia diskursseja analysoimalla voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Kuten voidaan havaita, diskurssiryhmät edustavat osin toistensa ääripäitä, ja myös diskurssien näkökulmat vaihtelevat. Osa diskursseista painottuu voimakkaasti yleisten, esimerkiksi metsäsavotoissa käytävien ”kahvipöytäkeskustelujen” suuntaan, kun taas osa diskursseista ovat sellaisia, jotka esiintyvät kahden sielunkumppanin välisissä keskusteluissa. Näin ollen diskurssit muodostavat mahdollisimman totuudenmukaisen ja erilaiset näkökulmat ja ihmiset huomioon ottavan kokonaisuuden. Diskurssiryhmien avulla siis kyetään kuvaamaan todellisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

4 DISKURSSIT

Tässä luvussa esitellään ja analysoidaan aineistossa esiintyviä diskursseja aineistokatkelmien avulla. Katkelmat sijoitetaan ja lajitellaan edellä mainittuihin ryhmiin. Yksittäisiä katkelmia avataan ja asetetaan kontekstiin, sillä aineistokatkelmat ilman tätä saattaisivat näyttäytyä irrallisina ja vaikeaselkoisena eritoten niissä tapauksissa, joissa Iijoki-sarja ei ole lukijalle tuttu.

Myös yksittäisten katkelmien asettaminen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin on tutkimuksen kannalta tärkeää, ja näin ollen katkelmia keskustelutetaan teoreettisen kirjallisuuden kanssa, jos katkelma sitä vaatii. Tämän lisäksi varsinaisen katkelmien esittelyn ja analyysin jälkeen diskursseja analysoidaan kokonaisvaltaisesti ja ikään kuin yhtenä yksikkönä.

4.1 Fyysinen työ yli kaiken -diskurssi

Yksi keskeisimmistä Iijoki-sarjassa aktivoituvista puhetavoista liittyy fyysiseen työhön ja sen tärkeyteen. Tässä alaluvussa esiin nostettavissa katkelmissa siis havainnollistuu se, kuinka korkealle fyysinen työ arvotetaan suhteessa kaikkeen muuhun. Kyseinen diskurssi on aineistossa hyvin hegemonisessa asemassa ja käsitystä siitä, että ”oikeiden” töiden tekeminen on elämän pääsisältö, ei ainakaan ääneen kyseenalaisteta missään vaiheessa. Diskurssi ei myöskään rajaudu esimerkiksi yksittäisiin kotitalouksiin, vaan Kallen koko elinpiiri tuntuu jakavan kyseiset käsitykset.

Seuraava katkelma havainnollistaa hyvin sitä, mistä kyseisenkaltaisissa diskursseissa on kyse, ja millä tavoin kyseiset tavat ajatella heijastuvat puhetapoihin ja sitä kautta ihmisten omaksumiin suhtautumismalleihin:

- Jos opettaja rupejaa esittelemään, että sinun pitäisi tulla jatkokurssille, niin elä ruppea millekkää. Mitästä perkelettä että semmosiin tärväämään hyvää tienestiaikaa! Sanot vain kylmästi, että koululuvut sinun kohalle piisovaa... (NS, 541.)

Katkelmassa Kalle Pääatalon isä Lauri Herman ”Herkko” Pääatalo esittää näkemyksensä liittyen Kallen kansakoulun jatkokurssin käymiseen. Herkko esittää puheenvuoronsa juuri kun Kalle on astumassa ulos kotoaan tavatakseen opettajansa, joka on kutsunut Kallen luoksensa. Herkko

siis ikään kuin muistuttaa, mikä on elämässä tärkeää ja mikä ei. Katkelmassa hyvin selkeästi hahmotetaan koulunkäynti ja rahan tienaaminen toisensa poissulkevinä asioina. Katkelma myös havainnollistaa sitä, että raha on tiukassa, ja sen hankkimiseen on suhtauduttava asiaan kuuluvalla vakavuudella. Taloudellinen näkökulma toisaalta on hyvin legitiimi, ottaen huomioon, että elettiin pula-aikaa ja nälän näkeminenkään ei ollut tavatonta. Historiankirjoituksessa nähdäänkin suomalaisen maalausköyhyyden ajoittuneen eritoten 1800-luvun lopun suuriin nälkävuosiin ja 1930-luvun pula aikaan (Stark 2002, 513).

Kielteinen suhtautuminen muun muassa koulunkäyntiin siis on tässä tapauksessa todennäköisesti peräisin rationaalisista syistä ja erinäisistä huolista, eikä itseisarvoisesta halusta suhtautua koulunkäyntiin kielteisesti. Voidaan ajatella, että tunnetun Maslow'n tarvehierarkian osalta Herkko operoi voimakkaasti hierarkian alimmalla tasolla, pyrkien pitämään huolta ennen kaikkea itsensä ja perheensä fysiologisten tarpeiden täyttymisen edellytyksistä. Näin ollen Herkon ja lukuisten muiden vastaavassa asemassa olevien ”perheenpäiden” intresseissä tuskin on esimerkiksi samaisen tarvehierarkian ylimmältä tasolta löytyvä tarve toteuttaa itseään. Reaalimaailman asettamat haasteet siis merkittävässä määrin määrittävät sitä, millaiset tarpeet milloinkin nähdään tyydyttämisen arvoisina. (Maslow 1943.)

Seuraavan katkelman puheenvuoro, jonka esittää Kallen isä Herkko, havainnollistaakin konkreettisesti sitä, että fyysisen työn merkitys korostuu osin juuri taloudellisten asioiden takia. Katkelmassa myös asetetaan koulunkäynti arvoasteikossa työnteon alapuolelle.

– Sen tiijät itekki, että meijjän tallous rupejaa lyyhäämään pahan kerran jos sinä lähet. On ilimi tottuus, että olet nykyisi minnua parempi tienestimies. Ja sinä paranet päivä päivältä kun minä rapistun... Kun on eläny niin kurjan lapsuuden minkä mehi Ukkelin pahnuve, ei semmosta toivosi omille lapsilleen. Vaikka kyllä teillä vanahemmilla lapsilla oli kurjaa jäläkeen jääneinä vuosina... Että tienattasiin yhdessä ja sammaan kassaan ies siihen saakka kun joutut sotaväkkeen. Ei joutusi kokemaan nuo pienimmät lapset sammaa kurjuutta. Sitte rupejaisi jo olemaan vuorostaan Mannesta tienestiappua... Järjestäsit sotaväen jäläkeen oman elämäsi. Sitte saisit käyvä vaikka kouluja, jos päätä riittää ja varasi sallii... Mutta tiehän voileipää ja syö kahvin kansa! (NS, 608.)

Katkelmassa koulunkäynti siis hyvin selkeästi nähdään ikään kuin ylimääräisenä asiana, johon voi käyttää aikaa ja muita resursseja, jos töiltään ehtii ja taloudellinen tilanne sen sallii. Koulunkäyntiä ei siis nähdä asiana, joka osaltaan voisi edistää taloudellisen tilanteen

parantumista tai ”kurjuudesta” pois pääsyä. Tänä päivänä koulutus voidaankin nähdä nimenomaan tulevaisuusinvestointina, niin yhteiskunnan kuin yksilöidenkin näkökulmasta. Koulunkäynti siis katkelmassa rinnastetaan enemmänkin harrastustoimintaan tai muihin vapaa-ajanviettopoihin.

Seuraavassa katkelmassa Kallen hyvän ystävän Hoikkalan Kallen, oikealta nimeltään Kalle Loukusan, eli ”selkoseen vangitun neron” isä Lassi ilmaisee mielipiteensä siitä, että Kalle (Loukusa) joutuisikin jatkamaan koulunkäyntiä vielä vuoden verran. Reaktio on voimakas siitä syystä, että Lassi uskoi, että Kalle suoriutuisi kahdesta jäljellä olevasta luokasta ”samojen lumien aikana”, ja näin ollen Kallen (Loukusa) koulut olisi käyty. Tämä ei siis kuitenkaan toteutunut.

-Sinun kouluhommasi loppu tähän! Riittää että puolitoista talvea hyvää työntekoaikaa kulu turhassa istumisessa. Enhän minä jaksa huonolla terveyvelläni yksinään talon töitä murjoa... (TV, 263.)

Samankaltaiset teemat kuin aiemmissakin esiin nostetuissa katkelmissa aktivoituvat tässäkin katkelmassa, joskin hieman eri näkökulmasta. Lassin puheenvuorossa korostuvat kotityöt ja niiden tekeminen, eivät suoranaisesti palkkatyöt. Katkelma kuitenkin osoittaa, että myös lasten työpanos on ollut merkittävä kotitalouksien ylläpitämisen kannalta, ja näin ollen kotiaskareiden hoitaminen on ollut ainakin joissain talouksissa arvoasteikossa korkeammalla kuin koulunkäynti. Lassin sanavalinnat eivät myöskään ole omiaan lisäämään koulutuksen arvostusta, ja hän kuvaakin koulunkäyntiä ”turhaksi istumiseksi”. Asian taloudellisia ulottuvuuksia ei ole syytä tämänkään katkelman kohdalla unohtaa sillä Naemin, Shaukatin ja Ahmedin (2011, 48-49) tutkimuksen tulokset osoittavat, että pääosin köyhyys ajaa lapset työskentelemään, ja että köyhät vanhemmat joutuvat lähettämään lapsensa töihin koulun sijasta. Katkelman kontekstissa ei voida suoraan puhua lapsityövoimasta tai lasten töihin ”lähettamisestä”, mutta perusmekanismit koulunkäynnin taka-alalle jäämisen taustalla ovat samoja. Kielteinen suhtautumien koulunkäyntiin ja toisaalta työn merkitystä korostava ajattelu siis tässäkin tapauksessa perustuu rationaalisiin huolenaiheisiin.

Seuraavat katkelmat havainnollistavat sitä, kuinka vanhemman polven tavat ajatella ja suhtautua asioihin välittyvät nuoremmille. Katkelmat ovat olennaisia tutkimuksen taustalla olevan ylisukupolvisuuden käsitteen osalta. Ensimmäisessä katkelmassa Kalle reagoi, joskin hieman ylikorostetun ”miehekkäästi” siihen, että hänet vapautetaan kansakoulun jatkokurssin

käymisestä ”*taloudellisten asiain takia*”. Huomionarvoista on, että Kalle todellisuudessa olisi halunnut käydä jatkokurssin:

-Mitä helevetin jatkokurssia tässä käypi, kun pittää aina olla reppu selässä lähtemässä markan perään! Jo viime talavi meni suhkuksi, ja tänä talavena minun on turhaa ehki kummitella koko kouluun. (TT, 442.)

Katkelma osoittaa, että Kalle on ikään kuin omaksunut ajatuksen siitä, että koulu on toissijaista verrattuna työnteekoon.

Seuraavassa katkelmassa Kallen veli Manne toivoo saavansa vapautuksen kansakoulun kaksivuotisen jatkokurssin käymisestä ja toteaa:

-Minä pystyn tällä koulunkäynnillä kuittaamaan palkkani savotahommissa. Ja se riittää. (LA, 394.)

Edeltävät kaksi katkelmaa siis havainnollistavat hyvin suhtautumistapojen ja arvojen ylisukupolvista periytyvyyttä. Sukupolvienväliseen arvojen välittymiseen liittyvä tutkimus onkin johdonmukaisesti osoittanut, että lasten sosiaaliset arvot ovat voimakkaasti yhteydessä heidän vanhempiansa vastaaviin arvoihin (Min, Silverstein & Lendon 2012). Näin ollen ei ole lainkaan yllättävää, että Kalle ja Manne esittävät edellä käsitellyn kaltaisia puheenvuoroja.

Seuraavassa katkelmassa Kallen isä Herkko ottaa kantaa Kallen jatko-opintohaaveisiin. Kallen opettaja oli ehdottanut Kallelle, että hän pyrkisi opettajaseminaariin:

- En minä luvu mitää novellikirjaa enkä kirjota höpöjä. Yritän ratkasta mittaosopin tehtävää koulukirjasta. – Koulukirjasta...? Mitä sinä koulukirjaa tutkit? isä sanoi puoliksi säikähtyneen äänellä. En ollut puhunut kenellekään vieraalle seminaarihaaveistani, enkä ilinnyt sanoa sitä myöskään Juuson kuullen. – Kertailen kansakoulukurssia. Etkö muista mitä opettaja käski minun tehdä... - Vieläkö sinä sitä uneksit! Saatana... Isä vaikeni. Juuso kysyi kilahtavalla tavallaan: - Eikö tuo Kalle ole jo käyny kansakoulun? – On käyny, aikoja, isä huokasi. – Sen päähän on vain aina joku takomassa joutavia. Tällä kertaa opettajasa... Helevetilläkö meikäläisten penikat herroksi lukkoo! Kansakoulun käynnissä tulloo jo ylen ängeten työtappiota. (NS, 588-589.)

Katkelmassa jälleen kerran aktivoituu diskurssi, jonka mukaan koulunkäynti on pois työnteosta ja näin ollen kielteinen asia. Tämän lisäksi katkelmasta voidaan havaita tietynlaisen alemmuuskompleksin olemassaoloa. Herkko ikään kuin asettaa ”*meikäläisten penikat*” ja

”herrat” eri kastiin. Herkon puhetavasta siis välittyy kuva, jonka mukaan Päätalon lapsista ei yksinkertaisesti voi tulla esimerkiksi yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa olevia ihmisiä, ja että heidät on ikään kuin ”tuomittu” elämään elämänsä metsätyömiehinä tai muutoin vastaavien fyysisten töiden parissa.

Tämänkaltaiset ajattelumallit ovat koulutuksen periytyvyyden kannalta keskeisiä. Jos narratiivi siitä, että esimerkiksi tietyn suvun on tyydyttävä elämään elämänsä tietyllä tavalla siirtyy sukupolvelta toiselle yhä vahvistuen, on tämä tietyissä tapauksissa omiaan ylläpitämään esimerkiksi ylisukupolvista huono-osaisuutta. On kuitenkin muistettava, että esimerkiksi korkeakoulussa kirjoilla olevien opiskelijoiden määrä 1920-luvulla oli huomattavan vähäinen tähän päivään verrattuna. Vuonna 1920 Suomen korkeakouluissa oli kirjoilla yhteensä 3600 opiskelijaa (Tilastokeskus 2007). Numeroiden valossa Herkon ”alemmuudentunne” on siis jossain määrin perusteltu, sillä korkeasti kouluttautuminen todella on ollut hyvin harvinaista vielä 1920- ja 1930-luvuilla.

Kyseiset asiat ovat hyvin relevantteja tämänkin päivän näkökulmasta. Berneliuksen ja Huillan (2021, 66) tutkimuksessa todetaan, että matalan koulutuksen ylisukupolvisuudesta puhuttaessa varauksellinen suhtautuminen kouluun saattaa olla peräisin arvoista tai asenteista, jotka on omaksuttu vanhemmilta, ja että heikko itseluottamus ja uskonpuute liittyen omiin kykyihin ovat yhteydessä tähän kokonaisuuteen. Edeltävä katkelma havainnollistaakin konkreettisesti samanaikaisesti sekä vanhemmilta perittyjen suhtautumismallien ja heikon itseluottamuksen välittymisen käytännön ilmenemistapoja. Agraariyhteiskunnan vaatimukset ja realiteetit siis voivat tässä mielessä heijastella myös tähän päivään.

Iijoki-sarjaa analysoitaessa muodostuu käsitys, jonka mukaan työnteko asemoitui arvoasteikossa koulunkäyntiä korkeammalle muuallakin kuin Päätalojen taloudessa. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta katkelmasta, jossa Kalle pohtii koulun dynamiikkaa syyslukukauden alkaessa:

Sinä syksynä en tuntenut enää itseäni yhtä pieneksi ja araksi kuin edellisten lukuvuosien alkaessa. Kaikki suurimmat oppilaat olivat jääneet pois koulusta. Osa heistä, ne jotka olivat aloittaneet koulun sen toimiessa vielä Tyrämäellä, olivat saaneet keväällä päästötodistukset. Ne taas, jotka oli kirjoitettu oppilaiksi vasta Jokijärven uuteen kouluun, ja silloin jo rippikouluikäisinä, lopettivat muuten – isouttaan, tai sitten heidän työkykynsä oli kehittynyt liian suureksi tuhlattavaksi pulpetin hieromiseen. (TV, 404)

Katkelmasta siis ilmenee se, että työnteko on ollut hyvin tavanomainen ja jopa hyväksytty syy jättää koulunkäynti kesken. Asia on mielenkiintoinen eritoten nykyajan perspektiivistä, sillä on vaikeaa kuvitella riittävän hyviä syitä sille, että joku lopettaisi koulunkäymisen esimerkiksi peruskouluvaiheessa kesken ja vielä siten, että syy lopettamiselle nauttisi yleistä hyväksyntää. Tämän lisäksi myös oppivelvollisuuslaissa todetaan, että oppivelvollisen huoltajan on huolehdittava siitä, että oppivelvollinen suorittaa oppivelvollisuuden (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020, 9 §). Tästä huolimatta Opetushallituksen vuonna 2020 julkaiseman selvityksen mukaan Suomen yläkouluissa on vähintään 4000 oppilasta, joiden voidaan katsoa olevan koulua käymättömiä, sillä heidän ongelmansa koulunkäynnin suhteen ovat niin suuria. Koulun henkilökunnalta kysyttäessä ongelmallisten poissaolojen pääasiallisina syinä ovat oppilaan psyykkiset oireet ja kiinnostuksen kohdistuminen muualle kuin kouluun. (Opetushallitus 2020, 32-33.) Voidaan siis havaita, että syyt koulua käymättömyydelle ovat tänä päivänä hyvin erilaisia kuin millaisina ne Iijoki-sarjan diskursseissa näyttäytyvät. Tämän valossa ei voida kuitenkaan sanoa, etteivät sadan vuoden takaiset ajattelutavat osaltaan voi vaikuttaa tämän päivän suhtautumismalleihin ja sitä kautta esimerkiksi tämän päivän koulun käymättömyyteen.

Nuiva suhtautuminen koulunkäyntiin ei Iijoki-sarjan kontekstissa kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö koulusta saatavalle substanssiosaamiselle annettaisi mitään arvoa. Seuraava katkelma havainnollistaa tätä. Katkelmassa Kallen isä Herkko tutkii Kallen koulusta saamia todistuksia:

- Uskonnossa näkyy olevan sama yheksy mikä on ollu jouluna. Siinä on kyllä ihan nokko lumeroa semmosesta opista... Oikeastaan oisi evukkaampi jos rätinkilumero ja uskonnosta annettu oisivat toisin päin... Palajohi etusampi... Joo, käsitöissä näyt petranneen keväppuolella, koska kuutonen on vaihettunu seiskaksi. (TV, 41)

Herkon näkökulmasta esimerkiksi uskonnosta saadulla numerolla ei ole väliä, mutta sen sijaan matematiikan numerolla on. Tällaisessa ajattelussa korostuu käytännöllisten ja konkreettisten taitojen merkitys yleissivistävien ja abstraktimpien oppien kustannuksella. Tällainen näkökulma on näiltä osin helppo ymmärtää, sillä hyvistä matemaattisista taidoista on varmasti käytännön töiden toteuttamisen näkökulmasta enemmän suoranaista hyötyä kuin esimerkiksi eri uskontojen tuntemuksesta. Seuraava katkelma liittyykin samaan kokonaisuuteen ja vahvistaa edellä esitettyä olettamusta:

-Ruppeahan Kalle opettelemaan lumeroihen tekkoa! Nimesihän sinä kun jo ossaat riivata... Rätinkihomman oppiminen se on maailmassa tärkeintä. Annappa se kynä niin isä tekköo mallilumerot! (HP, 406)

Katkelmassa Herkko alkaa opettaa nuorelle Kallelle numeroiden tekkoa, sillä Herkon mukaan laskemaan oppiminen on tärkein asia maailmassa. Nämä kaksi edeltävää katkelmaa myös samalla liittyvät tutkimuksessa myöhemmin käsiteltävään sivistyksen käsitteeseen ja siihen, millä tavoin sivistykseen suhtaudutaan. Kuten voidaan havaita, se, missä määrin tiettyä osaamista voidaan hyödyntää käytännössä, määrittää ainakin Herkon puhetavoissa sitä, missä määrin kyseistä osaamista voidaan pitää arvokkaana.

Seuraava katkelma tiivistää hyvin työn ja koulunkäynnin välisen suhteen arvostuksellisesta näkökulmasta. Kallen palatessa savottareissusta kotiin Kallen sisko Martta ilmoittaa, että Kalle on saanut koulusta huonon todistuksen ja tämän lisäksi vielä ehdot. Tätä Kallen äiti Riitta-Stiina ”Riitu” Päätalo kommentoi seuraavasti:

-Mitä tuo Martta alako nyt tuommosia höpöttää! puuttuu äitikin asiaan. – Anna tuon poikarukan jo nukkua... Ne on tuommoset ehot ja huonot keskiarvot kaitanen assia, niistä kerkijää kuulla vielä tuonnempana kun on ensin levähtäny savotaväsy... (KJ, 422)

Riitun retoriikassa huonot arvosanat ja ehdot ovat siis merkityksetön asia, ainakin työstä aiheutuneen väsymyksen rinnalla. Kaikkinensa katkelmasta paistaa se, ettei koulumenestykselle anneta kovinkaan paljon painoarvoa. Tämän lisäksi katkelma havainnollistaa sitä, että on ollut täysin tavanomaista ja hyväksyttävää, että koulunkäynti kärsii työnteon takia. Toisaalta Riitun puheenvuoroa voi tulkita myös siten, että Riitu kehottaa siirtämään asian käsittelyä tulevaisuuteen siitä syystä, ettei ole tarkoituksenmukaista ”kiusata” väsynyttä Kallea rankan työrupeaman päätteeksi ikävillä asioilla. Joka tapauksessa katkelma osoittaa osaltaan sen, ettei koulumenestys sen paremmin kuin koulunkäyntikään ollut vielä tuohon aikaan saavuttanut sellaista asemaa, että niitä pidettäisiin aksiomaattisesti hyvinä ja tavoittelemisen arvoisina asioina. Nykyisin tilanne on toinen, sillä esimerkiksi jo kevään 2000 nuorisobarometriin haastatelluista nuorista 97% näki koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia (Saarela 2000, 49). Numeroiden pohjalta voidaan siis sanoa, että tämän päivän ajattelussa työtä ja koulunkäyntiä ei nähdä samoissa määrin toisensa poissulkevinä asioina kuin monissa Iijoki-sarjan puheenvuoroissa.

Yhteenvedona tämän diskurssiryhmän osalta voidaan todeta, että Iijoki-sarjan diskurssit osoittavat sen, että fyysistä työtä on historiassa arvostettu hyvin paljon ja paljolti muiden asioiden kustannuksella. Esimerkiksi koulunkäynti siis jää hyvin voimallisesti työnteon varjoon. Diskurssit kuitenkin samanaikaisesti osoittavat, että syyt oikeiden töiden arvostamisen taustalla ovat perusteltuja, eikä näin ollen esimerkiksi koulunkäyntiin suhtauduta tässä diskurssiryhmässä kielteisesti siitä syystä, että koulunkäyntiä itseisarvoisesti pidettäisiin pahana asiana. Taloudelliset kysymykset ja perheen kotiaskareista selviytyminen ovatkin pääasialliset syyt sille, että kaikki muut asiat saavat jäädä sivuun töiden tieltä. Taloudellisiin asioihin lukeutuu välittömän taloudellisen tilanteen lisäksi myös esimerkiksi se, että Kallen vanhemmat ja muut lähipiiriin kuuluvat aikuiset ovat eläneet elämänsä paikoin hyvinkin vaativissa ja köyhissä oloissa. Työnteon korkean painoarvon taustalla siis osin on huoli siitä, että omat lapset joutuvat kokemaan köyhyyttä. Tähän huoleen siis pyritään vastaamaan siten, että kaikki mahdolliset tilaisuudet tienata rahaa hyödynnetään, ja tämä luonnollisesti johtaa siihen, että myös kouluikäisten lasten on osallistuttava tähän projektiin.

Huomionarvoista on myös se, ettei Kallen lähipiirissä juuri tunnettu sellaista asiaa kuin vakituinen työsuhde. Erilaisia metsäsavotoita tai tukinuittotöitä tuli ja meni, eikä uusien työmahdollisuuksien ilmaantumisesta ollut mitään takeita. Vaattovaara (2015, 55) toteaa väitöskirjassaan, että pätkä- ja silpputyöt ovat epätyypillisiä työsuhteita, ja niihin liittyy epävarmuus työn jatkumisesta, työttömäksi jäämisen uhka, sekä näiden lisäksi huoli toimeentulosta. Tämän valossa siis ei ole lainkaan yllättävää, että edellä kuvatun kaltainen todellisuus palkkatöiden osalta altistaa ihmiset huolehtimaan omasta ja perheensä toimeentulosta muiden asioiden kustannuksella.

Työnteon *arvostusta* sanan varsinaisessa merkityksessä korostaa myös se, että koska suoranaista palkkatyötä on ollut vähän saatavilla, yksittäisiä työmahdollisuuksia on *arvostettu* hyvin korkealle. Työtä, josta saa rahaa ei siis olla missään nimessä pidetty itsestäänselvyytenä, ja tämä on osaltaan varmasti vaikuttanut siihen, miten työhön suhtaudutaan. Työtä ja niiden saantia ei tänä päivänäkään pidetä itsestäänselvyytenä, mutta huomionarvoista on, että sosiaaliturva on ollut 1920- ja 1930-luvulla erilainen kuin nykyisin. Esimerkiksi kansaneläkelaki tuli Suomessa voimaan vuonna 1937 (Niemelä, Pykälä, Sullström & Vanne 2007, 3). Iijoki-sarja maalaakin mielenkiintoisen kuvan sen ajan sosiaaliturvasta, joka käytännössä Päätalojen kohdalla tarkoitti kunnalta saatuja jauhosäkkejä.

4.2 Kielteinen suhtautuminen kaikkea harrastustoimintaa kohtaan -diskurssi

Tässä diskurssiryhmässä pääosassa ovat diskurssit, joista ilmenee kielteinen suhtautuminen kaikkea harrastustoimintaa kohtaan. Tämän ryhmän diskurssit osin liittyvät edellä käsiteltyyn diskurssiryhmään, sillä usein harrastustoimintaa ei katsota hyvällä siitä syystä, että se on pois työnteosta. Tästä huolimatta tämä diskurssiryhmä eroaa voimakkaasti edellä käsitellystä diskurssiryhmästä, sillä katkelmissa ei suoranaisesti nosteta esiin tätä työulottuvuutta. Iijoki-sarjan puhetavoissa harrastustoimintaan itsessään siis suhtaudutaan kielteisesti. Juurisyyt kielteisen suhtautumisen taustalla siis ovat ikään kuin unohtuneet, ja jäljellä on vain ennalta opittu ja selkärankaan iskostunut ajattelu- ja suhtautumismalli, jossa harrastustoiminta oikeastaan kaikissa sen muodoissa nähdään kielteisenä asiana.

Harrastustoiminta tämä alaluvun asiayhteydessä kattaa oikeastaan kaiken ”ei-välttämättömän” tekemisen. Iijoki-sarjassa esiin nousevia ja tämän alaluvun kannalta merkityksellisiä vapaa-ajan viettotapoja ovat lukeminen, kirjoittaminen ja urheilu. Puhtaan pragmaattisesti ajateltuna onkin helppo ymmärtää, minkä takia kyseisten asioiden harrastamiseen suhtaudutaan Iijoki-sarjan käytännönläheisessä ja osin köyhässä maailmassa kielteisesti, sillä kyseisten asioiden harrastamisesta saavutettavat käytännön hyödyt ovat hyvin abstrakteja ja epäkonkreettisia. Esimerkiksi lukemisen tai kirjoittamisen hyödyt eivät realisoidu käytäntöön lyhyellä aikajänteellä. Urheilu taas on helppo nähdä energian tuhlaamisena ymmärrettävistäkin syistä, sillä esimerkiksi Päätalojen taloudessakin jouduttiin näkemään välillä jopa nälkää. Kuntohyödyt eivät myöskään ole samalla tavalla relevantti asia kuin tänä päivänä, sillä esimerkiksi metsätyömiesten työ oli fyysisesti erittäin raskasta pitäen miehet hyvässä fyysisessä kunnossa.

Tämän päivän perspektiivistä tarkasteltuna kielteinen suhtautuminen harrastustoimintaa kohtaan ei välttämättä ole eikä ole ollut omiaan edistämään ihmisten hyvinvointia ja mielenterveyttä. Timosen ym. (2023, 2570) tutkimustulokset osoittavat, että vapaa-ajan aktiivisuus on yhteydessä parempaan senhetkiseen ja tulevaan mielenterveyteen, ja että eritoten sosiaalisesti aktiiviset harrastukset ehkäisevät mielenterveyden häiriöitä. Näin ollen tämän päivän nuorten hyvinvoinnin näkökulmasta ei ole merkityksetöntä, miten 1920- ja 1930-luvuilla harrastuksiin on suhtauduttu, kun otetaan huomioon edellä käsitelty suhtautumismallien ylisukupolvisuus.

Seuraava keskustelu käydään Kallen isän Herkon ja hänen savottakaverinsa välillä Kallen tehdessä mittausopin tehtäviä:

-Tuo Kalle taitaa olla tavallista ahneempi luku- ja pännämies! -No se on, isä sanoi ja äänessä oli harmia, osaksi häpeilyä kun jatkoi: -Oisi ensirivin työmies, mutta heti kun tulloo joutohetki, on nokka kirjassa eli alakaa kirjottaa sutata. -Sepä on vahinko että on pesiytyny semmonen vika. Minä panin merkille jo sillon maantientekoaikana, vaikka Kalle oli vielä ihan poikanen, että on isäsä tapanen työmiehen alaku. (NS, 588)

Katkelmasta käy ilmi, että Kallen isä ikään kuin häpeää sitä, että Kallella on kirjallisia harrastuksia. Tämän lisäksi katkelma havainnollistaa sitä, että kyseisten harrastusten nähdään ”pilaavan” hyvän työmiehen alun. Tämä siitä huolimatta, että kuten katkelmastakin käy ilmi, Kalle harrastaa kirjallisuutta nimenomaan ”joutohetkinä”, eikä kyseinen toiminta näin ollen ole ainakaan kovin suoranaisesti pois työnteosta. Mielenkiintoista on myös se, että kiinnostus kirjallisuuteen nähdään vikana, kuten savottamies asian ilmaisee. Jo yksin tämä kertoo paljon siitä, millaista arvostusta kirjallinen harrastuneisuus kyseiseen aikaan kyseisessä ympäristössä nautti.

Seuraava katkelma havainnollistaa hyvin sitä, että Kallen isä Herkko suhtautuu tässä tapauksessa Kallen äidin Riitun lukemiseen kielteisesti vailla mitään suoranaista järjellistä perustetta:

Ruokakuntamme päättä ei kiinnostanut lukeminen. Joskus kun isä-Hermannin kotisalle sattuessa äiti nukkumaan ruvetessa kaivoi lehden päähypohjistaan, isä nosti päänsä polsterista ja sanoi: - Mikä saatanan lorusanoma sillä taas on! Nakkaa helevettiin eli minä poltan koko repaleen! Vaikka isä yleensä hyvällä päällä olleessaan heltyi pyynnöistäni, eivät minun vetoamiseni, ei vaikka kiristin itkua, auttaneet tässä asiassa: - Silimäänkää ei luveta rivijää tuommosia novellia! Pirruako tuohi Riitu, täysiaikanen ihminen, on niin älytön ja opettaa tuon poikarievun nuille helevetin humpuukilehille... Ei puhettaa, muuta vakkautaan yöpuulle! (HP, 397)

Herkon sanavalinnat huokuvat vähättelevää asennetta. Ilmaukset ”lorusanoma”, ”repale” ja ”humpuukilehti” viittaavat siihen, että Herkko suhtautuu skeptisesti myös kyseiseen Riitun lukeman tekstin sisältöön. Herkon kommentteista on luettavissa, että hän ei halua, että Kalle omaksuu Herkon itsensä mielestä haitallisia tai kielteisiä asioita ja ajatuksia, joita lehdistä tai

laajemmin kirjallisuudesta on löydettävissä. Tämänkaltainen tapa ajatella nivoutuu myöhemmin tässä tutkimuksessa esiin nousevaan ajatukseen, jonka mukaan koulu laiskistaa ja sitä kautta pilaa ihmisen. Herkko siis edeltävän katkelman perusteella pyrkii ikään kuin ”suojelemaan” Kallea turhilta ja haitallisilta vaikutteilta. Tällä Herkko pyrkii varmistamaan sen, että Kalle keskittyy työntekoon ja muiden käytännön elämän kannalta tärkeiden asioiden tekemiseen. Neitolan (2011, 44-45) tutkimuksessa todetaan, että lapsen sosialisatioprosessissa vanhemmilla voidaan ajatella olevan valtuudet kontrolloida ja säädellä lapsen toimintaa ja ympäristöä, jotta lapsi saadaan suojeltua ei-toivotuilta vaikutteilta. Herkon toiminta edeltävässä katkelmassa on siis linjassa tämänkaltaisen ajattelun kanssa, Herkko vain on tässä tapauksessa päättänyt suojata Kallea sellaisilta asioilta, joita ei ainakaan laajamittaisesti nykyisin pidetä kielteisinä ja sellaisina, joilta lapsia pitäisi suojella.

Seuraava katkelma mukailee edeltävän katkelman teemoja. Katkelmassa nostetaan esiin Herkon tapoja puhua hänen herätessään kesken yöunien Kallen vielä valvoessa harrastustensa parissa:

-No yhä, perkele, makovaa nokka kirjassa kiini! Tai: -Vielä saatana rötköttää mahallaan ja on kynähommissa! Miksi sinä olet tuommonen...? Heitä joutavointi ja puhalla kyntteli! (NS, 587)

Herkon puhetavat huokuvat kielteistä suhtautumista lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Eriyisen kiinnostava on kysymysmuotoinen lause ”*Miksi sinä olet tuommonen...?*”. Katkelma antaa ymmärtää, että Herkko on osin hämillään, osin pettynyt Kalleen hänen vapaa-ajanviettotapojensa takia. Herkon kysymys implisiittisesti vihjaa, että Kallessa on jotain vikaa. Tämän valossa voidaan todeta, että Herkko ei suhtaudu luku- ja kirjoitusharrastukseen ainoastaan penseästi. Hän näkeekin kyseiset harrastukset suorastaan haitallisena toimintana.

Lasten digitaalisten laitteiden ja sosiaalisen median käyttö ja vanhempien pyrkimykset rajoittaa tätä voidaan rinnastaa tietyiltä osin edeltävän katkelman dynamiikkaan. Näin ajateltuna Herkon suhtautumistapa ei näyttäydy enää yhtä radikaalina ja haitallisena. Lammi-Taskulan ja Bardyn (2009, 63-64) mukaan pelaaminen ja netin käyttö olivat toiseksi yleisin syy lasten ja vanhempien välisten riitojen taustalla heti kotitöiden jälkeen. Lapsille ja nuorille ilmeisen mieluisat harrastukset siis eivät edelleenkään nauti vanhempien täyttä ja rajoittamatonta hyväksyntää. Juurisyy Herkon suhtautumistapojen taustalla saattaakin olla juuri edellä käsitelty huoli haitallisten vaikutteiden omaksumisesta. Analogia Kallen harrastusten ja digilaitteiden välillä on mielestäni perusteltua nostaa esiin, sillä katkelman puheenvuoron voisi esittää kuka

tahansa vanhempi tänäkin päivänä, jos kirjojen ja kirjoittamisen tilalle vaihdettaisiin esimerkiksi puhelin. Olennaista on siis huomioida, että maailma on ollut erilainen ja myös huolet liittyen siihen, millaiset asiat aiheuttavat lapsille ja nuorille haittaa ovat olleet erilaisia.

Edeltävä katkelma joka tapauksessa osoittaa, että luku- ja kirjoittamisharrastukseen itsessään kohdistuu kielteisiä asenteita, olivat perimmäiset syyt asenteiden taustalla sitten millaisia tahansa. Kielteisyys ei siis kumpua aina suoraan siitä, että harrastukset ovat työnteosta pois. Seuraava Herkon ja Kallen välinen keskustelu kuvaakin juuri tätä oivallisesti:

- Tuo sinun kirjahommasi on jo jottai muuta kun tavallista. Saatana mulla rupejaa jo suivauttamaan liijan kansa... -Mitä sinua haittaa jos joutoaikanani luvun, helevetissä? Et varmasti ole nähny minulla aukinaista kirjaa kuorimarenkun vieressä etkä muissa töissä... - Tuommosia lukuhaluja ei ole olemassakaa! Pirruuttasi tiet vain tämmöstä, isä sanoo, koukkaa puukon kärjellä voita rasiasta ja jatkaa kyräilevin silmäyksin: - Enkä minä ennää tiijä, mitä nuihen mölläriisi kansa oikein pellautunet. Näyt niitä ostaneen, vaikka olet muka puhunu että ovat lainakirjoja. Kuka tietää miten paljo lienet niihin rahoja syytäny... Sattu pyhänä kässiini vanhan pirtin pöyvältä joku helevetin kirjailian opasaapinen, ja olit siitä raaputtanu hinnan pois. Kuinka tyyris sehi lie ollu... (NS, 599-600.)

Katkelmassa Kalle toteaa, että hänen lukemisensa ei ole työnteosta pois, mutta tämä ei vakuuta eikä sen paremmin rauhoita Herkkoa. Herkon näkemyksen mukaan Kalle lukee ”pirruuttaan”, eli ikään kuin isäänsä kiusatakseen. Tulkinta on hyvin mielenkiintoinen, ja tämän päivän näkökulmasta Herkon ajatusketju onkin kohtuullisen kryptinen. Herkon puheenvuorot erinomaisella tavalla kuvaavat sitä, että lukemista on totuttu pitämään kielteisenä asiana sen kummemmin kyseenalaistamatta sitä, minkä takia lukeminen on pahasta. Rationaalista syytä pyrkii kieltämään Kallen lukeminen hänen joutoaikanaan siis ei edeltävästä katkelmasta ole löydettävissä. Herkko toki myöhemmin nostaa esiin raha-asiat ja antaa ymmärtää, ettei pidä siitä, että Kalle käyttää kirjojen ostamiseen rahaa. Keskustelu kuitenkin selkeästi eskaloituu raha-asioiden suuntaan, eivätkä näin ollen taloudelliset asiat muodosta Herkon ensisijaista motiivia suhtautua Kallen lukemiseen kielteisesti.

Edeltävistä katkelmista voidaan siis havaita, että vaikka harrastustoiminta ei ole työnteosta pois, se nähdään silti kielteisenä. Salasuon (2021, 20) tutkimuksessa todetaan, että agrariiyhteiskunnan murtuminen muutti nuorison paikkaa sosiaalisessa järjestyksessä aiheuttaen muun muassa vanhemmissa huolta liittyen sosialisatioon ja sosiaaliseen kontrolliin,

ja pelättiin, että lasten ja nuorten keskinäinen vapaa-ajanvietto valvomattomana altistaa nuorison ei-toivotulle sosialisatiolle. Tämän lisäksi kirjallisuudesta on havaittavissa, että agraariyhteiskunnan murtumisen aikaan kaikenlaiseen joutenoloon kohdistui moraalista paheksuntaa, sillä joutenolo ei sopinut yhteen jatkuvan puurtamisen ja kansakunnan rakentamisen ideaalin kanssa (Salasuo 2021, 20). Kyseisenlaisessa suhtautumisessa on havaittavissa samanlaisia ulottuvuuksia kuin tämän päivän uusliberalistisessa tehokkuusajattelussa. Iijoki-sarjan diskursseissa nimenomaan moraalikäsitys liittyen siihen, millainen ihminen on ”kunnollinen”, ohjaa ihmisten ajattelua hyvin läpileikkaavasti. Tavat suhtautua siis kumpuavat hyvin yleisinhimillisistä, mutta ajassa elävistä moraalikäsitksistä.

Moraalirelativistinen näkökulma auttaakin osin ymmärtämään tässä tapauksessa Herkon suhtautumismalleja. Moraalirelativismi voidaan määritellä siten, että se, mikä milloinkin nähdään moraalisesti oikeana tai vääränä riippuu kontekstista ja ympäristöstä, ja näin ollen kaikki on suhteellista eikä yleispäteviä moraaliseettisiä standardeja ole olemassa (Tieteen termipankki 2025). Edeltävien katkelmien pohjalta ei siis ole syytä tehdä sellaista johtopäätöstä, että Herkko on ilkeä ja pahantahtoinen, sillä Herkko pyrkii omista lähtökohdistaan vaalimaan sellaisia arvoja, joita hänen ympäristössään pidetään moraalisesti oikeina ja hyvinä.

Herkko ei ole ainoa, jonka tapa suhtautua erinäisiin harrastuksiin on kielteinen. Seuraavassa katkelmassa Kallen hyvä ystävä Reino Kurtti eli Kurtti-Reino tuo ilmi suhtautumisensa Kallen lukuharrastukseen:

Sillä niin ”henkiystäviä” kuin olimme Reinon kanssa olleetkin, tämä heti käänsi puheen muihin asioihin, jos aloin kertoa jostakin lukemastani kirjasta. Toisinaan hän suorastaan kielsi, ja sen Reino teki hänelle ominaisella suoruuudella: - Tuo se perkele on päkätissä niihen höpökirjaisa kansa...! Saatana jos vielä kerran raotat leipäläppeäsi niistä helevetin Roopinhoot Rusejoista, niin täräytän ja justiin päin laukkia!” (TV, 268)

Ylisukupolvisuuden käsite on katkelman kannalta olennainen, sillä Reino on Kallen ikäluokkaa, mutta suhtautuu asioihin samoin kuin vanhemmat ihmiset kuten esimerkiksi Herkko. Reinon suhtautuminen Kallen lukuharrastukseen tuskin olisi yhtä jyrkkä, jos hän ei olisi omaksunut vanhemman polven suhtautumismalleja. Reinon suhtautuminen on niin jyrkkä, että ilmassa leijuu jopa väkivallan uhka, ainakin verbaalisella tasolla. Iijoki-sarjan henkilöhahmojen tarkempi tuntemus kuitenkin vakuuttaa, että kyseessä on vain poikamainen tapa tuoda asioita verbaalisesti esiin. Reino siis mitä todennäköisimmin olisi jättänyt lyömättä,

vaikka Kalle olisikin jatkanut lukemistaan kirjoista puhumista. Katkelma joka tapauksessa osoittaa, että kirjallisuusharrastusta ei katsota hyvällä myöskään kaikkien nuoremman ikäpolven edustajien toimesta. Seuraavassa katkelmassa samainen Reino ottaa kantaa vuorostaan Kallen haaveisiin liittyen kirjoittamiseen:

- Mitä...kirjottamista..., perkele...? Reino taittoi itsensä istumaan ja jäi katsomaan minua huulet törhöllään. – Novellien eli kertomusten kirjoittamista. Että jos oppisin niitä kirjottamaan. Tienaisin niillä rahaa ja saisin olla kotona tekemässä maatöitä. Kuokkisin peltoa ja kirjottasin iltasella ja pyhinä... - Yhä paranee, saatana! Aina olen tienny, että sulla on miehiseksi mieheksi akkamaisia ajatuksia, mutta en oisi arvannu sinun näin höpöjä hautovan! Täräyttäisin päin laukkia jos et oisi näin hyvä kaveri.” (NS, 113)

Reinon puhettavat osoittavat, ettei kaunokirjallisen tekstin kirjoittamista nähty kyseisessä ympäristössä kyseiseen aikaan kovinkaan vakavasti otettavana tapana tienata elantoa. Tämän pohjalta voidaan myös pohtia sitä, missä määrin kyseisenkaltaiset puheenvuorot ovat motivoineet kirjoittamisesta kiinnostuneita ihmisiä tavoittelemaan unelmiaan.

Kurtti-Reino tekee seuraavassa katkelmassa selväksi suhtautumisensa myös toiseen Kallelle ja joillekin muille hahmoille mieluisaan urheiluharrastukseen:

Kurtti-Reino vihasi urheilua jopa enemmän kuin lukemista. Milloin hänelle vihjaisinkaan Hoikkalaan lähtemisestä tai yleensä urheilusta, hän poreutui: ”Vain perkele minä en renkkua tyhjää! On kyllä että sehi Hoikkalan Kalle, täysi mies, ilikijää pyhät päästään voimistella vain mitä helevetin urheiluja ne on...” (KJ, 465)

Kielteinen suhtautuminen siis ei rajoitu pelkästään kirjallisiin harrastuksiin. Huomionarvoista on siis se, että vaikka urheiluharrastukseen ei suoranaisesti liity samanlaista ei-toivottujen vaikutteiden välittymisen riskiä kuin kirjallisiin harrastuksiin, suhtaudutaan siihen siitä huolimatta kielteisesti. Tämä tukee edellä esiin nostettua käsitystä, jonka mukaan ongelma on kaikenlainen ”joutenolo”. Seuraavat katkelmat kuvaavatkin juuri kielteisiä suhtautumistapoja liittyen urheiluun. Seuraavassa katkelmassa Hoikkalan Kallen isä Lassi tuo ilmi mielipiteensä siitä, että hänen tiluksillaan harrastetaan urheilua:

- Tännekkö te nyt ootta aikautuneet! Ja hyppäättä kaikki kelehät mustalle mullalle! Helevettiin täältä...! Karjahdustensa aikana isäntä-Lassi tulla rihmoi

näkyville. Jähmetyimme kukin paikallemme. Isäntä käveli nopealla kipottavalla tavallaan telineitten eteen, otti naulojen kannatuksella maanneen riman ja räppäsi sen reittään vasten poikki. Heti perään hän päästi itkua lähentelevän parkaisun: -Ja hakattu summattomat määrät nauloja nuihin seipäihen! Kalle oli alkanut päästellä hakaneulaa, jonka avulla olimme jälleen tehneet paitojemme helmoista urheiluhousut, ja sanoi harvakseen: - Ne on vanhoja nauloja. Näättähän te! Kiskottu poikiin kanssa... -Mutta nuilla naulovaisi vaikka lammaskarsinan seiniin lautoja poistiehesä! Tirahti Lassi ainoalle pojalleen. Kääntyen meitä kohti rimanpuolikas kumpaisessakin kädessään hän alkoi parkua korviin pistävästi: - Ettäkö te ällyä, vain eikö sana tehhoa! Helevettiin minun kartanoltani höpöjä hyppäämästä!” (KJ, 473)

Seuraava katkelma tuo esiin erinomaisella tavalla ihmisten yleisiä mielipiteitä liittyen poikien urheiluharrastukseen, joka sai innostusta Los Angelesissa samoihin aikoihin järjestetyistä olympialaisista:

Täysiaikaiset pitivät lähes järkiään Los Angelesin kisojen meissä herättämää urheiluhenkeä ”jonninjoutavana renkuamisena ja tyhjän vouhottamisena”. Tässä asiassa he olivat kerrankin yksimielisiä. Eroa oli vain muodossa jolla asia ilmaistiin. Uskovaiset sanoivat meidän poikasten urheilutilaisuuksia katsellessaan: ”Vielä tuon villityksen saivat... Ei ies lepopäivää kunnijoiteta! Juostaan ja hypätään ja metelöijään pyhät läppeesä... Vaikka onhan kirjoitettu, että maalimanlopun eillä alakaa viimmesen villityksen kausi...” ”Ja kun se tuo Hoikkalan Kalle tuommosen kaiken joutavan keulana! Muuten niin jämerä ja viisas poika...” Uskottomat sanoivat puolestaan synkeitä silmäyksiä nakellen: ”Perkele, kumman renkuamisen hoksivat! Hypätään ja nakella vintikoijjaan työkseen, sitte välillä tolovataan kieli pitkällä...” ”Ja pirustako ne nyt tuon vimman sai? Tähän kessään asti tuon touhun kansa on ollu joku partuusi, mutta nyt jytältävät pyhät aamusta iltaan ja vielä arki-iltona...” Tähän joku tiesi sanoa: ”Eikö siellä Ameriikassa oo ne jotku ölympialaiset! Vain mitkä pirun rekorttikilipailut ne on joista on kirjojtuksia ja kuvia, ettei sanomaan kohta muuta mahu...” ”Sanoppa paremmin! Ja Hoikkalan Kalle kun lukkoo ja sitte selevittää pölöjemmille kaikki maaliman

opit...” ”Ja on ite ensimmäisenä renkkuamassa, vaikka on niin hijas ja jäykkäruppinen, ettei kunnialla seleviä pellonojan toiselle puolen! Pittää olla kumma, että vaikka Kalle on viisas mies, se on silti joutavuuksiin perässä ensimmäisenä...” ”Pitäsi Hoikkalan Lassilla jatkaa työpäivää, niin vähenisi tyhjat tolovailut...” (KJ, 462-463)

Jälleen kerran tavat suhtautua ovat hyvin kielteisiä, vaikka lähtökohtaisesti poikien harrastaminen on hyvin harmitonta, eikä suoranaisesti mistään pois. Katkelman pohjalta voidaan myös todeta, että yleinen mielipide liittyen urheiluun on hyvin kielteinen. Suhtautuminen on myös melko päinvastaista tämän päivän suhtautumiseen verrattuna. Nuorten liikuntaharrastuksia pidetään tänä päivänä hyvin myönteisinä, ja urheilun ja liikunnan harrastamiseen kannustetaan laajalti. Lasten ja nuorten mieluisimmat ja eniten aikaa vievät harrastukset ovatkin nykyisin liikuntaharrastuksia (Tarvainen ym. 2023, 52). Tämän päivän liikuntaharrastuksiin liittyvä eetos asettuukin erityisen mielenkiintoiseen valoon, kun sitä peilaa esimerkiksi juuri edellä käsiteltyyn katkelmaan. Bergin ja Salasuon (2017) tutkimuksen mukaan tietyissä piireissä nähdään, että lasten ja nuorten liikunnan harrastaminen ja urheiluseuratoiminta rakentaa ihmisistä ”kunnon kansalaisia”. Tämänkaltainen tapa ajatella on käytännössä katsoen täydessä ristiriidassa muun muassa edeltävän katkelman puheenvuorojen kanssa. Katkelmassa siis ajatellaan, että ”kunnon kansalaiset” eivät harrasta liikuntaa tai urheile. Tämä ristiriita jälleen alleviivaa sitä, että suomalainen yhteiskunta on sata vuotta sitten ollut käytännön realiteeteiltaan hyvin erilainen kuin nykyisin. Samaan aikaan on kuitenkin selvää, kuten todettua, että tavat ajatella välittyvät ylisukupolvisesti, ja näin ollen tämäkin on yksi ulottuvuus, jota voidaan pohtia esimerkiksi silloin, kun analysoidaan sitä, minkä takia nuoret eivät harrasta liikuntaa niin paljoa kuin muun muassa terveysnäkökulmista katsottuna toivottaisiin.

Seuraavista katkelmista käy ilmi, että urheilua on jouduttu harrastamaan salaa, juurikin etupäässä vanhempien ihmisten reaktioiden pelosta johtuen:

Hoikkalassa, Kallen kotona urheilimme joskus suorastaan varkauden hengessä. Meidän oli pakko muistaa joka hetki puhua puolisiipiä, ja tästä johtuen tunnelma oli jatkuvasti kuin ainakin vilppiä harjoittavilla nuorukaisilla. Väkisinkin tahtoi pienen erimielisyyden, epäonnistuneen yrityksen tai yllättävän hyvän suorituksen aikana karata täysimahtista puhetta, jopa huudahduksia. -Elekää poijjat niin isosti, ettei isä kuule! joutui Kalle tämän tästä muistuttamaan.” (KJ, 470)

Katkelman tunnelma on hyvin samanlainen kuin mitä sen voisi kuvitella olevan silloin, kun nuoret ovat tekemässä salaa mitä tahansa yleisesti kiellettyä, kuten juomassa alkoholia tai polttamassa tupakkaa.

- Meinaatko että tässä hypättäisiin? – Elä helekkarissa! Tähänhän näkee uuvan pirtin lasista.
- Antaa näkyä, kaima sanoi ja jatkoi pystyttämistä. – Mutta isä-Lassi...! Etkö sinä ennää sitä pelekää? – Olen ruvennu ajattelemaan, että jos en pahempia rikkeitä tie kun luven ja urheilun joutoaikoina, niin ei liene kovin iso synti.” (NS, 90)

Katkelmassa Hoikkalan Kalle omassa puheenvuorossaan tiivistääkin tässä tutkimuksessa paljolti käsitellyn problematiikan liittyen järkipäisten perusteiden puutteeseen silloin, kun urheilua tai lukemista yritetään suitsia. Kalle (Loukusa) siis ”uhmaa” isänsä tahtoa, sillä hän on tullut analyysissään siihen tulokseen, että lukeminen ja urheilu eivät ole isoja ”syntejä”.

Aiemmin lukuharrastuksen suurena väheksyjänä tunnettu Herkko ei suhtaudu sen myönteisemmin myöskään urheiluun, jonka seuraava tiivis katkelma, jossa Kalle Pääatalo kertoo Hoikkalan Kallelle Herkon mielipiteestä liittyen urheiluun, osoittaa:

- Hermannin on helevetin vihanen urheilusta. Vähintään yhtä kärty kun sinun isä. (NS, 92)

Myöskään urheilun seuraamista lehtien kautta ei katsottu hyvällä:

*- Mihin sinä oot rahoja tarvinnu? Ja vielä viisin kymppiin...! Talosta täysi ylöspito ja etkä polta tupakkia. – Tilasin Suomen urheilulehen kun alakaa olumpialaiset...
 - Niin puuskasit viiskymppisen tuohon voimistelulehteen! isä lähes parkasee ja nakkaa silmäyksen pöydällä pinossa oleviin lehtiin, joita en ole vielä kerinnyt edes hipaista. – Minä jo sanon kun nuo lehet tuotiin postista, että ei ole halapa lysti kun tuommonen helevetin nivaska tulloo.. (NS, 53)*

Katkelmassa Herkko nostaa esiin jälleen taloudelliset seikat. Herkko ei siis hyväksy sitä, että Kalle on käyttänyt rahaa urheilulehden tilaamiseen. Rahojen käyttäminen harrastuksiin ja vapaa-aikaan on siis katkelman perusteella ollut hyvin erilaista kuin tänä päivänä. Vertailun vuoksi voidaan nostaa esiin esimerkiksi se, että arvion mukaan vuonna 2023 17-vuotiaan jääkiekkoilijan harrastamisen vuosikustannus voi olla jopa 22 796 euroa (Puronaho 2014, 60). On otettava huomioon, että Kallen urheilulehden tilaamisella ja 2020-luvun jääkiekkoharrastuksella on kohtuullisen vähän yhteistä, mutta tästä huolimatta voidaan pohtia

sitä, millainen olisi Herkon reaktio, jos Kalle esittäisi tämän päivän jääkiekkoharrastusta vastaavan summan käyttämistä johonkin omaan mielenkiinnonkohteeseensa. Tämän pohjalta voidaan todeta, että harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvä todellisuus on ollut 1920- ja 1930-luvuilla hyvin erilainen kuin nykyisin. Harrastustoimintaa siis ei olla nähty hyvinvointia ja tulevaisuuden näkymiä edistävänä investointina vaan yksiselitteisen turhana ja täysin ylimääräisenä energian- ja rahantuhlauksena.

Edeltävästä katkelmasta voidaan myös mielenkiintoisena nyanssina lukea rivien välistä se, että Herkon ajattelussa suotavampaa ja luonnollisempaa olisi, jos Kalle olisi käyttänyt urheilulehden tilaamiseen käyttämänsä ”viiskymppisen” tupakan ostamiseen. Tässäkin tapauksessa voidaan havaita, että järkiperusteet eivät juuri paina silloin, kun vastakkain ovat jokin uusi sekä tuntematon asia ja vanhat perinteiset tavat, joihin ihmiset ovat tottuneet. Kalle itsekkin nostaa tämänkaltaisen ajattelun järjenvastaisuuden esiin seuraavassa katkelmassa, jossa Kalle ja Herkko keskustelevat Kallen kirjaostoksista:

- No se makso kolomekymppiä! Saman sinä tuohustat viikossa savuna ilimaan, ärähtelen. – Jos se silimätikuksesi joutunut kirja kerta oli Mika Waltarin opaskirja Aiotko kirjailijaksi... - Niin nytkö sitte ruppheet kirjailiaksi? Vielä saatana yksi vouhotus...! Ja siitä minun tupakinpoltosta se on sanominen... Nyt perkele...! (NS, 600.)

Kallen huomio liittyen tupakoinnin kustannuksiin suhteessa esimerkiksi Kallen kirjaostoksiin toden totta asettavat asiat mielenkiintoiseen perspektiiviin. Jos kyseessä oleva kirja kustantaa saman verran kuin Herkon tupakanpoltto viikossa, voidaan kyseenalaistaa se, missä määrin Herkon kielteinen suhtautuminen Kallen harrastuksia kohtaan on peräisin taloudellisista seikoista, ja missä määrin taas siitä, että Herkko ei yksinkertaisesti pidä Kallen harrastuksista. Seuraavassa katkelmassa Kalle ja hänen äitinsä Riitu keskustelevat Kallen haaveista ostaa kirjoituskone. Riitu tiivistää oivallisesti sen, missä määrin Kallen kirjallisten harrastusten vihaaminen ja taloudelliset seikat kulkevat Herkon ajattelussa käsi kädessä:

- Onhan Raamatun välissä niin paljo kasorahaa, että pystyttäisiin ostamaan lähes kaksi kirjoituskonetta... - Mutta mitä huulet isäsi sanovan! Jos menet ehki esittämään kirjottamiskoneen ostoa, niin Hermanni poreutuu vähintään noitumaan. Hyvä jos ei pian hulluna hypi... Kyllä sen tiijjät, miten nuuka isäsi on raholle. Ja kun jo muutenhi vihottelee sulle kirjottamisisistasi, vaikka vain lykkää rännästä läkkipännällä... ” (LA, 100)

Seuraava katkelma tuo esiin uuden ulottuvuuden ja syyn kirjallisuusvihamielisyys taustalla. Kallen kirjalliset harrastukset aiheuttavat katkelman perusteella Herkossa jopa häpeää:

- Mitä vieraat ajatteloo semmosen talon meniningistä, jossa seinähyllyllä törrööttää pirunmoiset kirjatornit! Riitu se ei silimäänkää ajattele nokkovaan pitemmälle... Vie, Kalle, ne möllärisi vanhaan pirttiin! Pois silimistä. Siellähän sinä luvetki kun se on sinun nukkumapaikkana...” (NS, 51)

Tämä katkelma havainnollistaa hyvin edellä jo käsiteltyjä moraalikysymyksiä. Kirjojen lukeminen siis saatettiin nähdä ”joutenolona” ja näin ollen moraalittomana, jos lähdetään siitä, että loputon puurtaminen ja ahkeruus olivat siihen aikaan merkkejä moraalisesti korkeatasoisesta ihmisestä. Lisäulottuvuutena voidaan siis ajatella, että Herkko oli myös huolissaan kotitaloutensa maineesta. Tämäkin siis voi osaltaan näytellä roolia Herkon ja muiden ajatusmallien taustatekijänä. Tämäkin asia näyttää hyvin erilaiselta tänä päivänä, ja tähän pätevät samat asiat kuin aiemmin käsiteltyyn liikuntaan ja sen rooliin ”kunnon kansalaisten” kasvattajana. Lukemisen merkitystä ja positiivisia vaikutuksia pyritäänkin korostamaan nykyisin hyvin laajamittaisesti, ja lukeneita ihmisiä ei tänä päivänä ainakaan yleisesti ottaen pidetä moraali-ihanteiden vastaisina.

Seuraava katkelma havainnollistaa kirjallisuuteen kytkeytyvää häpeän tunnetta ja sitä, että lehtiä piti lukea ikään kuin salaa. Katkelmassa Kallen äiti Riitu innostuu lehden lukemisesta, samalla kuitenkin selkeästi tiedostaen sen, ettei kyseistä aktiviteettia katsota kaikkien toimesta hyvällä:

- Kun meet nyt ensi kerran Hoikkalaan, niin tahoppa Hiltalta semmonen lehti! Minähi kahtelen kun ruppean nukkumaan, jos niissä kerta niin mukavia asijoita kirjoitetaan. Mutta esitä assiasi Hiltalle etteivät Lassi ja Kaijja näe eikä kuule. Se Lassi voipi pimahtaa ja Kaijja kun on niin tolokku uskovainen...” (HP, 393.)

Aika ei siis mitä ilmeisimmin ole ollut otollinen lehtien lukemisesta kiinnostuneille ihmisille, sillä yhtäältä asiaan suhtaudutaan kielteisesti uskonnollisten vakaumusten takia ja toisaalta ”muuten vaan”.

Vaikka tässä alaluvussa käsitellyt katkelmat ovat henkilöityneet kohtuullisen voimakkaasti Kallen isään Herkkoon, ei tämä tarkoita sitä, etteikö hyvin samankaltainen ajattelu olisi yleisesti valloillaan Kallen sosiaalisessa ympäristössä. Seuraavassa katkelmassa Kallen kaveri Väinö

ehdottaa Kallelle ”parempaa” tekemistä Kallen lukiessa Aleksis Kiven teosta ”Seitsemän veljestä”:

*-Rupesin lukemaan Seihtemää veljestä. Tätä jonka emäntö toi...
- Nuin paksussa kirjassa nyt puhutaan jo vähintään seihtemestätoista veljeksestä!
On kun raamattu... Heitä helevettiin joutavointi ja ruvetaan tuota Anttia
intättämään! Mennö aika paljo toenpaan... (TT, 151-152)*

Väinön näkemyksen mukaan siis Antin, noin 90-vuotiaan vanhuksen, ”intättäminen” on vähemmän ”joutava” tapa kuluttaa aikaa kuin kirjan lukeminen. Tämä jälleen kerran osoittaa, millaisessa arvossa kirjallisuuteen liittyviä harrastuksia on pidetty, myös nuoremman sukupolven keskuudessa. Mielenkiintoisena yksityiskohtana tilanteen kehittymisen osalta todettakoon lisäksi se, että samassa tilassa oleva nimeltä mainitsematon ”koulupoika” yllyttää Väinöä Antin intättämiseen seuraavilla sanavalinnoilla:

-Joo, ruppeahan, Väikkö, puhumaan Antille kansakoulusta, että se suuttusi oikein helevetisti... (TT, 152)

Katkelman perusteella on siis ilmeistä, että jo kansakoulusta puhuminen riittää siihen, että vanhemmat ihmiset provosoituvat ja suuttuvat. Tämäkin siis osaltaan osuvasti kuvaa sitä, kuinka kielteisenä asiana koulu on aikanaan nähty. Katkelma ei suoranaisesti kuulu tähän alalukuun, mutta sen ollessa suoraa jatkumoa aiemmin käsitellylle katkelmalle on se perusteltua nostaa tässä vaiheessa esiin.

Edeltävän katkelman kanssa samaan sarjaan menee seuraava katkelma, jossa Kurtti-Reino ehdottaa vaihtoehtoista tekemistä Kallen ”tuhertaessa loruja muistivihkoosa”:

- Jo perkele tuo ukkeli taas tuhertaa loruja muistivihkoosa! Reino saattoi kiivastua harrastuksestani niin perin juurin, että häneltä tosiaan lipsahdelti kokonaisia kiro sanoja, vaikka asuttiinkin uskovaisten talossa. Joskus sanoin puolustukseksi: - Laitan muistiin että montako tukkia ja mitä lajia tehtiin taas tänä päivänä... - Vain tukkia! Perk...tuota poltan sen vihkosi, jos et lopeta tuhartamistasi! Pane se saata...saata sarkalyyssi lakkariin ja äkkiä ja tule porinoimaan niin kun ainaski miehiset miehet! En käsitä mistä tuo ukkeli on oikein saanu nuo novellihommat älliisiä... ” (LA, 462)

Reinon kommentteista voi lukea, että tietynlainen ”miehisuus” on ollut tärkeä asia. Miehistä tekemistä onkin katkelman perusteella ”porinointi”, muttei suinkaan kertomusten

kirjoittaminen. Miehisyyden osoittaminen onkin varmasti ollut yksi syy sen taustalla, miksei kirjallisia harrastuksia pidetty hyväksyttävänä. Samankaltaiset kysymykset ovat tänä päivänäkin relevantteja, ja stereotyyppisistä sukupuolirooleista onkin puhuttu viime aikoina kohtuullisen paljon. Joka tapauksessa tänäkin päivänä harrastusaktiiviteettien osalta voidaan todeta, että sukupuolittaiset erot ovat selviä. Esimerkiksi piirtämisen, maalaamisen tai muun kuvataiteen harrastaminen on selkeästi yleisempää tyttöjen kohdalla, kun taas videopelien pelaaminen on selkeästi yleisempää poikien kohdalla. (Tarvainen ym. 2023, 33.)

Seuraava katkelma on sisällöltään hyvin samankaltainen kuin edellinen, ja siinä Reino jälleen tuo ilmi näkemyksiään siitä, millaisista asioista miesten tulisi puhua kulttuuriharrastusten sijaan:

- Vaikka minä sinua ihmettelen, kun kaveeraut sen Hoikkalan tietemiehen kansa! Sehän ei puhu muusta kun olumpialaisista ja voimistelusta ja lorukirjosta. Puhunettako ies halakastua sanaa vitusta ja sen kestävyystä ja ylleesä miesten asioista? Epäilen vankasti... Elä enää naura, mulla on sinusta jo nokko kärsimistä!” (NS, 113)

Myös Herkko esittää Kurtti-Reinon kanssa hyvin samansuuntaisia puheenvuoroja liittyen ”miesten asioihin”, kun puhe on Kallen lukemisesta:

- Elä sinä, Hermanni, moiti Kallea nuin vijattomasta hupihommasta! Ei tuon ikäinen mies saa enää kirjosta turmeulusta... - Turmeluksista minä viis veisaan! isä sanoi. – Ihan toisinpäin. Tuossa ijässä miehen pitäisi jo juosta suoro kourassa tytärten perässä eikä tutkia lorukirjoja.” (NS, 304)

Seuraava katkelma taas havainnollistaa sitä, missä määrin fyysisten työn tekijöiden keskuudessa ollaan oltu ”allergisia” kaikelle mahdolliselle kirjallisuuden kautta omaksutulle:

– Vetele pitempää laakia, hyvä mies! Varmasti puhistuu pölli pikemmin jos kuorit samalla lailla kun minä. Tällä lailla! Katohan...! – Elä nyt, helevetissä, ruppea mulle oppimestariksi! isä äreytyi. – Minä olen parkannu elämäni aikana palaajo pitemmän pinon mitä sinä. – Olet parkannu mutta kuorit väärällä tylillä... – Tylillä! Elä käytä sillon kun minun kansa puhut tuommosia kirjosta opittuja sanoja! Kuorimisen mallia vissiin tarkotat... (NS, 410.)

Sana ”tyyli” siis on Herkolle liian hienostunut, eikä se sovi tavallisen metsätyömiehen suuhun. Tietynlainen kielellinen puritanismi siis tässäkin tapauksessa ikään kuin korostaa sitä, että on olemassa erikseen ”herrat” ja tavalliset metsätyömiehet. Herkko siis implisiittisesti toiseuttaa itsensä ja muut metsätyömiehet ”herroista”.

Yhteenvedona tähän kategoriaan liittyen voidaan todeta, että kaikenlainen harrastustoiminta, liittyi se sitten esimerkiksi kulttuuriin tai urheiluun, ollaan nähty yleisesti ottaen hyvin kielteisessä valossa. Katkelmien analyysi on myös osoittanut, että syyt tämänkaltaisten suhtautumismallien taustalla ovat moninaiset. Isossa kuvassa voidaan kuitenkin todeta, että kyseisenkaltainen asenneilmapiiri ei ole ollut omiaan edistämään ihmisten sivistystasoa, maailmantuntemusta tai kriittistä yhteiskunnallista ajattelua. Tämänkaltaisen historian valossa ei myöskään ole ihme, että samankaltaista asennoitumista esiintyy tänä päivänäkin. Esimerkiksi lukuharrastukseen liittyvät tilastot myötäilevät hyvinkin voimakkaasti Iijoki-sarjan suhtautumismalleja. Tytöistä yksi kymmenestä lukee säännöllisesti, ja pojista yli kahdeksan kymmenestä lukee harvoin tai ei koskaan (La Rosa 2023, 64). Syyt lukemattomuuden taustalla kuitenkin ovat tutkimustulosten mukaan erilaisia kuin Iijoki-sarjassa. Keskeiset syyt tämän päivän lukemattomuudelle liittyvätkin siihen, että lukeminen koetaan tylsäksi ja siihen, että joku muu vapaa-ajan aktiviteetti koetaan kiinnostavampana kuin lukeminen (La Rosa 2023, 71). Kyse ei siis ole enää samoissa määrin siitä, että lukuharrastus nähtäisiin laajamittaisesti moraalittomana tai muutoin haitallisena toimintana. Joka tapauksessa La Rosan (2023, 75) tutkimuksesta nousee esiin hyvin mielenkiintoinen yksityiskohta, jonka mukaan lukeminen ei näyttäydy nuorille sosiaalisena meriittinä. Havainto on erityisen mielenkiintoinen, kun sitä peilataan Iijoki-sarjan suhtautumismalleihin. Kaikista lukemisen hyötyihin liittyvistä käsityksistä huolimatta lukuharrastusta ei arvosteta varauksettomasti ihmisten keskuudessa.

Urheiluharrastusten yleinen hyväksyttävyyys on sen sijaan nostanut osakkeitaan, kuten aiemmin tässä alaluvussa todettiin.

4.3 Kielteinen suhtautuminen formaalia koulutusta kohtaan -diskurssi

Tähän diskurssiryhmään kuuluvat diskurssit, jotka ilmentävät kielteistä suhtautumista formaalia koulutusta ja koulunkäyntiä kohtaan. Tässä ja ensimmäisessä diskurssiryhmässä on paljon samaa, mutta tästä huolimatta ne eroavat toisistaan selkeästi. Ensimmäisessä diskurssiryhmässä käsiteltiin fyysistä työtä ja sen merkityksen korostamista ylitse kaiken.

Kyseisessä diskurssiryhmässä näin ollen käsiteltiin ja vertailtiin myös sitä, missä määrin fyysinen työ nähdään tärkeämpänä kuin koulunkäynti. Nyt alkavassa diskurssiryhmässä keskeistä on itseisarvoisen negatiivinen suhtautuminen koulunkäyntiin. Tämän ryhmän diskursseissa koulutukseen ei siis suhtauduta negatiivisesti suoraan siitä syystä, että jokin toinen asia on tärkeämpi. Diskursseista siis välittyy kuva siitä, että laajamittaisempi ja systemaattisempi koulunkäynti ja koulujen rantautuminen maaseuduille nähtiin itsessään uhkana ja ei-toivottuna asiana.

Formaalilla koulutuksella tarkoitetaan osallistumista viralliseen koulutusjärjestelmän antamaan koulutukseen, joka tähtää tutkinnon suorittamiseen. Tänä päivänä formaalia koulutusta annetaan esimerkiksi peruskoulussa, lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa. (Tilastokeskus 2025.) Formaalia koulutusta siis ei ole esimerkiksi se, että metsätyömies opettaa työn lomassa toiselle metsätyömiehelle, miten hänen mielestään puu kannattaisi kuoria.

Formaali koulutus käsitteenä on Iijoki-sarjan kontekstissa mielenkiintoinen, sillä kuten aiemmin todettua, oppivelvollisuuslaki säädettiin Suomessa vuonna 1921, ja näin ollen ”pakko” osallistua nimenomaan formaaliin koulutukseen oli asiana uusi. Tämä onkin tärkeää ottaa huomioon, kun analysoidaan sitä, mistä syystä ihmiset suhtautuivat koulutukseen kuten he suhtautuivat.

Seuraava katkelma kuvaa hyvin sitä, että kansakouluun uutena asiana suhtauduttiin kielteisesti, mutta kuitenkin järjellisesti ajateltuna perusteettomasti:

Seppäsen isä tiedetään äreäksi vanhukseksi. Erikoisen vihainen Antti on kaikelle uudelle. Esimerkiksi kansakoulujen selkoseen tuloa hän pitää enemmän kuin vastenmielisenä. (TT, 152)

Yksi syistä sen takana, että noin 90-vuotias Antti pitää kansakoulua vastenmielisenä on siis mitä ilmeisimmin se, että kansakoulu on hänelle uusi ja tuntematon asia. Antin tapa suhtautua koulutukseen eroaa hyvin voimakkaasti tämän päivän suhtautumismalleista. Tämän päivän diskursseissa koulutusmyönteisyys on saavuttanut äärimmäisen hegemonisen aseman ja julkisia puheenvuoroja, joissa lasten ja nuorten koulunkäyntiä pidetään vastenmielisenä, kuulee äärimmäisen harvoin, jos koskaan. Tästä huolimatta eritoten nuorten koulunkäyntiin liittyvässä suhtautumisessa on havaittavissa muutoksia. Vuonna 2024 toteutetun valtakunnallisen yhdeksänsien luokkien oppimaan oppimisen arviointitutkimuksen mukaan vuodesta 2001 vuoteen 2024 oppilaiden osaaminen on laskenut, ja samaan aikaan oppilaiden suhtautuminen

kouluun on muuttunut kielteisemmäksi (Vainikainen ym. 2025, 11). Nuorten keskuudessa koulunkäynti ei siis välttämättä juuri tänä päivänä nauti yhtä varauksetonta suosiota, kuin voisi esimerkiksi poliittisia koulunkäyntiin liittyviä diskursseja havainnoimalla kuvitella.

Jatkona edeltävään katkelmaan soveltuu katkelma, jossa nuoret kiusallaan ”intättävät” kyseistä Anttia puhumalla kansakoulusta:

*-Sano nyt ukolle, että kun käypi kansakoulun, niin tulee herra!
-Jos käypi kansakoulun, niin pääsee ministeriksi! Väinö äyhkii. Vanhus keskeyttää kallistumisensa, puskee itsensä takaisin istumaan, ja keppi alkaa jälleen kolista haparoivan käden liikkeistä. – Ministeriksi...! Laiskoja ja tenikoita ihmisiä kansakoulussa kasvattaa! Minä en kärsi että puhutaan koko pirun laitoksesta...
(TT, 153)*

Asetelma on tämän päivän näkökulmasta huvittava ja osin absurdi. Antin vastenmielisyyden kansakoulua kohtaan on siis niin merkittävää, että jo asian mainitsemisen tiedetään nuorten keskuudessa riittävän siihen, että Antista saa itselleen riitapukarin. Antti kuitenkin nostaa esiin katkelmassa myös perusteita sille, minkä takia hän suhtautuu asiaan kuten hän suhtautuu. Antti kokee, että koulunkäynti laiskistaa ihmisiä ja sen lisäksi tekee ihmisistä ”tenikoita”, eli hankalia tai ikään kuin kiusallaan työhön ryhtymättömiä. Tämänkaltainen ajattelutapa on linjassa aiemmin käsitellyn kyseisen aikakauden ja ympäristön moraali-ihanteen kanssa, jonka mukaan kunnan ihmiset tekevät väsymättömästi töitä. Koulunkäynti siis on rinnastettu joutenoloon, jolle ei ollut sijaa eikä hyväksyntää kyseisessä ympäristössä.

Seuraavassa katkelmassa tuodaan esiin reaktioita, joita päätös rakennuttaa koulu Kalle Pääntalon kotikylään Jokijärvelle ihmisissä herätti:

*- On perkele, kun kunta ja valtio ovat etunokassa kasvattamassa moukeita laiskuuvien! Saatana, kiertokoulussa oisi ollu ainaski minun penikoille lukuja ihan ehollle asti...
Ne pikavihaiset jokijärveläiset, jotka olivat Lars Levi Laestadiuksen opin tunnustajia, ähkivät: - Aikoin on eletty...! Lapset vierotetaan työnteosta ja niille opetetaan kaiken maaliman paavinoppia. Hohhoijaa...! (HP, 389.)*

Kuten voidaan havaita, ajatus siitä, että koulunkäynti tekee lapsista laiskoja ja vieroittaa työnteosta, oli hyvin voimakkaasti valloillaan kyseiseen aikaan. Kielteinen suhtautuminen ei siis esimerkiksi edeltävän katkelman kohdalla kumpua suoraan siitä, että koulunkäyntiin

käytetty aikaresurssi on pois työnteosta, vaan enemmänkin siitä, että lapset *kasvatetaan* kouluissa laiskoiksi. Kyläläisten keskuudessa ei siis näin ollen myöskään katsottu hyvällä sitä, että kansakoulun kaltainen laiskuuden tyyssija fyysisen rakennuksen muodossa ilmaantuu kylälle.

Kyläkoulujen merkitys kylien ja maaseutujen hiljenemisen aikakautena on muuttunut mielenkiintoisella tavalla, joka voidaan havaita, kun tämän päivän keskustelija liittyen kyläkouluihin peilataan Iijoki-sarjan vastaaviin. Kyläkouluista on keskusteltu 1960- ja 1970-luvuilta lähtien enimmäkseen lakkauttamisten kautta, ja näin ollen kyläkoulu käsitteenä on arvolatautunut ja politisoitunut. Tämän päivän kyläkoulukeskusteluun assosioituvatkin voimakkaasti sellaiset asiat, kuten juuri maaseudun autioituminen, kaupungistumiskehitys ja alueellinen tasa-arvo. (Kuusisto ym. 2024, 111.) Retrospektiivisesti on helppo olettaa, että Iijoki-sarjan koulukielteiset hahmot tuskin tänä päivänä olisivat kovin hyvillään siitä, että maaseutu autioituu ja koulu yhtenä keskeisistä maaseutukylän elinvoimaa ylläpitävistä elementeistä vietäisiin kylästä pois. Tieteellinen tutkimus osoittaaakin, että koulun sulkemisen jälkeen ympäröivän yhteisön väkiluku pieneni voimakkaammin kuin ennen koulun sulkemista (Lehtonen 2021, 138).

Iijoki-sarjan diskursseissa ei siis anneta arvoa sen paremmin kyläkoulun yhteisöllisille ja elinvoimaa ylläpitäville ulottuvuuksille kuin sieltä saatavalle substanssiosaamisellekaan, puhumattakaan kansakoulun yleissivistävistä hyödyistä. Tämä osaltaan alleviivaa sitä, että suomalainen yhteiskunta on 1920- ja 1930-luvulla näyttänyt erilaiselta kuin tänä päivänä, eikä esimerkiksi maaseutujen autioitumisesta ole vielä kyseiseen aikaan tarvinnut kantaa huolta.

Seuraava katkelma osoittaa, että lasten koulunkäyntiin osallistuminen on ollut jossain määrin sopimuksenvaraisempi asia kuin nykyisin. Tämä siitä huolimatta, että julkinen valta valvoi oppivelvollisuuden täyttämistä (Ahonen 2021, 22). Katkelmassa avataan sitä, kuinka Hoikkalan Kallen isää koitettiin taivutella siihen, että hän päästäisi yleisesti hyvin lahjakkaana ja jopa ”nerona” pidetyn poikansa takaisin kouluun:

Koulun johtokunnan kerrottiin käyneen joululoman aikana taivuttelemassa Hoikkalan isäntää, että hän päästäisi poikansa jatkamaan kouluaan, mutta turhaan. Jollekin Kallen puolestapuhujalle oli kiivasluonteinen Lassi-isäntä ”pimahtanut”, ja suostuttelija joutui lähtemään korvat luimussa Hoikkalan pirtistä. Vaikka Jokijärven vanhempi väki oli vastustanut koulua, uskovaiset jurnuttaen ja Sanaan vedoten, uskottomat noituen koulua laiskuuden

kasvatuslaitokseksi, paheksuttiin nyt Kallen isän menettelyä yleisesti. Asian olisi paremmin ymmärtänyt, jos Lassi olisi ollut kitueläjiä, mutta kun Hoikkala oli eräs kylän parhaiten toimeentulevista taloista. Tosin isännän terveys oli jo niihin aikoihin alkanut vähin sassaroida. (TV, 266)

Tänä päivänä skenaario, jossa vanhempi ei päästä lastaan kouluun yleisen kouluvihamielisyyden takia, on kohtuullisen vaikeasti kuviteltava. Huomionarvoista katkelmassa on myös se, että vaikka kylällä koulunkäyntiin suhtauduttiin erinäisistä syistä yleisesti ottaen hyvin kielteisesti, ei Lassin menettelyä tästä huolimatta katsottu hyvällä. Voidaan olettaa, että juuri Hoikkalan Kallen poikkeuksellinen lahjakkuus herätti ihmisissä sympatioita. Piirtyy siis kuva siitä, että akateemisesti selkeästi lahjakkaiden yksilöiden koulunkäynti on nähty hyväksyttävämpänä kuin akateemisesti vähemmän lahjakkaiden ihmisten koulunkäynti. Hoikkalan Kallen tapauksessa Iijoki-sarjan perusasetelma, jossa kyseisen elinpiirin ihmisten ei sovi haaveillakaan mistään muusta kuin fyysisestä työstä, on siis kääntynyt ikään kuin toisinpäin ja on ajateltu, että Hoikkalan Kallen jääminen selkosen vangiksi olisi jonkinasteinen tragedia. Myös kouluun kielteisesti suhtautuvien ihmisten joukossa siis oli havaittavissa tilannekohtaista harkintaa, ja jos lapsessa havaittiin riittävästi akateemista potentiaalia, saattoi tämä joissain tapauksissa ajaa fundamentaalisen koulukielteisyyden yli. Lassi-isä joka tapauksessa oli asiasta eri mieltä ja Kalle Loukusan, eli tuttavallisemmin Hoikkalan Kallen koulutaival päättyikin tähän. Seuraava katkelma tiivistääkin dramaattisin sanakääntein Kalle Loukusan henkilöahmon ja sen, mistä hänen koulunkäynnin loppumisessaan oli kyse:

Kalle ei tullut enää kouluun. Selkonen oli jälleen kerran pimittänyt erään niistä neroista, joita sinne aina joskus syntyi ja jotka olivat siihen asti sen pimentoon armotta hautautuneet. Kalle Loukusa joutui jättämään koulun neljäntoista vuoden ikäisenä. Hänen työpanoksensa merkitsi hyvinvoivalle talolliselle enemmän kuin pojan haave päästä jatkamaan kansakoulua vielä kolme lukukautta, jolloin olisi saanut päästötodistuksen, paperin joka olisi antanut hänelle myöhemmin, isän mielivallasta vapauduttuaan, mahdollisuuden jatkaa opiskelua pitemmälle. (TV, 266-267)

Tämän diskurssiryhmän osalta yhteenvetona voidaan todeta, että Iijoki-sarjasta on löydettävissä diskursseja, jotka ilmentävät kielteistä suhtautumista liittyen formaaliin koulutukseen ja

koulutusjärjestelmään. Diskursseista on luettavissa se, että kansakouluja vastustettiin paljolti siitä syystä, että kyseessä oli uusi asia, jota ei tunnettu ja jota näin ollen pelättiin. Tämän lisäksi narratiivi siitä, että koulunkäynti tekee ihmisistä laiskoja muodostaa Iijoki-sarjan hahmojen keskuudessa yhden keskeisistä syistä suhtautua koulutukseen kielteisesti. Kuten aiemmin todettua, myös tämä diskurssiryhmä osaltaan nivoutuu moraali-ihanteisiin ja kysymykseen siitä, millä tavoin ”kunnan ihmisen” tulee toimia, ja mitä hänen kuuluisi tehdä.

Huomionarvoista on myös se, että koulunkäynnin hyvät puolet jäävät puhetavoissa käytännössä täysin huomiotta ja asiaa lähestytäänkin hyvin voimakkaasti negaation kautta. Tämä osaltaan selittää sitä, minkä takia koulutuksen arvostus on ollut Iijoki-sarjan ympäristössä vähäistä. On kohtuullisen luontaista, että koulutusta ei arvosteta, jos nähdään että siitä on ihmisille pelkkää haittaa.

4.4 Koulunkäyntiin, harrastamiseen ja itsensä sivistämiseen kannustaminen - diskurssi

Vaikka edellä käsitellyt diskurssiryhmät maalaavatkin voimakkaan kielteisen kuvan Iijoki-sarjan henkilöiden suhtautumismalleista liittyen koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen, on sarjasta tästä huolimatta löydettävissä puhetapoja, joissa puhutaan kyseisistä asioista positiiviseen ja kannustavaan sävyyn. Huomionarvoista on, että kyseisten puhetapojen ei voida ajatella olevan missään nimessä valtavirtaa ja tähän diskurssiryhmään kuuluvia puheenvuoroja esittävätkin pääosin opettajat.

Ensimmäinen tässä ryhmässä käsiteltävä katkelma on pitkä, mutta erinomaisen oleellinen. Katkelmassa Kallen opettaja ehdottaa, että Kalle pyrkisi opettajaseminaariin:

- Pyysin sinua tänne semmosen asian takia, että mitä tuumisit jos pyrkisit opettajaseminaariin? Opettajani jää katsomaan minua kysyvänä. En pysty edes yrittämään vastausta ja opettaja jatkaa: - Minusta on ruvennut tuntumaan entistä enemmän semmoiselta, että olet liian lahjakas nuorukainen jäämään metsätyömieheksi...

Poskiani polttaa. En kuule, ainakaan tajua, mitä kaikkea opettajani puhuu. Osan sanoista käsitän: -Senkin takia haluttaa kehottaa sinua opintielle, kun täältä selkosista ei ole juuri kukaan päässyt jatkamaan kansakoulun jälkeen. Kaupunkipaikoissa pääsee helpommin opiskelemaan, ja varakkaat vanhemmat

kouluttavat usein jopa lahjattomia lapsiaan. Tänne selkoseen taas hautautuu lahjakasta nuorisoa. Yksi tällainen esimerkki oli Kalle Loukusa, jonka kävi niin ikävästi sotapalveluksessa...

-Mutta minähän en ollu kansakoulussa mikää erikoinen oppilas! – Parhaita sinä olit. Opettaja kuin miettii hetken ennen kuin jatkaa: - En haluaisi herättää ikäviä muistoja, mutta sinun koulunkäyntiäsi haittasi isäsi sairaus. Vasta viimeisen lukukauden aikana vapauduit näyttämään lahjojasi... Ja sitten kun sinulla on sellainen kaunis harrastus! Äitisi on puhunut, että harjoittelet kirjoittamista peräti savottareissuillasi. Tästä sinun kirjailijanlahjastasi ja että sitä jatkuvasti kehität, minulle heräsikin ajatus toimittaa sinua seminaariin. Varmasti tiedät, että nykyisistä suomalaisista kirjailijoista ovat monet kansakouluopettajia...

Vedet meinaavat kihota silmiini, ja jälleen opettajan sanoja menee korvieni ohi. Kun pääsen mielenliikkeitteni herraksi, sanon: -Minullako olisi mahdollisuus pyrkiä seminaariin? – Kyllä... Kajaanissa on lähimpänä sellainen seminaari, johon otetaan oppilaaksi myös kansakoulupohjalta. Olen suunnitellut että pyrkisit juuri Kajaaniin. Siellä on rehtorina Martti Hela ja tunnen hänet. Voisin ehkä olla jotenkin avuksi. Ainakin kirjoittaa hyvät suositukset. -Entäpä se minun jatkokurssi? Sehän jäi kesken kun piti olla savotassa ja johtokunta vapautti. Muistattahan...? -Teillä oli silloin kovin vaikeaa aikaa... Mutta sen voi täydentää. Ja sinun on tietysti kerrattava kansakoulun kurssi aivan perusteellisesti. Erityisesti laskennon ja mittausopin ja äidinkielen osalta...

Seuraneiti tuo kamariin kahvitarjottimen ja sanoo: - Kallen kannattaa pyrkiä seminaariin. Pääsee pois mettätöistä ja karkeiden jätkien joukosta. Palvelijan maininta työkavereistani ei miellytä minua. Opettaja sanoo: - Kaikki rehellinen työ on kunniallista, ei sen vuoksi. Ja olen kuullut monilta ihmisiltä että Kalle on erittäin ahkera ja aikaansaava metsätyömies. Esitän tätä seminaariasiaa vain niistä syistä kuin jo kerroin... Ole hyvä ja ota kahvia! Ja kastettavaa.

Kahvikupit pyrkivät helisemään käsissäni. Eniten jännityksestä, mutta osaksi myös siksi että arkipäivien ankara työ vapauttaa käsiä myös lepopäivinä. Opettaja puhuu yhä asiasta, ja kun hänen ehdotuksensa alkaa paremmin upota tajuntaani, rupeaa ajatuksissani välähtelemään mielikuvia, joissa toimin opettajana jollakin koululla. Kenties kirkonkylässä tai peräti kaupungissa. Minun

ei tarvitse enää rypeytyä talvisavotoissa, ei pöllimetsissä eikä edes tukinlaskuissa. Minulla on suuri kuukausipalkka ja saan asua jatkuvasti kotona, lämpimässä ja siistissä asunnossa. Voin käyttää iltani ja pyhänseudut kirjoittamiseen. Ja silloin osaisin kirjoittaa herrasihmisten elämästä ja puhtaalla kirjakielellä! – Milloin tulee vaikeuksia kansakouluaineita kerratessani niin neuvon. Tulet vaan tänne niin ratkotaan yhdessä. Kannattaa valmistautua perusteellisesti... Tärkeimmissä aineissa voin opastaa sinua pitemmällekkin kuin mitä kansakoulussa luettiin... (NS, 542-544.)

Opettajan tapa suhtautua opiskeluun ja jatko-opintoihin on käytännössä katsoen täysin päinvastainen kuin mihin kyseisessä ympäristössä on totuttu, ja tätä käsitystä osaltaan tukee Kallella heränneet tunnereaktiot. Opettajan mielestä Kalle on akateemisesti liian lahjakas metsätyömieheksi eikä toisinpäin. Opettaja myös toteaa, että selkoseen ”hautautuu” lahjakkaita ihmisiä, viitaten esimerkiksi aiemmin tässäkin tutkimuksessa käsiteltyyn Kalle Loukusaan eli Hoikkalan Kalleen, jonka elämä päättyi traagisesti itsemurhaan sotaväkireissulla.

Opettaja myös nostaa esiin kaupunkien ja maaseudun välisen koulutuksellisen epätasa-arvon. Samainen asia on yhä tänä päivänä relevantti, ja Bernelius ja Huilla (2021, 19) toteavatkin, että Suomen koulutukselliset periferiat sijaitsevat haja-asutusalueilla ja Itä- ja Pohjois-Suomessa. Mielenkiintoisena nyanssina nostettakoon esiin, että Iijoki-sarjan miljöönä toimiva Taivalkoski on haja-asutusaluetta, joka sijaitsee sekä idässä että pohjoisessa. Joka tapauksessa tietynasteinen maantieteellinen eriarvoisuus koulutuksen suhteen on siis ollut relevantti kysymys jo 1930-luvulla, ja on sitä yhä.

Myös opettajan toteamus, jonka mukaan selkosesta ”juuri kukaan” ei ole päässyt jatkamaan opintojaan kansakoulun jälkeen, kuvaa hyvin sen ajan koulutuksellista todellisuutta. Ylisukupolvisesti ajateltuna voidaankin ajatella, että jos tilanne on ollut kyseisenkaltainen noin sata vuotta sitten, ei se voi olla näkymättä tämän päivän tilastoissa. Tilastot osoittavatkin, että korkeakoulututkimuksen suorittaneiden osuus 15-vuotta täyttäneistä on huomattavan vähäinen Taivalkoskella verrattuna esimerkiksi Tampereeseen. Taivalkoskella kyseinen prosenttiosuus on vuonna 2022 ollut 18,1, kun taas Tampereella vastaava osuus samaisena vuonna on ollut 38,9. (Tilastokeskus 2025.) Ero on siis kohtuullisen selkeä ja lisävertailut osoittavat, että prosenttilukujen välinen suhde pysyy hyvin samankaltaisena muihinkin kaupunkeihin verratessa, sekä silloin, kun Taivalkosken tilalle asetetaan profiililtaan vastaavanlainen

verrokkikunta. Opettajan toteamus siis on kohtuullisen hyvin linjassa tämänkin päivän todellisuuden kanssa.

Mielenkiintoinen on myös Kallen opettajalle esittämä kysymys: ”Minullako olisi mahdollisuus pyrkiä seminaariin?”. Kallen kysymyksenasettelu viittaa siihen, että jatko-opinnot ovat olleet hänelle niin kaukainen ajatus, että hänellä on vaikeuksia sisäistää, että myös Kallen kaltaisella metsätyömiehellä todella on *mahdollisuus* pyrkiä jatko-opintojen pariin. Kalle tuskin kyseenalaista omia mahdollisuuksiaan kredentialistisessä mielessä, ja näin ollen Kallen kysymys havainnollistaa hyvin sitä, kuinka varmasti muutkin Kallen kanssa vastaavassa elinympäristössä varttuneet ihmiset ovat osin tiedostamattaan ulkoistaneet itsensä jatko-opintojen piiristä.

Seuraavassa katkelmassa käydään Kallen ja hänen opettajansa välistä dialogia liittyen Kallen vapauttamiseen kansakoulun neljännen lukuvuoden viimeisten viikkojen opinnoista Kallen työkiireiden vuoksi:

Hiltu-Jakki lupasi ottaa minut taas keväällä mukaansa tukinlaskuun. Kun kevähölseitten lähetessä alkoi savottarepun pakkaaminen tulla ajankohtaiseksi, jäin koulutuntien loputtua luokkaan ja esitin asiani Vainikaiselle. -Onhan sinun päästävä, kun teidän toimeentulo muuttui näin vaikeaksi, opettajani sanoi. – En tietysti voi ilman johtokunnan päätöstä antaa virallista lupaa, mutta varmasti sen saat. Johtokunnan jäsenet tietävät isäsi sairauden ja teidän muut vaikeudet... Opettajani käveli seisomaan akkunan eteen, josta näin hänen katselevan järven yli kotini suuntaan. Kun hän kääntyi, oli äänessä pehmeyttä, joka teki oloni vaikeaksi: -Olisin kovin mielelläni ojentanut sinulle omasta kädestäni päästötodistuksen, mutta kun palaat uitolta, on koulu jo loppunut... Sinä olet vasta tänä talvena alkanut käyttää niitä lahjoja, joita olen tiennyt sinussa piilevän. Tiedät, Kalle, että olen ollut siitä hyvilläni. Olet ollut monisärmäinen oppilas... Olet antanut opettajalle monta harmia, mutta tuottanut myös ilon hetkiä... Niin... sano sitten kun tulee se päivä, jolloin joudut lähtemään uitolle. Minä pidän huolen, että johtokunta vapauttaa sinut viimeisten viikkojen opiskelusta.

Opettajani oli selvästi liikuttunut ja luultavasti erehdyksessä hyvästeli minut kädestä. Tai ehkä hän teki sen tahallaan. – Vaikka eihän sinun koululla käymisesi

pääty tähän kevääseen. Jatkokurssi kestää vielä kahden talven ajan. Sen aikana tavataan tosin vain parina iltana viikossa. (KJ, 545-546)

Katkelmasta käy ilmi, että opettajat eivät suhtautuneet lasten ja nuorten koulunkäyntiin yhtä kielteisesti tai välinpitämättömästi kuin monet muut. Voidaan havaita, että opettajan mielestä lahjakkaan Kallen koulunkäynnin keskeytyminen ei ole yhdentekevä asia, ja opettaja jopa liikuttuu asiasta puhuttaessa. Se, että opettajat suhtautuisivat kielteisesti koulunkäyntiin ja oppilaisiin olisi toki kohtuullisen absurdi ajatus, mutta tärkeää on huomata, että opettajat eivät suhtaudu oppilaisiin ja opetukseen ”virkamiesmäisesti”, vaan pikemminkin vastuuntuntoisesti ja inhimillisesti. Suomen kansakoulun isänä pidetyn Uno Cygnaeuksen mukaan ihanteellinen opettaja olikin kutsumusopettaja, joka työskentelee lasten hyväksi samalla oman työnsä arvokkaaksi tuntien. Tämän lisäksi Cygnaeuksen mukaan opettajan päätehtävä oli nimenomaan *kasvattaa*, ei pelkästään opettaa. (Kuikka 2010, 9.) Edeltävän katkelman perusteella Cygnaeuksen ylevä opettajakuva onkin löydettävissä ainakin Kallen opettajasta. Yleinen ilmapiiri siis ei ainakaan kyseisen opettajan tapauksessa ole kyennyt häivyttämään hänestä idealistista ja ylevää opetuksellista maailmankuvaa.

Seuraavat kaksi katkelmaa ilmentävät sitä, että jälleen kerran nimenomaan opettajat ovat kannustaneet ja rohkaisseet oppilaitaan, kun siihen on nähty aihetta:

-Minut yllätti se, kuinka hyvän aineen Kalle Pääatalo oli kirjoittanut. Ensiksikin sisällön puolesta ja lisäksi kauniilla käsialalla. Eikä ollut edes monta oikeinkirjotusvirhettä... Tämä on Kallelta niin hämmästyttävä suoritus, että jos en olisi istunut koko aikaa opettajan pöydän takana, epäilisin tätä jonkun toisen oppilaan kirjoittamaksi... Noh, tämä on tietysti leikkiä, ja Kalle on tänä talvena kaikin tavoin kunnostautunut... Mutta kun luen, kuulevat toisetkin oppilaat. (KJ, 508)

-Kuulitte kuinka erinomaisen aineen Kalle oli taas kirjoittanut. Ja kauniilla käsialalla. Oikeinkirjoitusvirheetkin vähenevät kerta kerralta... Kallesta taitaa tulla aivan kirjailija... (KJ, 511)

Todettakoon, että ensimmäisessä katkelmassa Kalle oli hieman sortunut jäljentämään Kaarlo Hännisen ”Jäämeren sankari”-teosta omassa aineessaan, mutta opettaja ei ollut tästä tietoinen, eikä se näin ollen vaikuttanut opettajan puheenvuoron sisältöön.

Kannustavia tai vähintään neutraaleja suhtautumismalleja liittyen koulunkäyntiin, harrastuksiin ja itsensä sivistämiseen voidaan löytää myös muista ihmisistä, ei siis pelkästään opettajista. Seuraavassa katkelmassa Kalle ja hänen sisaruksensa Manne ja Martta keskusteleivat Mannen kansakoulun jatkokurssin käymisestä. Myös Herkko osallistuu lopulta keskusteluun:

*-Minä en käy enää mitään jatkokurssia. Minulla on jo ihan nokko sivistystä...
- Kyllä sinä, poika, käyt! Ei siinä asiassa juonittelut auta. Jo laki määrää että jatkokurssi on käytävä, sanoin. – Ja Mannella on niin huono käsiala, Martta sanoi. – Jo sen vuoksi on hyvä käyvä jatkokurssi. Pikkusenkaa paraneisi. Keskustelua kuunnellut isä huokasi ja sanoi: - Niin on... Mikä perkele siinä lienöö, että nykyset sikkiöt ei opi sievää kirjojusta. Ei vaikka yli puolikymmentä vuotta käyvä jytälletään koulua. Eikä rätinkihommia! Kansakoulun käyneet ei pysty häävisti laskemaan paistinpottuja kymmeneen... Muutaman viikon kiertokoulussa piti ennen oppia sievempi käsiala ja oli päästävä hajulle rätinkihommista. (LA, 393)*

Katkelmasta voidaan havaita, että sisarukset suhtautuvat koulunkäyntiin toisistaan eroavilla tavoilla. Kalle ja Martta ovat sitä mieltä, että Mannen tulisi käydä kansakoulun jatkokurssi, kun taas Manne suhtautuu asiaan päinvastaisella tavalla. Ei siis voida sanoa, että kaikki henkilöt Iijoki-sarjassa opettajia lukuun ottamatta suhtautuvat koulunkäyntiin kielteisesti tai vähintään penseästi. Martta myös harvinaislaatuksella tavalla nostaa esiin sen, että koulunkäynnistä todella voi olla myös jotain hyötyä, viitaten Mannen käsialaan. Vastoin odotuksia myös Herkko on sitä mieltä, että Mannen käsialassa on parantamisen varaa, eikä näin ollen tällä kertaa myöskään täysin tyrmää ajatusta siitä, että Manne jatkaisi koulunkäyntiä. Myös Herkko implisiittisesti myöntää, että kouluissa voi oppia jotain hyödyllistä, tässä tapauksessa kirjoittamaan ”sievästi” ja laskemaan.

Seuraavassa katkelmassa Kallen äiti Riitu antaa ymmärtää, että itsensä sivistämisestä ja kulttuuriharrastuksista voi olla hyötyä ja apua elämässä, sen jälkeen, kun Kalle on kertonut äidilleen kirjoittamishaaveistaan:

-Enempi sinä tiijät asijoista mitä minä... Hyvähän oisi jos pääsisit maaliman läpi vähemmällä kärsimyksillä kun minä ja isäsi. Ja ettet joutusi enää näkemään näläkää etkä villua...” (NS, 270)

Katkelmassa Riitu myöntää, että kärsimyksentäyteinen elämä ei ole toivottavaa. Voidaan siis ikään kuin ajatella, että Riitun mielestä olisi parempi, jos elämässä pääsisi helpommalla, siitähän huolimatta, että esimerkiksi kirjoittamista pidettäisiin liian helppona joutenolona ja sitä kautta moraalittomana tapana elää elämää. Iijoki-sarjan laajempi konteksti huomioiden voidaan kuitenkin ajatella, että tietynasteinen kärsimyshakuisuus ja sen sietäminen nähdään moraalisesti hyvänä asiana ja jopa toivottavana sellaisena. Tämä kytkeytyy tässäkin tutkimuksessa useampaan otteeseen mainittuihin moraali-ihanteisiin ja laajempiin filosofisiin pohdintoihin. Muun muassa Friedrich Nietzsche on todennut, että kärsimys on kehityksen edellytys, ja että sielullinen onnettomuus harjoittaa sen voimaa (Shaver 2024, 293). Tämänkaltainen ajattelu onkin hyvin linjassa Iijoki-sarjan kannalta keskeisen väsymättömän työnteon eetoksen kanssa. Ei siis välttämättä ole ollut itsestään selvää, että helppo ja miellyttävä elämä edes on sellainen, mihin ihmiset Iijoki-sarjassa pyrkivät.

Seuraava katkelma osoittaa, että poikien harjoittamaan urheiluharrastukseen ei suhtauduttu pelkästään negatiivisesti, ja että ihmiset saattoivat esittää jopa kyseistä harrastusta puoltavia puheenvuoroja:

Että en antaisi väärää todistusta tekokyläni sen ajan isistä ja äideistä, joudun sanomaan, että eivät kaikki olleet urheiluharrastuksestamme yhtä kärtyjä. Kun täysiaikaisia tuli seisomaan pellon reunalle tai muuhun paikkaan jossa pyhisin pidimme kilpailujamme, saattoi kuulua uksimisen joukkoon: ”Annetaan poikiin jytältää! Kyllä reki varsan opettaa. Niinhän vanhat sano meille kun oltiin poikasia...” Ja jopa: ”Onhan parempi jos poijjat jytältää voimistelutouhuissa kun että istusivat korttikiekerössä ja kärkkysivät väkeviin perrään...” (KJ, 463)

Osa ihmisistä siis oivalsi, että urheiluharrastus on hyvä vaihtoehto siihen aikaan hyvin paheksutulle kortin pelaamiselle tai alkoholin nauttimiselle.

Seuraavassa katkelmassa Haukiputaalta kotoisin oleva savottatyömies kommentoi jo useampaan otteeseen mainitun Hoikkalan Kallen lahjakkuutta:

-Saatana se Hoikkalan poika on suora nero! Sitä ei luojakaa anna anteeksi, jos tuommoset lahajat kulutetaan tunkijolla havupölökyn vieresä...” (TV, 264)

Huomioarvoista on, että kyseisen puheenvuoron esittää joku muu kuin Taivalkosken asukas. Mainittakoon, että kyseinen Haukiputaan mies oli ollut kansakoulussa luokkansa eliittiä. Tämä tapaus osaltaan osoittaa, että tässä tapauksessa Hoikkalan Kallen tietynasteinen verrokki kykenee havaitsemaan lahjakkuuden ja tuomaan esiin sen, että ihmisen on mahdollista elää elämäänsä muutenkin, kuin *”tunkijolla havupölkyn vieresä”*. Tietämättömyys ja vanhat tottumukset ja käsitykset elämäkulullisista mahdollisuuksista siis tämänkin valossa varmasti osaltaan selittävät sitä, miksi suhtautuminen kaikkeen muuhun kuin perinteisiin elämäntapoihin on ollut niin kielteistä.

Yhteenvedona tästä diskurssiryhmästä voidaan todeta, että Iijoki-sarjasta voidaan löytää myös koulunkäyntiä ja harrastustoimintaa puoltavia ja näihin asioihin kannustavia puheenvuoroja. Voidaan kuitenkin havaita, että kyseisenkaltaiset puheenvuorot ovat usein jossain määrin kontroversiaalisia tai sellaisia, jotka mieluusti esitetään pienemmän piirin keskuudessa, eikä esimerkiksi savottakämpällä isossa miesporukassa. Tämä ei välttämättä suoraan välity silloin, kun katkelmia käsitellään suuremmasta kokonaisuudesta irrotettuna, mutta Iijoki-sarjan kokonaisvaltaisempi tuntemus välittää tämänkaltaisen käsityksen.

Huomattavaa on myös se, että kannustavat ja positiiviset puheenvuorot esitetään usein sellaisten ihmisten toimesta, jotka ovat ikään kuin hieman ulkopuolisia suhteessa äärimmäisen työorientoituneeseen Iijoki-sarjan ydinhahmostoon. Tästä mainittakoon esimerkkinä opettajat ja hieman erilaisesta ympäristöstä Taivalkoskella työmatkalla oleva Haukiputaan mies.

4.5 Sivistyksen palo -diskurssi

Tässä diskurssiryhmässä käsitellään diskursseja, jotka ilmentävät joidenkin ihmisten suurta halua ja kiinnostusta sivistää ja kouluttaa itseään. Muun muassa kutsumukseen ja yhteiskunnallisten asioiden seuraamiseen liittyvät asiat sijoittuvat tämän diskurssiryhmän alle. Diskursseista käy ilmi se, että yleisen kielteinen suhtautuminen liittyen kyseisiin asioihin ei ole kyennyt sammuttamaan kaikkein henkilöiden kohdalla halua harrastaa kulttuuria, opiskella tai pohdiskella maailmaa ”selkosen” ulkopuolelta, siitäkkin huolimatta, että näitä edellä mainittuja asioita tulee harrastaa osin salassa ja muiden ihmisten reaktioita peläten. Diskursseista välittyy siis laajemmin jonkinasteinen kutsumus ja tarve hahmottaa inhimillistä elämää hieman ylevämmin ja filosofisemmin sen sijaan, että elämä määräytyisi vain työnteon ja puhtaan pragmaattisen arkisen toiston kautta.

Ensimmäisessä katkelmassa Kalle ytimekkäästi tiivistääkin sen, mistä tässä diskurssiryhmässä pohjimmiltaan on kyse. Kalle esittää seuraavan puheenvuoron sen jälkeen, kun Kallen sisko Martta ilmoittaa, että Kalle on sijoittunut Nuori Voima-lehden kirjoituskilpailussa kolmanneksi, saaden palkinnoksi 200 markkaa. Martta päätyykin arvottamaan Kallen saavutusta siitä näkökulmasta, kuinka monen päivän palkkaa kyseiset 200 markkaa vastaa, samalla laskeskellen sitä, kuinka monta ruisjauhosaiketta kyseisellä summalla saisi. Kalle ei pidä tämänkaltaisesta analyysistä ja toteaa:

-Martalla se on kaikessa vain raha mielessä! Samalla lailla kun isällä... Luuletko että vain rahan vuoksi yritän oppia kirjottamaan! Elämässä on muitahi järelettäviä kun hyvät tienat. Saatana kun tuommosta kuuntelee... (LA, 566)

Kalle siis elinympäristöönsä peilaten epätyypillisellä tavalla nostaa esiin sen, ettei hänen mielestään elämän ainoa tarkoitus ole rahan tienaaminen, ja että elämässä on syytä pyrkiä tekemään myös sellaisia asioita, jotka ovat henkisestä näkökulmasta arvokkaita ja mielekkäitä.

Tänä päivänä tilanteen voidaan ajatella olevan jopa toisinpäin. Jos ihminen esimerkiksi olisi julkisesti sitä mieltä, että raha on tärkein asia elämässä, häntä mitä todennäköisimmin saatettaisiin pitää moraalisesti arveluttavana. Tämän lisäksi laajemmin viime vuosina keskusteluihin noussut käsite ”downshifting” eli suomennettuna ”leppoistaminen” kertoo siitä, että ainakin tietty osa ihmisistä näkee oman ajan lisäämisen työntekoa vähentämällä arvokkaana asiana. Niin sanotut leppoistajat siis hakevat merkitystä elämäänsä vähentämällä työntekoon pyhitettyä aikaa, näin ollen jättäen enemmän aikaa esimerkiksi ystäville, perheelle ja henkilökohtaiselle kehitymiselle (Levy 2005). Tämä osaltaan kertoo, että yhteiskunnat ovat muuttuneet ja konkreettinen nälkääköyhyyden uhka on ainakin Suomen kaltaisissa yhteiskunnissa pienempi, kuin vielä esimerkiksi 1930-luvulla. Voidaankin pohtia esimerkiksi sitä, millainen olisi reaktio, jos Riitu ehdottaisi Herkolle elämän ”leppoistamista”. Tämän pohjalta siis on toisaalta helppo ymmärtää, minkä takia esimerkiksi itsensä henkisen kehittämisen ja sivistämisen merkityksen korostaminen on ollut epäsuosittua. Arto O. Salonen ja Maria Joutsenvirta (2018, 84) toteavatkin, että ”kun köyhyydestä vapautuminen ei ole enää tärkein tavoite, yhteiskunnassa tarvitaan laajempaa sivistysnäkemystä ja uutta ymmärrystä vaurauden luonteesta”. Iijoki-sarjan kontekstin osalta voidaankin ajatella, että Kalle on jossain määrin päätenyt arvioimaan vaurauden luonnetta uudenaikaisista näkökulmista. Sen sijaan esimerkiksi Herkon ajattelua ja asioiden tärkeysjärjestykseen asettamista ohjaa voimakkaasti

nimenomaan ylisukupolvinen ja omien kokemusten pohjalta rakentunut köyhyydestä vapautumisen eetos.

Seuraava katkelma osoittaa, että yleinen vastarinta ei Kalle Pääatalon tapauksessa kyennyt sammuttamaan hänen palavaa haluaan kirjoittaa, eikä se myöskään estänyt häntä haaveilemasta kirjailijan urasta. Katkelmassa Kalle haaveilee, että hän pääsisi lukemaan Mika Waltarin opaskirjaa ”Aiotko kirjailijaksi?”:

Minun oli ollut pakko huokaista kirjan ostaminen alalleen. En myöskään uskaltanut toivoa, että se ostettaisiin Taivalkosken kantakirjastoon. Teos ei kiinnostaisi muita, tuskin edes Hoikkalan Kallea, ja siksi en ilkiäisi ehdottaa opettaja Uskille kirjan hankkimista. En siis vielä vähään aikaan pääsisi lukemaan ja päättelemään tulisiko minusta kirjailijaa. Toinen kysymys oli aionko kirjailijaksi, mutta siihenhän olin tiennyt vastauksen jo vuosia. Olinpa tästä tulevaisuuden haaveestani tullut vikuutelleeksi muillekin, jopa sellaisille jotka eivät olleet suunnitelmistani vähääkään innostuneet. (NS, 268–269)

Waltarin opaskirja nimi kertoo kaiken oleellisen Kallen päämäärästä. Huomionarvoista kuitenkin on se, että Kalle ei kehtaa esittää kirjan hankkimista edes opettajalle, ja se, että Kalle uskoo, että edes toinen selkosten suuri kirjallisuuden ja sivistyksen ystävä Hoikkalan Kalle ei ole teoksesta kiinnostunut. Katkelmasta käy myös ilmi se, että Kalle on jo tuossa vaiheessa yksinkertaisesti päättänyt ryhtyä kirjailijaksi. Tämänkaltainen päätös viittaakin siihen, että kirjailijuus on ollut Kallelle todellinen kutsumus, ja että esimerkiksi ihmisten mielipiteet eivät kykene estämään Kallea saavuttamasta päämääräänsä.

Ehkä juuri tästä syystä Kallen kirjalliset ambitiot näyttäytyvätkin nimenomaan *kutsumuksena*. Ihmisen elämäntehtävään liittyvän kutsumuksen kannalta keskeistä onkin uhrautuminen muiden ja yhteisen hyvän eteen ja omien kykyjen ja lahjojen luovuttaminen toisten hyväksi vailla odotusta vastapalveluksista, aineellisesta korvauksesta tai kiitollisuudesta. Tämän lisäksi, jotta tietyn asian tavoittelu voidaan nähdä kutsumuksena, sen saavuttamisen tulee edellyttää ponnistelua, sinnikkyyttä ja vastoinkäymisistä selviytymistä. (Kronqvist 2021, 16.) Onkin selvää, että Kalle tuskin on ainakaan varhaisessa vaiheessa ennen varsinaista kirjailijanuraansa odottanut, että hän pääsee kirjailijanuransa kautta nauttimaan merkittävistä rahamääristä tai esimerkiksi savottamiesten kiitollisuudesta. Tämän lisäksi Kallen lähtökohdista kirjailijaksi päätyminen on mitä merkittävimmässä määrin edellyttänyt ponnistelua, sinnikkyyttä ja vastoinkäymisten sietämistä. Voisikin ajatella, että kaikki olosuhteet ovat sotineet Kallen

unelmien toteutumista vastaan, ja juuri tästä syystä Kallen kirjailijuus asettuu hyvin voimakkaasti kutsumuskäsitteen viitekehykseen. Tämän pohjalta voidaan ajatella, että kutsumuksen tavoittelemisen on ainakin Kallen tapauksessa ollut hyvin resilientti ympäristön vastahankaa vastaan.

Seuraavassa katkelmassa Kallen ja hänen äitinsä Riitun keskustelun lomassa Kalle lähestyy kirjailijuushaavettaan kohtuullisen spirituaalisesta näkökulmasta:

-Minulla on, äiti, semmonen tunne, että minä en kuole pöllintekiänä! En pysty sanomaan, mikä henki mulle sitä kiihki... Tuntuu ihan kun oisin käsittämässä jotahi, jonka tiijän olevan, mutta en ole vielä ihan nähny... En minä osaa selevittää. (NS, 232)

Tämäkin katkelma asettaa Kallen haaveet hyvin voimakkaasti kutsumuksen kontekstiin. Kronqvistin (2021, 16) tutkimuksessa todetaan, että ”kutsumukseen saattaa kuulua ajatus yliluonnollisesta kokemuksesta, ”kutsutuksi tulemisesta”, erityisesti hengellisissä tehtävissä.” Kallen ajatus ”hengen kiihkimisestä” voidaankin nähdä nimenomaan kutsutuksi tulemisena. Voidaan siis ajatella, että Kallen tarve edistää kirjallista päämääräänsä on hyvin kokonaisvaltainen, eikä kyse ole siis pelkästään siitä, että kirjoittaminen on Kallen mielestä ”kivaa”.

Hengellisten ulottuvuuksien perään on kuitenkin syytä nostaa esiin seuraava katkelma, jossa Kalle nostaa esiin kirjoittamisesta potentiaalisesti saatavan taloudellisen hyödyn:

Minulla se kans pyörii yhtenä mielessä, että jos oppisin kirjottamaan. En minä ole ajatellu mihinkää herran virkaan pyrkiä, mutta jos alakasi saaha kirjoituksijaan lehtiin. Kehittysi niin pitkälle, että rupejaisi saamaan kirjottamisesta maksun. Tekisin arkipäivät ryskätöitä ja iltasilla ja pyhänaikona kirjottasin... (NS, 70.)

On luonnollisesti selvää, että ihmisten on mietittävä omaa toimeentuloaan, mutta huomionarvoista on, että Kallen mielessä on kirjoittamisesta mahdollisesti saatava raha jo vaiheessa, jossa hänen kirjailijanuransa on vielä vuosikymmenten päässä. Tämä osaltaan alleviivaa sitä, että toimeentulo ei ole ollut itsestäänselvyys, eikä näin ollen liiallisen idealistiseen ja boheemiin taiteilijaelämään ole ollut varaa voimakkaasta kutsumuksesta huolimatta.

Myös seuraava katkelma osoittaa, että Kalle ei ole nähnyt kirjailijanuraa kutsumuksestaan huolimatta ensivaiheessa varsinaisena pääammattina ja elinkeinona. Katkelmassa Kalle tutkii edellä mainittua Mika Waltarin ”Aiotko kirjailijaksi?” opaskirjaa:

”Mitä edellytyksiä vaaditaan kirjailijalta?” on painettu ensimmäisen luvun otsikoksi, ja reunan tyhjässä tilassa lukee pienellä painettuna: ”Kirjaileminen sivutyönä.” Sitähän olen juuri haaveksinnut! Tehdä päivät työtä ja kirjoittaa ylitöinä iltaisin ja pyhäpäivinä... (NS, 280.)

Katkelmassa kirjoittaminen siis asettuu ikään kuin harrastuskontekstiin, jälleen alleviivaten sitä, etteivät Kallen kirjoittamishaaveet ensikädessä perustu taloudelliseen hyötyyn.

Kalle Päätalo ei ole ainoa Iijoki-sarjan alkupään teosten henkilöistä, jolla voidaan ajatella olevan kiinnostuksenkohteita, jotka eivät nauti kyseisessä ympäristössä suurta suosiota. Jo useaan otteeseen esiin nostettu Hoikkalan Kalle, oikealta nimeltään Kalle Loukusa, voidaan nähdä merkittävänä hahmona myös Kalle Päätalon ”sivistyksellisen heräämisen” taustalla. Seuraavassa katkelmassa kirjailija Kalle Päätalo kuvaakin kaimansa ja hyvän ystävänsä tiedonhalun ja kiinnostuksenkohteiden luonnetta:

Liiton ja vanhojen viikkolehtien lukeminen eivät tyydyttäneet enää alkuunkaan kaimani tiedonhalua. Pyhisin ja useampana iltana viikollakin Kalle hiihteli Mannilaan, jonne tilattiin monena lehteä. Liiton lisäksi sinne tulivat Kaiku, Hakkapeliitta, Pellervo ja ainakin ajoittain Suomen Kuvalehti. Näihin aikoihin Kalle alkoi seurata kahta minulle entuudestaan tuntematonta alaa, politiikkaa ja urheilua. Poliitikasta en ollut käsittänyt pyhää pöläystä. Olin kuullut mainittavan kommunisteista ja suojeluskuntalaisista, mutta että nämä liittyivät politiikkaan, se alkoi minulle jotenkin kajastua vasta seisossani Hoikkalan rantteella tai tunkiolla. Siellä Kalle minulle puhui verkkaiseen tahtiinsa myös semmoisista asioista kuin lapuanliikkeestä, maalaisliitosta, pienviljelijöistä ja porvareista. (TV, 269)

Hoikkalan Kalle onkin luonteeltaan ja kiinnostuksenkohteiltaan hyvin poikkeuksellinen hahmo kyseisessä ympäristössä. Jo yksin se, että teini-ikäinen poika on kiinnostunut katkelmassa esiin nousseista asioista, olisi tänä päivänäkin kohtuullisen poikkeuksellista. Kun yhtälöön lisätään ympäristön yleisilmapiiri, voidaan ajatella, että tietynlainen kutsumus ja palo on paikannettavissa myös Hoikkalan Kallen hahmoon. On kuitenkin huomioitava, että suojeluskuntapojat ja pikkulotat olivat 1930- ja 1940-luvun suosituimpia nuorisjärjestöjä

(Nevala-Nurmi 2006, 153). Poliittissävytteinen nuorten järjestötoiminta siis on ollut kyseiseen aikaan kohtuullisen yleistä, mutta politiikan ja esimerkiksi maalaisliiton ja porvarien syvän olemuksen analysointi tuskin on ollut kovinkaan yleistä kyseisen ajan nuorison keskuudessa.

Hoikkalan Kallen hahmo myös osaltaan osoittaa, ettei Kalle Päätalo ollut kyseisessä ympäristössä harrastustensa puolesta yksittäinen anomalia. Yhteenvetona voidaan näiden katkelmien pohjalta siis todeta, kuten tämän alaluvun alussa sivuttiinkin, että ympäristön suhtautuminen ei aikaansaa sitä, että ihmiset luopuisivat omista harrastuksistaan ja kiinnostuksenkohteistaan ympäristön painostuksen alla ainakaan silloin, kun henkilökohtainen palo ja kutsumus on riittävän korkealla tasolla. Kalle Päätalon kohdalla kutsumus kirjoittaa todella on ollut voimakas, sillä pelkästään Iijoki-sarjan 26 osassa on yhteensä noin 17 000 sivua, puolisen miljoonaa virkettä, sekä 5,3 miljoonaa sanetta (Saviniemi & Mantila 2022, 13).

4.6 Alemmuusdiskurssi

Viimeisessä diskurssiryhmässä käsitellään diskursseja, joista välittyy Kallen ja hänen ympäristönsä ihmisten huonommuudentunne suhteessa esimerkiksi kaupungeissa asuvien ihmisten mahdollisuuksiin ja kykyihin. Käsite alemmuuskompleksi suurilta osin kuvaakin hyvin sitä, mistä tämän alaluvun diskursseissa on kyse. American Psychological Association määrittelee alemmuuskompleksin riittämättömyyden ja turvattomuuden tunteeksi, joka johtuu todellisesta tai kuvitellusta fyysisestä tai psykologisesta puutteesta. Tämä saattaa johtaa erilaisiin käytöksellisiin ilmaisuihin, kuten vetäytymiseen ja arkuuteen, tai toisaalta liialliseen kilpailun ja aggression ylikorostamiseen (APA Dictionary of Psychology 2018.) Iijoki-sarjan puhetoissa onkin havaittavissa sekä arkuutta että joissain määrin aggressiivissävytteisiä suhtautumismalleja. Ainakin verbaalisella tasolla esimerkiksi ”kaupunkipaikkojen herroista” saatetaan puhua aggressiivisen ja tietäntyyppistä kilpailua korostavaan sävyyn.

Diskursseissa kyse ei kuitenkaan aina ole varsinaisesta kompleksista, joka viittaa ikään kuin alitajuiseen ja osin tiedostamattomaan käyttäytymistä ohjaavaan asiaan. Osa puhetoista siis ilmentää puhdasta alemmuuden- ja huonommuudentunnetta ilman varsinaisia kompleksin ulottuvuuksia.

Seuraava katkelma kuvaa hyvin sitä, mistä tämän diskurssiryhmän puhetoissa on kyse. Katkelmassa Kalle kertoo äidilleen, että on päättänyt luopua opettajaseminaarihaaveistaan:

-Olen ajatellu luopua siitä seminaaritouhustani. Isäntä kun on vastaan, ja mistäpä siihen tempaseisin varat... Ja toiselta puolen on jo sotaväkireissu niin lähellä.

-Kait se on viisain ratkasu, kun ajatteloo kylmän tottuuven kansa. Ja niinhän sinun ja minun ja yllesä täällä seletkosissa asuviin on ajateltava. Jotka tänne syntyvät ja täällä asuvat, ei niillä ole samoja mahdollisuuksia kun on kaupunkipaikossa. Köyhällähi siellä on ylioppilas- ja muut herrakoulut ehki näkösäällä. Jos sulla haluttaa opettajaksi vielä sen jälakeen kun olet käyny sotaväen ja saanet varoja, niin käy sitte opettajakurssi... (LA, 101)

Kallen äiti Riitu toteaa, että ”seletkosista” lähtöisin olevien ihmisten ”on ajateltava” omista tulevaisuudennäkymistään tietyllä tavoin, tässä tapauksessa siten, ettei metsien ihmisellä ole edellytyksiä tai mahdollisuuksia kouluttautua opettajaksi. Nimenomaan sanapari ”on ajateltava” on erityisen mielenkiintoinen, sillä se viittaa voimakkaasti ajatukseen siitä, että ihmisten on vain tyydyttävä kohtaloonsa ja kohtaloon tyytymistä helpottaakseen ihmisten on myös syytä ajatella tietyllä tavoin.

Riitu myös nostaa esiin sen, että kaupungeissa on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Tämän jälkeen hän toteaa, että kaupungeissa ”ylioppilas- ja muut herrakoulut” ovat edes köyhien nähtävissä, implikoiden, että jo yksin tämä asettaa kaupungeissa asuvat ihmiset etulyöntiasemaan. Riitu maalaakin puheenvuorollaan kohtuullisen synkän kuvan tuon ajan alueellisesta eriarvoisuudesta. Toisaalta voidaan ajatella, että synkkä näkymä on osin peruja nimenomaan siitä, että ihmiset ovat itse alentaneet itsensä. Olihan Kallellakin täysi mahdollisuus opiskella opettajaseminaarissa, josta hän luopui muun muassa siitä syystä, että isä-Herkko vastusti kyseistä hanketta. Kuitenkin, kuten aiemmin nostettiin esiin, korkeakoulutettujen ihmisten osuus on Taivalkosken kaltaisissa kunnissa matalampi kuin suurissa kaupungeissa yhä tänä päivänä ja tässä suhteessa Riitun analyysi on oikeansuuntainen.

Seuraava katkelma liittyy edelliseen, ja siitä käykin ilmi edellä viitattu Herkon suhtautuminen Kallen opettajaseminaarin käyntiin. Keskustelu käydään sen jälkeen, kun opettaja on ehdottanut Kallelle opettajaseminaariin pyrkimistä, ja se näin ollen kronologisesti sijoittuu edellä käsitellyn katkelman edelle:

-Sano nyt kunnolla mitä assiata opettajalla oli? äiti pyytää. – Ei kait se sinnua sitä vasten kuhtunu, että Seuraneiti tarkastasi, kuinka paskaset pattiinit sulla on. Rupean haluttomasti ja lähes itkettävän alakuloisuuden vallassa kertomaan mitä

opettaja oli esittänyt. En kerkiä puhua pitkällekkään, kun isä pukkaa itsensä istumaan ja sanoo isolla äänellä: - Niin opettajakurssille? Vielä perkele yksi vouhotus... - Ei kurssille kun seminaariin, saatana! -Miksi tuo Hermannin on heti nuin tylästi sanomassa! äiti sanoo. -Hyvää kait opettaja aijjaa takkaa... - Hyvvääpä tietenni! Eikö vielä riittäny ne kaiken maaliman vouhotukset ja haaveksinnat, joita on jo poijan päässä, kun vielä opettaja rupejaa niitä istuttamaan lissää... Luulisi opettajan arvosen ja muka sivistyneen ihmisen tietävän pöllijätjän seminaarit ja muut mahdollisuudet... - Elä kehtaa Kallen mieltä pahottaa... aina! äiti sanoo. – Pöljemmistähi, silittiinni, on opettajia leivottu kun meijjän Kallesta. Tuommoset lukuhaltu ja kirjottaa kohta lehtiin täyttä päätä... - Mutta mistä varat? Monta vuotta joutusi värkkäämään ihan lukemisen päällä ja vielä kaupungissa... Nousen ja kun lähden pirtistä, sanon rauhallisella äänellä mutta painotellen: - Ei mistää... Semmonen tulisi tyyriiksi ja on rahan kylvämistä turhuuvveen...” (NS, 547-548)

Katkelma on tämän tutkimuksen kannalta kaiken kaikkiaan mielenkiintoinen, mutta tämän alaluvun kontekstissa keskeinen kohta on Herkon kommentti ”*Luulisi opettajan arvosen ja muka sivistyneen ihmisen tietävän pöllijätjän seminaarit ja muut mahdollisuudet...*” Herkon ajattelussa opettajaseminaarin käyminen siis ei ole ”*pöllijätjän*” mahdollisuuksien rajoissa. Lauseen loppu viittaa siihen, että Herkon mielestä metsätyömiehen mahdollisuudet eivät muutoinkaan ulotu kovinkaan kauaksi. Kaikki tämä taas viittaa siihen, että ihmisten elämäntilanteja tarkastellaan hyvin deterministisesti. Tämänkaltaisessa ajattelussa siis nähdään, ettei ihmisen ole syytä pyrkiä vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa esimerkiksi uravalintojen suhteen, koska ”*pöllijätjän*” elämäntilanne on ennalta määrätty. Herkon ajattelussa maaseudun metsätyömiehet ovat selkeästi alisteisessa asemassa suhteessa esimerkiksi kaupunkiväestöön, ainakin erilaisten mahdollisuuksien osalta.

Koulutukseen ja työhön liittyvät asiat muodostavatkin kokonaisuuden, myös alemmuudentunne- ja itsetuntokysymysten osalta. Koulutusta ja ammattiasemaa arvostavissa yhteiskunnissa, joissa näitä asioita pidetään muutettavissa olevina ja ihmisten itsensä ansaitsemina, koulutuksen puute ja alempi ammattiasema saattavat vaikuttaa negatiivisesti itsetuntoon. Samaan aikaan hyvä itsetunto voi määrittää sitä, millaisiin koulutuksellisiin ja ammatillisiin mahdollisuuksiin uskalletaan tarttua. (Kiviruusu 2017, 62.) Muun muassa Herkon ja muiden samankaltaisen ajattelumallin omaavien ihmisten ajattelussa on siis potentiaalia synnyttää merkittäviä kierteitä, myös ylisukupolvaisia sellaisia.

Seuraava katkelma jatkaa samojen teemojen parissa kuin edeltäväkin katkelma. Keskustelu käydään savottareissulla Kallen, Herkon ja savotassa mukana olevan Juuson välillä:

-Ei taho olla näistä oloista lähteneellä mahdollisuuksia, vaikka oisi sattunu syntymään lukupään kansa. Niin, no, onhan joku immeeksi näihen selekosten miehistä päässy lukemaan, Tyrämäen Kalastajan Manne kävi maamieskoulun ja Hauki-Ottu Mehtäkylästä kuuluu lukeneen samanlaiseksi herraksi... - Ne on issoin talloin poikia! Miksei jos on varoja, isä ärähteli. Haukivaaran Ottu on jo jatkamassa Kurkijoen maamiesopistossa, oikaisin Juusoa. – No siitä on sitte tulossa vielä isompi herra... (NS, 589.)

Myös Juuso tuntuu jakavan kyseisessä ympäristössä hyvin yleisen ajattelutavan, jonka mukaan kyseisiin oloihin syntyneellä ihmisellä ei ole mahdollisuuksia kouluttautua tai päästä ”hyviin” virkoihin. Se, että Juuso nostaa nimeltä esiin kaksi spesifiä ihmistä jotka ovat päässeet käymään koulua kertoo siitä, että koulunkäynti ja ”*herraksi lukeminen*” on todella ollut harvinaista, ja asia on ollut siinä määrin merkityksellinen, että jatkokoulutuksen piiriin päässeiden ihmisten nimet ovat painuneet ihmisten muistiin.

Katkelmassa Herkko myös pilkkoo hierarkiaa pienempiin osiin ja toteaa, että kyseiset nimeltä mainitut henkilöt olivat isojen talojen poikia, joilla on varoja. Herkko siis selittää kyseisten ihmisten ”menestystä” siten, että ainakin he olivat isosta talosta, jälleen ikään kuin alentaen oman perheensä asemaa arvoasteikossa. Tällainen tapa ajatella on varmasti osin tavalla tai toisella peräisin siitä, että Suomi oli noin 150 vuotta sitten sääty-yhteiskunta, jossa väestöstä yli 70 prosenttia oli säätyjen ulkopuolelle sijoittunutta rahvasta (Melin 2019). Näin merkittävä prosenttiosuus ja ajatus siitä, että säätyjen ulkopuoliset ihmiset ovat rahvasta, on varmasti omiaan luomaan edellä käsitellyn kaltaisia suhtautumismalleja. Ylipäätään ajatus siitä, että ihminen kuuluu tiettyyn säätyyn ei voi olla vaikuttamatta siihen, millä tavoin ihmiset hahmottavat omat mahdollisuutensa elämässä. Tämän valossa siis ei ole lainkaan vaikeaa ymmärtää sitä, mistä Iijoki-sarjalle ominainen suhtautuminen liittyen näihin kysymyksiin on peräisin, eritoten siksi, että konkreettinen sääty-yhteiskunta ei ollut kovin kaukainen asia vielä 1920- ja 1930-luvuilla.

Seuraavassa katkelmassa Kalle tuskailee kaunokirjallisen kirjoittamisensa aloittamisen kanssa:

Saatana, minunhan pitäsi kaikki kirjottaa omasta päästäni. Keksiä... Miten minä semmoseen pystyn, kun en pääse ehki näkemään oikeata elämää. Ei...! Niin kauan kun minun pitää näistä hommista leipäni hankkia en pysty kirjottamaan. Ja

piruako minä kirjoittamisesta haaveilen, kun en saa päälleni edes lyysipukua, että ilikijäisin pyrkiä parempien ihmisten näköksälle... (TT, 384-385)

Kallen purkauksenomainen ajattelu havainnollistaa sitä, että Kalle on vaarassa vaipua epätoivoon nimenomaan siitä syystä, että hän kokee lähtökohtiensa takia olevansa kykenemätön kirjoittamaan. Kalle vaikuttaisi kyseisellä hetkellä olevan voimakkaasti alistuneessa ja alemmuudentunnon täyteisessä tilassa, kokien ettei hän pääse edes näkemään oikeaa elämää, viitaten oikealla elämällä mitä ilmeisimmin juurikin kaupungeissa tai muutoin ”paremmissa” piireissä läsnä olevaan elämäntapaan. Kalle myös kyseenalaistaa sitä, kehtaisiko hän edes pyrkiä ”*parempien ihmisten näköksälle*”. Jo käsitys siitä, että on olemassa parempia ihmisiä kuin Kalle, osoittaa hyvin selkeää alemmuudentunnetta. On ilmeistä, että Kalle viittaa paremmilla ihmisillä yhteiskuntaluokkiin, ei niinkään varsinaiseen substanssiosaamiseen.

Kallen ajatelmät ovat varmasti suurilta osin peräisin ylisukupolvisesti välittyneestä alemmuuskompleksista. Kompleksi onkin omiaan selittämään juuri tämänkaltaista ajattelua, sillä kuten todettua, kyse ei ole varsinaisesti oman käytännön kompetenssin väheksymisestä, vaan enemmänkin ikään kuin alitajuisesta ja ylisukupolvisesti ja osin sanattomastikin välittyneestä tavasta hahmottaa itseään ja omia mahdollisuuksiaan. Ylisukupolvinen huono-osaisuus ei perustu käytännön kyvykkyuden puutteisiin tai lahjattomuuteen. Esimerkiksi koulutuksellinen huono-osaisuus alakoulujen osalta kasautuu isojen kaupunkiseutujen lähiöalueille (Bernelius & Huilla 2021, 25). On selvää, ettei asuinpaikka voi kovinkaan suoraan vaikuttaa ihmisen kykyyn oppia asioita, ainakaan kognitiivisesta näkökulmasta. Kallenkin ajatusten taustalla siis on mitä ilmeisimmin sosiaalisesti välittyneet käsitykset, eivätkä totuusperusteiset analyysit omasta huonoudestaan.

Myös seuraava katkelma ilmentää mielenkiintoisella tavalla tiettytyyppistä alemmuudentunnetta ja ajatusta siitä, että on olemassa asioita, joita ei ole tarkoitettu Kallen kaltaisten metsätyömiesten alkujen tehtäviksi. Tässä tapauksessa kyse on kaunokirjallisen tekstin tuottamisesta. Katkelma sijoittuu tilanteeseen, jossa Kalle ensimmäisiä kertoja analysoi kaunokirjallista tekstiä ja sitä, millä tavoin sitä kirjoitetaan:

Aloin nyt seurata uudella mielenkiinnolla lukemaani kaunokirjallista tekstiä. En enää vain tyytynyt nauttimaan tunnelmista, mielikuvista ja toiminnasta, vaan aloin pysähdellä miettimään, miten teksti oli syntynyt, romaaneissa tai ”lorulehissä”. Ensimmäisen kerran totesin sen tosiasian, että loppujen lopuksi kertomukset ja myös kokonaiset kirjat muodostuvat erilaisista peräkkäin

valituista sanoista, ja että teksti ei vaikuttanutkaan niin suurelta ihmeeltä kun sitä luki ainoastaan tätä ajatellen. (KJ, 506)

Katkelmassa ei suoraan tehdä vertailua ihmisten sosiaalisten asemien välillä, mutta katkelmasta voi havaita, että Kalle on aina ennen olettanut, että kyky tuottaa kaunokirjallista tekstiä on ikään kuin taianomainen ja sivistyneistölle sisäsyntyinen asia, jonka tuottamiseen Kallen kaltainen ”tavallinen” ihminen ei voi kyetä. Kalle purkaakin katkelmassa tekstin osiin ja havaitsee, että kyse ei ole taikuudesta tai muusta vastaavasta, ja että myös Kalle voi halutessaan alkaa kirjoittaa ja kehittyä kirjoittajana. Tämänkaltainen tapa ajatella on hyvin yleisinhimillinen ja siten luonnollisesti myös tänä päivänä relevantti.

Edeltävän katkelman tematiikka liittyy myös itsetuntoa ja sen merkitystä koskevaan kokonaisuuteen. Tänä päivänä keskeisimpiä ammatillisesta koulutuksesta valmistumista hidastavia ja keskeyttämistä aiheuttavia asioita ovat jo peruskouluajoilta lähtöisin olevat huonosti tuetut tai täysin tukematta jääneet luku- ja kirjoitusvaikeudet, heikko koulumenestys, huonot kouluun liittyvät kokemukset, heikko itsetunto ja tukea antavien ihmisten puute, sekä muut sosioekonomiset syyt (Nurmi 2009, 133). Edellä käsitellyt ”uhat” ovat Kallen kohdalla realisoituneet monissa määrin, ainakin hänen harrastuksistaan ja koulunkäynnistä puhuttaessa, kuten tässä tutkimuksessa käsitellyt asiat ovat tuoneet ilmi. Edeltävä katkelma ja siinä tapahtuva ”valaistuminen” korostaakin itsetunnon ja minäkäsityksen merkitystä oppimisen ja ihmisenä kehittymisen näkökulmasta. Voi olla, että ilman kyseistä oivallusta Kalle ei koskaan olisi tavoitellut kirjallista uraa. Yksilöiden sekä laajemmin yhteiskunnallisten etujen edistämiseksi tärkeää siis olisi, etteivät automaationa omaksutut mutta kyseenalaistamattomat ja mahdollisesti vailla totuus pohjaa olevat käsitykset estä ihmisten potentiaalin realisoitumista.

Yhteenvetona tämän diskurssiryhmän osalta voidaan todeta, että alemmuudentunteen ja ihmisiin syvälle juurtuneen alemmuuskompleksin olemassaolo on selkeästi havaittavissa Iijoki-sarjan diskursseissa. Kyseisten asioiden läsnäolo ilmenee suurilta osin siten, että Iijoki-sarjan henkilöt ajattelevat, että on olemassa me ja muut. Muut tarkoittaa tässä yhteydessä suurilta osin kaupungeissa asuvia ja sieltä lähtöisin olevia ihmisiä. Kuten todettua, kyse ei kuitenkaan ainakaan pääosin ole siitä, että Iijoki-sarjan keskeiset henkilöt kokisivat olevansa perustavanlaatuisesti huonompia joko älyllisesti tai käytännön taitojen osalta, vaan enemmänkin siitä, että ”kaupunkipaikkojen” tarjoamat mahdollisuudet nähdään merkittävän paljon parempina. Tästä huolimatta eritoten Kalle näkee yhtenä omia elämänmahdollisuuksiaan rajoittavana tekijänä sen, että kaupunkiväestön sosiaaliset taidot ja käyttäytymismallit ovat

ikään kuin sivistyneempiä ja sofistikoituneempia kuin ilmapiiriltään ja esimerkiksi kielenkäytöltään ”karkeassa” kotiympäristössään. Tästä diskurssiryhmästä tehdyt havainnot nivoutuvatkin selkeästi tämän tutkimusraportin alkuvaiheilla pohjustettuun tietynasteiseen maaseudun ja kaupunkien väliseen vastakkainasetteluun, ja toisaalta tärkeään alueellisen tasa-arvon tematiikkaan.

Huomionarvoista on myös se, että ”selkosen” ihmiset ovat merkittävässä määrin ”tyytyneet” kohtaloonsa, eikä näin ollen Taivalkosken maaseutukylillä juurikaan edes haaveilla mistään muusta kuin siitä, että saisi fyysisen työn kautta hankittua kotitaloudelleen elantoa.

Ylisukupolvisuusnäkökulmaa tarkasteltaessa voidaan pitää selvänä, että ihmisten itsetuntoon ja omien kykyjen arvioimiseen liittyvät teemat ovat yhä ajankohtaisia ja kuten todettua, perusteetonta omien kykyjen aliarviointia ja siitä johtuvaa potentiaalinen pimentoon jäämistä tapahtuu varmasti edelleen. Kuten aiemmin on nostettu esiin, kaupunkiväestö on yhä näinä päivinä selkeästi korkeakoulutetumpaa kuin pienemmällä paikkakunnilla, ja ylisukupolviset syy-seuraussuhteet ovat linjassa tämän tilaston kanssa, ainakin Iijoki-sarjan diskursseista päätellen. Kun yhtälöön lisätään laajemmin ajattelumallien sekä sosiaalisten arvojen periytyvyys, on Iijoki-sarjan puhetapojen analysoiminen eittämättä yksi lisätyökalu suomalaisen yhteiskunnan historian ymmärtämiseksi.

4.7 Yhteenveto diskurssiryhmistä ja niiden välisestä hierarkiasta

Kaikkien tutkimuksen kannalta olennaisten diskurssien ja niiden muodostamien diskurssiryhmien analysoimisen jälkeen voidaan todeta, että Iijoki-sarjasta on löydettävissä hyvinkin voimakkaasti toisistaan poikkeavia tapoja puhua koulutuksesta, harrastuksista ja sivistyksestä. Tästä huolimatta diskurssit rakentuvat ja polveutuvat hegemonisoituneen fyysisen ja ”oikean” työn merkitystä korostavan puhetavan kautta. Esimerkiksi siis sivistyksen paloa käsittelevät diskurssit erottuvat aineistosta siitä syystä, että ne sotivat hyvin voimakkaasti edellä mainittua hegemoniadiskurssia vastaan. Myös koulutukseen ja sivistykseen kannustavat diskurssit muodostuvat merkityksellisiksi, koska ne hahmottuvat ikään kuin vastavoimaksi suhteessa hegemoniadiskurssiin. Iijoki-sarjan laajempi kokonaistuntemus myös välittää sellaisen kuvan, että aina kun koulunkäynnistä, harrastuksista tai yleissivistävästä harrastustoiminnasta puhutaan, tapahtuu se ikään kuin salaa, kuiskaten ja varovasti.

Diskurssianalyysin perusolettamukseen kuuluu, että yksittäisiä diskursseja on mahdotonta irrottaa laajemmasta kontekstistaan (Pynnönen 2013, 9). Näin ollen myös tässä tutkimuksessa käsitellyt diskurssit ja niiden tuottamat merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa. Diskurssit myös järjestäytyvät hierarkkisesti sosiaalisten ja yhteiskunnallisten perusteiden pohjalta, eivätkä ne näin ollen ole keskenään samanarvoisia (Pynnönen 2013, 19). Näin ollen diskurssien suhde toisiinsa kuvaa todellisuutta ja tämänkin tutkimuksen kohdalla avaa sitä, millä tavoin se on tässä tapauksessa 1920- ja 1930-luvun maaseutus Suomessa rakentunut, toki tietyin varauksin aineiston kaunokirjallisesta luonteesta johtuen.

5 YHTEENVETO

5.1 Johtopäätökset

Tutkimukseni tutkimuskysymykset kuuluivat seuraavasti:

1. Millaisia koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyviä diskursseja Kalle Päätalon Iijoki-sarjasta löytyy?
2. Millä tavalla löydetyt diskurssit kuvastavat koulutukseen, harrastamiseen ja sivistykseen liittyvien asioiden arvostusta ja merkitystä 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla?

Ensimmäinen tutkimuskysymys siis kysyy yksinkertaisesti sitä, millä tavoin koulutuksesta, sivistyksestä ja harrastustoiminnasta on kyseiseen aikaan puhuttu. Aineiston keruu ja sen analysointi osoitti, että Iijoki-sarjasta ja tässä tapauksessa sarjan kuudesta ensimmäisestä osasta on löydettävissä erilaisia ja toisistaan poikkeavia puhe- ja suhtautumistapoja liittyen koulutukseen, sivistykseen ja harrastustoimintaan. Kuitenkin, kuten aiemmin todettua, merkittävä valtaosa diskursseista rakentuu selkeästi hallitsevimmassa asemassa olevan *fyysinen työ yli kaiken -diskurssin* kautta. Voidaankin sanoa, että puhetavat ja sitä kautta suhtautuminen tutkimuskysymyksessä mainittuihin asioihin on yleisesti ottaen vähättelevä, kielteinen ja näiden asioiden toissijaisuutta korostava.

Fyysisen työn merkitystä yli kaiken korostava diskurssi on siis selkeästi hegemonisoitunut aineistossa. Iijoki-sarjan todellisuudessa pidetään käytännössä itsestään selvänä, että fyysisen työn tekeminen on tärkein asia ja prioriteettilistalla korkeimmalla, ja että kaikki muu tulee työnteon jälkeen. Itsestäänselvyyksiä diskurssianalyysin kontekstissa syntyy silloin, kun jotkut tietyt todellisuuden versiot vakiintuvat ja syrjäyttävät muut vaihtoehdot (Jokinen ym. 2016). Kyseinen työdiskurssi onkin todella voimakkaasti ja jopa voimallisesti syrjäyttänyt muut todellisuuden versiot, ja kuten todettua, esimerkiksi opiskelun asettamisesta työnteon edelle ei juuri uskalleta edes mainita ääneen.

Tästä huolimatta muiden diskurssiryhmien ja puhetapojen olemassaoloa ei ole syytä unohtaa, eikä niiden merkitystä ole syytä vähätellä. Iijoki-sarjasta on löydettävissä paljon puheenvuoroja, joissa koulutukseen, itsensä sivistämiseen tai harrastamiseen suhtaudutaan positiivisesti ja kannustavasti. Kaikki kuitenkin viittaa siihen, että aina kun kyseisenlaisia puheenvuoroja esitetään, on kyseessä erikoislaatuinen tapahtuma, joka aiheuttaa ihmisissä

hämmennystä. Tämä voidaan havaita esimerkiksi silloin, kun joku puhuu kannustavasti Kallen kirjallisista tai koulutuksellisista haaveista. ”Poikkeus vahvistaa säännön”-tyyppinen ajattelu siis entisestään korostaa sitä, kuinka dominoivassa asemassa työntekoa korostava ja samalla koulunkäyntiä, sivistystä ja harrastuksia alentava puhetapa ja puhetapojen kautta rakentunut sosiaalinen todellisuuskäsitys Iijoki-sarjassa vallitsee.

Toinen tutkimuskysymys kysyi sitä, miten Iijoki-sarjan puhetavat kuvastavat kyseisten asioiden arvostusta 1920- ja 1930-lukujen Suomen maaseudulla. Kielenkäytöllä aina tehdään jotain pelkän asioiden kuvaamisen lisäksi, eli toisin sanoen rakennetaan todellisuutta. Tällöin puhutaan kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta. (Jokinen ym. 2016.) Tältä pohjalta kaunokirjallisen aineiston diskurssit alkavatkin näyttäytyä kohtuullisen todistusvoimaisena aineistona, myös kaunokirjallisten teosten ulkopuolisen ja ”todellisen” maailman kuvaamisen ja ymmärtämisen osalta. Myös siis kaunokirjallinen teksti osaltaan rakentaa ja luo sosiaalista todellisuutta. Tämän lisäksi tässä tapauksessa Kalle Pääatalo on luonnollisesti kirjoittanut sarjan teokset omien kokemustensa ja elämänhistoriansa pohjalta. Näin ollen Kalle oman sosiaalisen viitekehjoksensä edustajana on vanginnut kirjojen kansien väliin kyseisessä yhteisössä jaetun käsityksen sosiaalisesta todellisuudesta. Asiointilan ollessa tämä, tarjoaa Iijoki-sarja erinomaisia työkaluja ymmärtää tämän tutkimuksen kannalta keskeistä 1920- ja 1930-lukujen maaseutusuomen koulutuksellista, harrastuksellista ja sivistyksellistä todellisuutta. Näiltä osin tutkimuksessani on paljon yhtymäkohtia varsinaiseen muistitietotutkimukseen, ja eritoten tulkinnalliseen sellaiseen, jossa ollaan kiinnostuneita menneisyyden ja nykyisyyden välisestä vuorovaikutuksesta ja siitä, miten tapahtumia tulkitaan suhteessa nykyaikaan ja ”viralliseen” historiankirjoitukseen (Leiviskä 2022, 21).

Myös muistitietotutkimuksen demokraattinen eetos osaltaan perustelee sitä, minkä takia Iijoki-sarjaa on syytä pitää relevanttina aineistona myös tieteellisen hyödyntämisen näkökulmasta. Muistitietotutkimuksen demokraattinen eetos tarkoittaa sitä, että muistitietotutkimus usein suuntautuu niiden ihmisten elämän dokumentointiin, jotka eivät osallistu historiankirjoittamiseen yhteiskunnallisen toimintansa, kirjallisten dokumenttien, tai virallisten elämäkertojen kautta (Pöysä 2021). Iijoki-sarja kattaakin jonkinasteisen tutkimuksellisen ja dokumentoinnillisen katvealueen, ja tästä syystä Iijoki-sarjan pohjalta tehtyjen havaintojen pohjalta on perusteltua vastata myös toiseen tutkimuskysymykseeni, joka ulottuu kyseisen kaunokirjallisen teossarjan ulkopuolelle.

Iijoki-sarjan teosten ja muun kirjallisen ja tieteellisen aineiston pohjalta tehdyt havainnot ovat linjassa keskenään, jälleen osaltaan perustellen Iijoki-sarjan tutkimuksellista potentiaalia. Esimerkiksi ensimmäistä diskurssiryhmää käsittelevässä alaluvussa käyty Iijoki-sarjan ja tutkimuskirjallisuuden välinen keskustelu osoitti, että taloudelliset asiat näyttelivät kyseiseen aikaan merkittävää roolia fyysisen työn korostuneen merkityksen taustatekijänä, ja tämä voidaan havaita sekä Iijoki-sarjan tekstistä, että tieteellisistä historiallisista kirjallisuuslähteistä.

Diskurssien analysoimisen pohjalta eri asiat voidaankin asettaa selkeään arvojärjestykseen ja sitä kautta vastata kysymykseen siitä, millaista arvostusta eri asiat ovat nauttineet suhteessa toisiinsa. Vähemmän yllättäen voidaan todeta, että fyysinen työ nautti 1920- ja 1930-luvuilla äärimmäisen korkeaa arvostusta. Kyse ei myöskään ollut pelkästään siitä, että työnteko käytännöllisessä mielessä turvaa ihmisten elinolosuhteita, vaan myös siitä, että kovia työntekijöitä arvostettiin myös itseisarvoisesti, ja uupumaton työntekijä nähtiin moraalikäsitysten osalta ihanteellisena ihmisenä. Mielenkiintoisena kehityskulkuna mainittakoon, että tämänkaltaiseen työtä ihmisarvon mittarina korostavaan ajatteluun palaamisesta on havaittavissa viitteitä. Heikki Silvennoinen (2015, 2) toteaa Aikuiskasvatuslehden pääkirjoituksessa, että *”nykyään enemmän kuin koskaan kilpailukykyä yritetään parantaa asettamalla työnteko ihmiselämän tärkeimmäksi päämääräksi ja työelämässä menestyminen ihmisarvon mitaksi. Vielä jokin aika sitten oli tavallista kuvata utopioita, joissa ihminen vähitellen vapautuu välttämättömästä työnteosta ja saa enemmän aikaa perheelle, yhteisöille, harrastuksille, taiteille ja itsensä sivistämiselle.”* Silvennoisen toteamuksessa kuvattu tilanne keskustelee mielenkiintoisella tavalla tutkimukseni koko tematiikan kanssa. Tämän pohjalta voidaan ajatella, että työnteon ollessa oikeastaan kaiken inhimillisen hyvinvoinnin perusta, on väistämätöntä, että sen merkitys korostuu, eritoten taloudellisesti tai muutoin haasteellisina aikoina. Ei ole siis lainkaan yllättävää, että Iijoki-sarjassa ja 1920- ja 1930-lukujen todellisuudessa työn arvostus on ollut suurta.

Toinen selkeä analyysin kautta esiin noussut arvostuksellinen ulottuvuus liittyy koulutukseen. Iijoki-sarjan diskursseissa koulua ei pääsääntöisesti arvostettu lainkaan, ja esimerkiksi kylälle rakennettuun koulurakennukseen ja sitä kautta koulun saapumiseen suhtauduttiin jopa hyvinkin kielteisesti ja vastustaen. Jälleen yksi selitys koulun nauttiman arvostuksen puutteelle on se, että ajateltiin, että koulunkäyntiin käytetty aika on työnteosta pois, ja se, että koulunkäynnin ajateltiin laiskistavan nuoria. Iijoki-sarjan ja teoreettisen kirjallisuuden välinen keskusteluttaminen kuitenkin nostaa esiin myös muita ja kohtuullisen ymmärrettäviä syitä matalan arvostustason taustalla. Huhtala ja Tähtinen (2014, 58) toteavat tutkimuksessaan, että

1900-luvun alkupuolella suurin osa naisten tekemistä töistä oli sellaisia, ettei niihin vaadittu ammatillista koulutusta, ja näin ollen kansan keskuudessa ei myöskään ymmärretty ammatillisen koulutuksen merkitystä. Onkin ymmärrettävää, ettei koulunkäyntiä arvosteta, jos koetaan, että siitä ei koidu mitään käytännön tasolla merkityksellisiä hyötyjä. Myös tämänkaltainen osaltaan asiaa selittävä tekijä on hyvin linjassa Iijoki-sarjan diskurssien kanssa, sillä Kallen lapsuus- ja nuoruusvuosiin sijoittuvista kirjoista ei juuri löydy ihmisille realistisia työmahdollisuuksia, jotka edellyttäisivät formaalia kouluttautumista.

Huhtalan ja Tähtisen (2014, 59) tutkimuksessa myös oivallisesti todetaan, että 1920- ja 1930-luvun maaseudulla elämä oli niukkaa, ja että maaseudun nuoret nähtiin ensisijaisesti kotitalan kannalta tärkeänä työvoimana, eikä näin ollen kansakoulun jälkeiseen koulunkäyntiin suhtauduttu myönteisesti. Vaikka edellä puhutaan kansakoulun jälkeisestä koulunkäynnistä, samat ajatusketjut suurilta osin määrittävät suhtautumista kaikenlaiseen koulunkäyntiin. Myös koulutuksen arvostukseen liittyvien kysymysten osalta Iijoki-sarjan diskurssit ovat linjassa tutkimuskirjallisuuden kanssa.

Harrastuksiin liittyvä kielteinen suhtautuminen nivoutuu merkittävässä määrin samoihin taustasyihin kuin työn arvostuksen ja koulunkäynnin epäarvostuksenkin kohdalla. Ajan ja energian käyttämistä esimerkiksi urheiluun tai lukemiseen ei katsottu hyvällä, sillä sen katsottiin olevan ajanhukkaa ja muutoinkin hyödytöntä. Myös pelko siitä, että esimerkiksi kirjallisuuden kautta omaksutut asiat pilaavat ihmisen oli osin läsnä. Iijoki-sarjan ympäristö oli yleisestä ilmapiiristään johtuen oikeastaan kaikin tavoin epäedullinen maaperä harrastustoiminnalle, sillä tutkimuksista on käynyt ilmi, että harrastukset kasautuvat, ja esimerkiksi henkilö, joka on aktiivisesti mukana järjestöelämässä, on myös muun muassa aktiivisempi kirjojen ja lehtien lukija kuin järjestöelämän osalta passiivisempi henkilö (Mäkinen 2018, 9).

Kaikesta edellä mainitusta huolimatta Iijoki-sarjasta on löydettävissä yksilöitä, jotka suhtautuvat palavalla kiinnostuksen tasolla esimerkiksi lukuharrastukseen tai muutoin itsensä sivistämiseen. Ei siis voida sanoa, että ainakaan Iijoki-sarjassa lukuharrastusta olisi missään määrin laajemmin arvostettu, mutta yksilötasolla poikkeuksia suhteessa valtavirta-ajatteluun on havaittavissa, ja Kallet Loukusa ja Pääatalo olivat tästä hyvä esimerkki. Tutkimuskirjallisuus osin selittää sitä, minkä takia tietyt henkilöt ovat päätyneet lukuharrastuksen piiriin epäotollisesta maaperästä huolimatta. Historiallisessa lukuhaludiskurssissa on 1700-luvulta lähtien oletettu, että yksilöissä piilee potentiaalinen lukuhalu, joka saattaa herätessään johtaa

voimakkaaseen lukuinnostukseen tai jopa pakonomaiseen tarpeeseen lukea sellaisissakin tilanteissa, joissa lukemisesta ei ole saatavissa näkyvää ulkoista hyötyä (Mäkinen 2018, 8). Eritoten henkilöhahmon Kalle Päätalo käyttäytyminen on hyvin voimakkaasti linjassa tämänkaltaisen lukuhalukäsityksen kanssa.

Iijoki-sarjan diskurssien ja objektiivisen tutkimuskirjallisuuden välinen samansuuntaisuus on kohtuullisen selkeä, ja näin ollen diskurssien pohjalta tehtyjä kaunokirjallisuuden ulkopuolelle ulottuvia yleistyksiä ei ole syytä pitää merkityksettöminä ja epärelevantteina. Toki tässäkin vaiheessa on hyvä muistaa, että tutkijan henkilökohtainen harkinta määrittää sitä, millaista tutkimusta analyysissä hyödynnetään ja millaisista näkökulmista sitä tarkastellaan.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuseettiset pohdinnat

Tutkimuksen keskeiset luotettavuuskysymykset liittyvät luonnollisesti kysymykseen siitä, missä määrin yhden yksittäisen kirjailijan kaunokirjallisten teosten pohjalta voidaan tehdä todelliseen elämään ja historiaan ulottuvia yleistyksiä. Aihepiiriä on käsitelty ja sivuttu sekä valintoja perusteltu useampaan otteeseen tässä tutkimusraportissa, viimeksi edeltävässä alaluvussa. Olennaista on muistaa, että kyse on diskursseista, jotka ovat aina yhtä todellisia, esiintyivät ne sitten valtakunnan uutisissa, poliittisissa narratiiveissa tai kaunokirjallisen teoksen sivuilla. Tästä huolimatta kaunokirjallinen tutkimusaineisto varsinaisen kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolella hyödynnettynä ei ole ongelmaton. Tässä tapauksessa tutkimusaineistona toimii sekä kirjailijan että henkilöhahmon nimeltä Kalle Päätalo näkemyksiin ja kokemuksiin perustuva versio todellisuudesta, jota on kaiken lisäksi väritetty kaunokirjallisin keinoin, sekä muokattu kustannustoimittajan näkemysten pohjalta.

Tämän valossa on perusteltua kysyä, missä määrin aineisto lopulta kuvaa sitä todellisuutta, mitä sen on tarkoitus kuvasta. Kuten Leiviskä (2022, 22) kuvailee, Iijoki-sarja on kirjailija Kalle Päätalon kirjoitus henkilöhahmosta nimeltä Kalle Päätalo siitäkkin huolimatta, että Kalle piti tärkeänä kuvata ihmiset ja tapahtumat totuudenmukaisesti ja rehellisesti. Päätalo myös kirjoittaessaan tarkastelee elämäänsä ajallisesti hyvin etäältä tietoisena tapahtumien lopputuloksista. Iijoki-sarjan totuutena esitetyt asiat eivät ole objektiivisia vaan subjektiivisia, Kalle Päätalon totuuksia. (Leiviskä 2022, 22-23.)

Edellä käsitellyt asiat eivät kuitenkaan muodostu varsinaisiksi ongelmiksi, niin kauan kun tutkimuksessa tutkitaan diskursseja ja sitä, millä tavoin ne rakentavat sosiaalista todellisuutta.

Myös useaan otteeseen mainittu Iijoki-sarjan ja tieteellisen tutkimuskirjallisuuden välinen keskusteluttaminen eliminoi liiallisen subjektiivisuuden muodostamaa riskiä.

Myös tutkijan rooli on syytä nostaa esiin, kun puhutaan tämänkaltaisesta tutkimuksesta. Kuten Jokinen ym. (2016) toteavat, *”tutkimuksen tulokset ovat väistämättä tutkijan kielen avulla tuottamia tulkintoja aineistostaan ja sellaisina rakentamassa omalta osaltaan sosiaalista todellisuutta.”* Tutkijan siis diskurssianalyysissä täytyy itse tulkita aineistoa parhaaksi katsomallaan tavalla. Näiltä osin on myös varmaa, että jos kymmenen eri tutkijaa kysyisi samalta aineistolta samat kysymykset, saataisiin kymmenen erilaista tutkimusta ja kymmenet erilaiset tutkimustulokset. Tämä samalla tarkoittaa, että tutkijalla on merkittävä vastuu tutkimuksen luotettavuuden osalta. Sosiaalisen todellisuuden konstruointi on tärkeä asia diskurssianalyysissä, ja tärkeää on esittää mahdollisimman hyvin perusteltuja tulkintoja sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Myös kriittinen ote suhteessa omaan kielenkäyttöön ja tulkintoihin on äärimmäisen tärkeä osa laadukasta diskurssianalyysia ja ilman sitä tutkimus taantuu tiedeyhteisön silmissä epäuskottavaksi ja perustelemattomaksi sanahelinäksi. (Jokinen ym. 2016.) Olenkin joka vaiheessa pyrkinyt perustelemaan kaikki erilaiset valinnat ja tulkinnat mahdollisimman objektiivisesti ja tieteellisesti. Olen myös pyrkinyt kitkemään kaiken mahdollisen epäedullisen subjektiivisuuden pois aina kun olen tehnyt analyysjä ja johtopäätöksiä.

Myös tutkijan suhdetta tutkimuksen aineistona toimineeseen kirjallisuuteen on syytä kommentoida. Tunnustaudun suureksi Kalle Pääatalon kirjallisuuden ystäväksi, ja tämä vähemmän yllättäen on koko tutkimuksen aihevalinnan taustalla. En kuitenkaan koe, että tämä olisi missään määrin vaikuttanut siihen, millä tavoin suhtaudun aineiston mahdollisiin luotettavuuteen liittyviin haasteisiin tai siihen, millä tavoin analysoin aineistoa ja teen siitä tulkintoja. Myönnän kuitenkin sen, että olen välillä siinä määrin viehtynyt Kalle Pääatalon kirjallisen ilmaisun värikyyteen, että olen tutkimusta toteuttaessani suoraan sanoen hekumoinut ajatuksella siitä, että saan tuoda esimerkiksi tiettyjä katkelmia sellaisten ihmisten tietoon, jotka eivät ole lukeneet Iijoki-sarjaa, mutta ovat saattaneet päätyä lukemaan tutkimusraporttiani.

Myönnän myös välillä langenneeni helmasyntiini, joka näyttäytyy taipumuksena briljeerata lauserakenteiden ja laajemmin kirjallisen ilmaisun osalta. Olen kuitenkin varma siitä, että jos pyrkisin väkisin käyttämään yksinkertaisempaa ja yksioikoisempaa ilmaisua, jäisi tutkimuksen kannalta tärkeitä asioita sanomatta ja merkityksiä tuomatta ilmi. Ei siis ole syytä olettaa, että

monivivahteinen ja jopa polveileva tapani kirjoittaa tarkoittaisi sitä, että tutkimuksen tieteellisyydestä ja tieteellisestä perusteltavuudesta olisi tingitty.

5.3 Jatkotutkimusideat ja pohdintaa

Todettakoon, että koin diskurssianalyysin äärimmäisen mielenkiintoisena ja mielekkäänä tutkimusmenetelmänä. Koen myös, että nimenomaan kaunokirjallisuuden käyttäminen tutkimuksen aineistona oli erityisen mielekästä. Tutkimuksen toteuttamisen jälkeen olen myös entistä vakuuttuneempi siitä, että kaunokirjallisuudella on merkittävää tieteellistä potentiaalia silloin, kun sitä käsitellään tieteellisestä näkökulmasta katsottuna oikein.

Jatkossa voisi olla mielenkiintoista tutkia diskurssianalyttisin menetelmin sitä, millä tavoin muussa kirjallisuudessa on puhuttu samantyyppisestä tematiikasta. Olisi siis mielenkiintoista perehtyä tutkimuksellisesti esimerkiksi siihen, millä tavoin Fjodor Dostojevskin tai Leo Tolstoin maailmankirjallisuuden klassikoissa puhutaan sivistyksestä ja ihmisen kehityksestä. 1800-luvun Pietari tai Moskova eroaa miljöönä huomattavasti 1920- ja 1930-lukujen Taivalkoskesta, ja tämä toisi jälleen uuden perspektiivin, jonka kautta ylisukupolvisuutta, eri ajoissa vallinneita käsityksiä, ja toisaalta yleisinhimillisten tendenssien olemassaoloa voisi tarkastella. 1800-luvun Venäjä ei myöskään ole ympäristönä epärelevantti Suomen näkökulmasta, sillä venäläisslaavilainen kulttuuri on voimakkaasti vaikuttanut suomalaisen kulttuurin muotoutumiseen. Toisaalta taas soveltuvan modernin kauno- tai tietokirjallisuuden tutkiminen diskurssianalyttisin menetelmin tarjoaisi ajankohtaisen näkökulman tämän hetken koulutuksellisiin ja sivistyksellisiin diskursseihin.

Kuten tutkimuksen johdannossa todettiin, koulu ei nauti tänä päivänä nuorten varauksetonta hyväksyntää ja kiinnostusta. Tämän pohjalta herää luonnollisesti kysymys siitä, miksi asia on näin. Tämän tutkimuksen herättämien ajatusten pohjalta näkisin, että yhteiskunnan asettamat vaatimukset ja yhteiskunnallinen ilmapiiri saattavat voimakkaastikin määrittää sitä, kuinka arvokkaana ja tärkeänä koulunkäynti milloinkin nähdään. Iijoki-sarjan todellisuudessa kiinnostusta koulunkäyntiä kohtaan laski mitä ilmeisimmin valtava tarve työvoimalle, joka merkittävässä määrin kumpusi köyhyydestä vapautumisen tarpeesta. Tämän päivän todellisuudessa koulunkäyntiin kohdistuvan arvostuksen lasku saattaakin siis johtua esimerkiksi nuorten mielenterveydellisistä haasteista tai Suomen tapauksessa taloudellisesta näköalattomuudesta. Koulunkäyntikään ei siis ole koskematon, pyhä, tai kaikesta loasta

irrationaalinen ja kyseenalaistamattoman ensisijainen asia ainakaan siinä vaiheessa, kun koetaan, että elämässä on tärkeämpiä ja käytännön selviytymisen kannalta merkityksellisempiä asioita hoidettavana. Näin ollen olisi mielenkiintoista tutkia erilaisista näkökulmista käsin sitä, mitkä ovat syyt tämän päivän koulukiinnostuksen laskusuhdanteen taustalla. Erilainen näkökulma tässä tapauksessa voisi olla esimerkiksi diskurssianalyysi, sillä kuten tämänkin tutkimuksen tiimoilta on käynyt ilmi, diskurssianalyttisin menetelmin saattaa päästä käsiksi sellaisiin osiin todellisuutta, jotka muutoin jäisivät pimementoon.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Pääatalo, K. 1971. Huonemiehen poika. Jyväskylä: Gummerus.

Pääatalo, K. 1972. Tammettu virta. Jyväskylä: Gummerus.

Pääatalo, K. 1973. Kunnan jauhot. Jyväskylä: Gummerus.

Pääatalo, K. 1974. Täysi tuntiraha. Jyväskylä: Gummerus.

Pääatalo, K. 1975. Nuoruuden savotat. Jyväskylä: Gummerus.

Pääatalo, K. 1976. Loimujen aikaan. Jyväskylä: Gummerus.

Lähteet

Ahonen, S. 2021. Kiistelty oppivelvollisuus. *Koulu ja menneisyys* 58, 8-37.

American Psychological Association 2018. Inferiority complex. *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/inferiority-complex> (Luettu 26.3.2025)

Berg, P. & Salasuo, M. 2017. Liikkuva luokka. Liikunnan harrastaminen kunnon kansalaisuutena. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(3), 251–261.

Bernelius, V. & Huilla, H. 2021. Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2021:7.

Daily, L. 2018. Towards a definition of “hobby”: An empirical test of a proposed operational definition of the word hobby. *Journal of Occupational Science*. 25. 1-15.

Gadamer, H.-G. 1997. Truth and Method. Second, Revised Edition. Translation revised by Joel Weinsheimer & Donald G. Marshall. New York: Continuum.

Huhtala, S., & Tähtinen, J. 2014. Eteläpohjalaisten nuorten naisten jatkokoulutukseen liittämiä haaveita, toteutumaa ja merkityksiä 1920–1940-luvuilla. *Kasvatus & Aika* 8(2).

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

- Jumppanen, A. 2021. Maaseutu on kaupungin äiti: Maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu Maaseudun Tulevaisuuden sivuilla 1916–1918. *Maaseutututkimus*, 29 (Teema), 67–98.
- Karvonen, U., Heinonen, P., Tainio, L., Routarinne, S., & Ahlholm, M. 2018. Opettajan kosketus oppilaiden koulumuistoissa: opettajan toimintaa selittämässä. *Kasvatus & Aika*, 12(4), 5–21.
- Karonen, V. 1990. Huonemiehen pojan paluu. Kalle Pääatalo karkaa tamperelaiskirjallisuudesta. *Helsingin Sanomat* 23.10.1990.
- Keskimaa, S. 2018. Kalle Pääatalon Iijoki-sarja kielielämäkertana. Oulu: Oulun yliopisto.
- Keskimaa, S. 2022. Iijoki-sarja – kielentutkijan aarreaitta. Teoksessa Saviniemi, M. (toim.) Kalle Pääatalo tutkijoiden silmin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Kiviruusu, O. 2017. Itsetunnon kehitys nuoruudesta aikuisuuteen ja siihen vaikuttavat tekijät. 26 vuoden seurantatutkimus. *Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 37/2017*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kronqvist, P. 2021. Lääkäriin ammatillinen kutsumus ja sen kehittyminen koulutuksen ja työkokemuksen myötä. Turku: Turun yliopisto.
- Kuikka, M. 2010. Opettajankoulutus eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa J. Kauranne (toim.) Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi 2010 : Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura.
- Kuusisto, A., Jauhiainen, A., Jokila, S., Korolainen, K., Pöllänen, P., & Leppähaara, S. 2024. Kyläkoulun muuttuvat merkitykset. *Kasvatus & Aika*, 18(4), 111–114.
- La Rosa, L. 2023. Nuoret lukijat kirjakulttuurin murroksessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Laaninen, S. 2021. Työdiskurssit Toivo Pekkasen ja Kalle Pääatalon teoksissa Tehtaan varjossa ja Nuoruuden savotat. Pro gradu -tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- Lammi-Taskula, J. & Bardy, M. 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S., Ahlström, S. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Lehtonen, O. 2021. Primary school closures and population development - is school vitality an investment in the attractiveness of the (rural) communities or not?. *Journal of rural studies*, 82, 138-147.
- Levy, N. 2005, Downshifting and meaning in life. *Ratio*, 18: 176-189.
- Leiviskä, M. 2022. Päätalon teokset historiallisena aineistona. Teoksessa Saviniemi, M. (toim.) Kalle Päätalo tutkijoiden silmin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Maslow, A. H. 1943. A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
- Matson-Mäkelä, K. 2025. Synkkiä tietoja yhdeksäsluokkalaisista: koulu ei kiinnosta, osaaminen laskenut edelleen. *Yle Uutiset* 15.2.2025. <https://yle.fi/a/74-20143915> (Luettu 7.4.2025)
- Melin, H. 2019. Suomi on edelleen luokkayhteiskunta. *Alusta* 26.2.2019. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2019/02/26/suomi-on-edelleen-luokkayhteiskunta/> (Luettu 27.3.2025)
- Miettinen, R. 2016. Sivistys kilpailuyhteiskunnassa ja Hegelin teoria vapauden ja minän kehityksen edellytyksistä. *Kasvatus & Aika*, 10(3).
- Min, J., Silverstein, M., & Lendon, J. P. 2012. Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 112-120.
- Moilanen, A., Kaartinen, J., & Taneli, M. 2021. Sivistys ja demokratia. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 28–44.
- Mäki-Kulmala, H. 1999. Mitä on sivistys?. *Aikuiskasvatus*, 19(4), 336–338.
- Mäkinen, I. 2018. Lukuhalun paluu: motivaation käsite suomalaisessa lukemistutkimuksessa toisen maailmansodan jälkeen. *Kasvatus & Aika*, 12(2), 7–20.
- Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S., & Määttä, M. 2020. Kouluakäymättömyys Suomessa: Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus. Opetushallitus.
- Naeem, Z., Shaukat, F., & Ahmed, Z. 2011. Child labor in relation to poverty. *International Journal of Health Sciences*, 5(2 Suppl 1), 48–49.
- Nevala-Nurmi, S.-L. 2006. Nuoria maanpuolustajia vai suomalaisia lapsisotilaita?. *Historiallinen Aikakauskirja*, 104(2), 153–162.

- Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen: Vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. Turku: Turun yliopisto.
- Niemelä, H., Pykälä, P., Sullström, R. & Vanne, R. 2007. Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Nurmi, P. 2009. Opettaja kouluhyvinvoinnin edistäjänä: Toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa sääntelijöinä. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Oppivelvollisuuslaki 1214 2020. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214> (Luettu 24.2.2025)
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2019. (toim.) Uusi kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Puronaho, K. 2014. Drop-out vai throw-out?: Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Pynnönen, A. 2013. Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pöysä, J. 2015. Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Pöysä, J. 2021. Muistitietotutkimus. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvaliteoreettiset-viitekehukset/muistitietotutkimus/> (Luettu 3.4.2025)
- Raunio, M-L. 1991. Identiteetin uupumaton rakentaja. *Kaleva* 14.12.1991, 17.
- Rantala, J. 2021. Sata vuotta oppivelvollisuutta. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 439–442.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html (Luettu 17.4.2025)
- Saarela, P. 2000. Nuorisobarometri 2000 : Selvitys 15-29 -vuotiaiden suomalaisten nuorten asenteista. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Saartenoja, A. 2004. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus alueellisessa kehittämisspolitiikassa. Turku: Turun yliopisto.

- Salasuo, M. 2021. Edellinen ”Suomen malli”. Neuvottelua lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastamisen yhteiskunnallisesta perustelusta sotien jälkeen. Teoksessa Salasuo, M. Harrastamisen äärellä: Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Salonen, A. O., & Joutsenvirta, M. 2018. Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus*, 38(2), 84–101.
- Saminathan, V. 2018. Inferiority Complex of High School Students in Relation to their Academic Achievement. *International Journal of Communication and Media Studies*. 8. 59-66.
- Saviniemi, M. & Mantila, H. 2022. Johdanto - Miksi Päätalo-tutkimusta nyt. Teoksessa Saviniemi, M. (toim.) Kalle Päätalo tutkijoiden silmin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Shaver, R. 2024, Nietzsche on suffering and morality. *Philos Forum*, 55: 293-306.
- Silvennoinen, H. 2015. Sivistystä vapaasti vastavirtaan. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 2–3.
- Stark, E. 2002. Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 67(6), 513-522.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1930. 1930. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- Tarvainen, K., Manner, J., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2023. Tilasto-osio. Teoksessa Aapola-Kari, S. (toim.) Vaihteleva vapaa-aika : Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2022. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Timonen, J., Niemelä, M., Hakko, H., Alakokkare, A., & Räsänen, S. 2023. Social leisure time activities as a mediating link between self-reported psychological symptoms in adolescence and psychiatric morbidity by young adulthood: the Northern Finland 1986 Birth Cohort study. *European child & adolescent psychiatry*, 32(12), 2569–2580.
- Tilastokeskus 2007. Suomi 1917-2007: Itsenäisyyden aika tilastojen valossa. <https://stat.fi/tup/suomi90/index.html> (Luettu 21.2.2025)
- Tilastokeskus 2025. Käsitteet: Formaali koulutus. https://stat.fi/meta/kas/form_koulutus.html (Luettu 17.3.2025)

Tilastokeskus 2025. Kuntien avainluvut.

<https://stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=SSS&year=2023> (Luettu 19.3.2025)

Tieteen termipankki 9.1.2025: Filosofia:sivistys.

Tieteen termipankki 24.1.2025: Nimitys:lähiluku.

Tieteen termipankki 6.3.2025: Nimitys:moraalirelativismi.

Vaattovaara, V. 2015. Elämäkulku ja toimijuus: Lapin maaseudun nuorista aikuisiksi 1990-2011. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Vainikainen, M-P., Saarnio, M., Asikainen, M., Mikkola, E., Lindgren, E., Koivuhovi, S., Gustavson, N., Hienonen, N., Lintuvuori, M., Nazeri, F., Kupiainen, S., Mallat, E., Kilpi, N., Luhtajärvi, H., Mergianian, C., Oinas, S., Nyman, L., Kanerva, S., Ahtiainen, R., Heikonen, L., Ortner, T., Lahtero, T., Luumi, L., Kuitunen, H. & Hotulainen, R. 2025. Valtakunnallinen oppimaan oppimisen arviointi 2024 - Ensituloksia. Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus REALin julkaisuja 2025:1.

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(5), 501–512.

Vejjola, A. 2016. Historiatietoisuus, historiallinen ajattelu ja historian tekstitaidot: Uuden opetussuunnitelman moninaiset lähtökohdat. *Kasvatus & Aika*, 10(2).

Vinovskis, M-A. 2015. Using knowledge of the past to improve education today: US education history and policy-making. *Paedagogica Historica*, 51:1-2, 30-44.

Ylönen, R. 2013. Tervaksinen toteemi – Kalle Pääntalon Iijoki-sarjan vastaanotto ja vaikutus. Tampere: Tampere University Press.